

Juridische aspecten eigen aan de onderneming in de sociale economie

Onderzoeksdeel III: Rechtsvergelijking van de sociale economie
onderneming in Europa

Astrid Coates

9-2011

WSE-Report

Steunpunt Werk en Sociale Economie
E. Van Evenstraat 2 blok C – 3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 F:32(0)16 32 32 40
steunpuntwse@econ.kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

Juridische aspecten eigen aan de onderneming in de sociale economie

Onderzoeksdeel III: Rechtsvergelijking van de sociale economie onderneming in Europa

Astrid Coates

Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Financiën, Begroting, Werk, Ruimtelijke Ordening en Sport, in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma

<p>Deze publicatie kwam tot stand met steun van het Europees Sociaal Fonds. Het ESF stelt middelen ter beschikking voor initiatieven die bijdragen tot meer en betere jobs voor meer mensen.</p> <p>Ontdek de werking in Vlaanderen via www.esf-agentschap.be.</p> 	<p>Kernthema's ESF 2007-2013</p> <ul style="list-style-type: none"> Talenten activeren Arbeidskansen geven Ondernemen met mensen
--	--

Coates Astrid

Juridische aspecten eigen aan de onderneming in de sociale economie. Onderzoeksdeel III: Rechtsvergelijking van de sociale economie onderneming in Europa.

Coates, Astrid.– Steunpunt Werk en Sociale Economie / Antwerpen: Universiteit Antwerpen, Faculteit Rechten, 2011, p. 131

ISBN-9789088730702

Copyright (2011)

Steunpunt Werk en Sociale Economie
Parkstraat 45 bus 5303 – B-3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 - F:32(0)16 32 32 40
steunpuntwse@econ.kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

Universiteit Antwerpen
Faculteit Rechten
Prinsstraat 13, B-2000 Antwerpen

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this report may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

INHOUD

1.	Inleiding.....	4
1.1	Situering: De opkomst van de “maatschappelijke onderneming”	4
1.2	Begrip.....	5
1.3	Kenmerken.....	6
1.4	Gezocht: een goed juridisch raamwerk	7
1.5	De maatschappelijke onderneming vs Europa	10
1.6	Inschakelingseconomie en de maatschappelijke onderneming	11
2.	Rechtsvergelijking.....	14
2.1	België: Wallonië	14
2.2	Frankrijk	29
2.3	Het Verenigd Koninkrijk	57
2.4	Scandinavië	87
2.5	Italië.....	100
3.	Algemene Conclusie	115
3.1	Overzicht	115
3.2	Opzet geslaagd?	117
3.3	Naar de toekomst toe.....	118
	Bibliografie	120

1. Inleiding

1.1 Situering: De opkomst van de “maatschappelijke onderneming”

Alle landen zijn op zoek naar juridische raamwerken die sociale projecten beter kunnen dragen.¹ De reden hiervoor is tweevoudig: enerzijds vindt een globalisatieproces plaats waarbij op winstgerichte ondernemingen steeds competitiever worden. Men gaat op zoek naar nieuwe oplossingen om kosten te verminderen en men ziet een daling in het opnemen van verantwoordelijkheid voor sociale problemen (zoals tewerkstellingstabiliteit, tewerkstelling van oudere werknemers,...). Anderzijds kan de publieke voorziening van diensten van algemeen belang (het gaat dus om bepaalde types van activiteiten zoals gezondheids-, zorg-, inschakelings- en andere sociale diensten) de vraag niet meer volgen wegens budgettaire moeilijkheden.² Afhankelijk van het type welvaartsstaat, ziet men ook dat de rol van de familie verdwijnt, waardoor taken zoals het zorgen voor kinderen of voor ouderen niet meer opgevangen worden.

Omdat de verzorgingsstaat in crisis is, worden bijgevolg meer taken gedelegeerd aan “sociale” of “maatschappelijke ondernemingen”³, die zich (onder andere) bevinden binnen de “derde” sector of “sociale economie”.⁴ Zij trachten om de dynamiek van deze initiatieven draaiend te houden zoals iedere andere onderneming maar hierbij wel een sociale doelstelling combineren met het betrekken van verschillende belanghebbende partijen, zelfs in het beslissingsproces.

Het gevolg van dit alles is dat de derde sector zich momenteel moet heruitvinden: van haar wordt verwacht dat ze de leemtes van overheidsfaling en marktfaling opvult en dat ze bijgevolg steeds meer op de markt moet spelen, wat ook in de hand wordt gewerkt door de Europese regelgeving.⁵ Deze ondernemingen moeten met andere woorden steeds efficiënt(er) te werk kunnen gaan en moeten kunnen meedraaien in de marktwerking⁶. De strategieën en juridische vehikels die zij in het verleden hanteerden blijken nu echter verouderd en onaangepast aan de huidige situatie.

1 J. DEFOURNY, “From third sector to social enterprise,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 14.

2 G. GALERA, “The evolution of the co-operative form: an international perspective,” in C. BORZAGA en R. SPEAR, *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed & transition countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 23.

3 In het Engels verwijst men naar het begrip « social enterprise. » Zie www.emes.net.

4 We maken hierbij een onderscheid met het begrip social profit sector (of non-profit sector), waar men ook maatschappelijke ondernemingen kan terugvinden. In vergelijking met de sociale economie (of derde sector) is de social profit sector zowel breder (hij omvat ook een groot deel van de publieke sector) als enger (hij sluit organisaties uit met uitsluitend marktmiddelen). De sociale economie omvat met andere woorden het private deel van de social profit. Zie de definitie gebruikt door VERSO: “In ruime zin is de non-profitsector het geheel van producenten 1) die beschikken over niet-commerciële inkomstenbronnen (in het bijzonder overheidssteun), 2) bij het nastreven van een doel zonder winst oogmerk. Opgevat in engere zin verenigt de non-profitsector de producenten die voldoen aan de twee hiervoor genoemde voorwaarden en die daarenboven 3) diensten leveren die voornamelijk op het gebied van de gezondheidszorg, de maatschappelijke dienstverlening, het onderwijs of de cultuur liggen.” X., *Verenigingen in België*, Koning Boudewijnstichting, 2008, 73.

5 Zie onderzoeksdeel II.

6 Marktwerking staat echter niet noodzakelijk gelijk met commercialisering. Zie voor een overzicht van deze begrippen onder andere X., *Zorg te koop ? Zorgnet Vlaanderen*, 2009, 57 p.

Het toenemend belang van maatschappelijke ondernemingen de laatste jaren hangt dus nauw samen met het hervormen van de verzorgingsstaat waarbij deze ondernemingen vaak aanzien worden door de overheid als mogelijke instrumenten van deze hervorming, nauw verwant aan het privatiseringsbeleid.⁷ We zien binnen Europa echter verschillende tradities. In Frankrijk is de sociale en solidaire economie ontstaan uit coöperaties, mutualiteiten, verenigingen en stichtingen, in Groot-Brittannië ziet men eerder het fenomeen van de “social business”. De sociale doelstelling is dezelfde maar de middelen om er te geraken verschillen: in Frankrijk en België zijn het “sociale” en het nastreven van winst nog steeds niet helemaal compatibel wat het economisch dynamisme ook beperkt terwijl een “social business” dit net wel doet.⁸

1.2 Begrip

Het begrip “maatschappelijke onderneming” ontstond eerst in Europa, meer bepaald in Italië waar het in 1990 gelanceerd werd in een tijdschrift genaamd “Impresa sociale”. Het nieuwe concept werd geïntroduceerd voor de nieuwe maatschappelijke initiatieven die zouden volgen, en waarvoor het Italiaans parlement in 1991 de sociale coöperatie zou oprichten.⁹

In Europa verwijst de maatschappelijke onderneming enerzijds naar dienstenorganisaties die commerciële activiteiten ontplooiën en anderzijds naar coöperaties en verenigingen met initiatieven die specifiek gericht zijn op de integratie van personen uitgesloten van de arbeidsmarkt. In haar definitie van kenmerken van de maatschappelijke onderneming verwijst het *EMES European research netwerk* naar “*ondernemingen die onder andere goederen en/of diensten verkopen als continue activiteit, een hoge mate van onafhankelijkheid en een “beperkte winstuitering” voor ogen hebben.*”¹⁰

In de Verenigde Staten is er echter een andere interpretatie van het begrip: hier verwijst het begrip eerder naar iedere type organisatie die betrokken is in winstgevendende activiteiten om inkomsten te krijgen om sociale doelstellingen te kunnen financieren. Het kan dan gaan om “for profit” ondernemingen die beslissen om sommige middelen te gebruiken om sociale doelen te helpen of het algemeen belang te bevorderen (“corporate philanthropies” of “corporate social responsibility”), om organisaties die van mening zijn dat ze een dubbele doelstelling nastreven: winst maken voor de aandeelhouders maar ook bijdragen tot het sociaal belang (“hybride” ondernemingen), tot organisaties die gedreven worden door een social doel maar waarbij een commercieel inkomen een strategisch middel is om inkomsten te verkrijgen (“social purpose organisations”).¹¹ In de praktijk ligt de nadruk erg op het verwerven van inkomsten (in

7 X., *The non-profit sector in a changing economy*, Paris, OECD, 2003, 270.

8 A. RODIER en A. DE TRICORNOT, “En France, le social business commence à convaincre,” *Le Monde* 26 mei 2010.

9 J. DEFOURNY en M. NYSENS, “Social enterprise in Europe: Introduction to an update,” in J. DEFOURNY en M. NYSENS, *Social enterprise in Europe: Recent trends and developments*, WP no. 08/01, 5.

10 www.emes.net.

11 Auteur YOUNG geeft *The Body Shop* als voorbeeld van een “social enterprise” in de VS. Zij beperken in theorie het niveau van winst maken om sociale criteria te kunnen onderbrengen. Hij is van mening dat het aanpassen en verbeteren van stimulansen, beperkingen en de governance structuur voldoende is om de bestaande juridische vormen te doen passen op de organisaties. Voor de hybride organisaties zou volgens hem echter een nieuwe vorm van organisatie misschien wel aangewezen zijn, die de mix van private en sociale doelen gemakkelijker zou kunnen combineren. D. YOUNG, “Social enterprise in the United States: alternate identities and forms,” *EMES conference The social enterprise: a comparative perspective*, Trento, 2001, 4. Zie ondertussen ook de “low-profit limited liability company” die opgericht is in enkele staten van de VS, <http://www.americansforcommunitydevelopment.org/>.

tegenstelling tot Europa waar het verwerven van inkomsten gecombineerd wordt met arbeid of een participerende activiteit) en mogen non-profits volgens de definitie volledig geen winst uitkeren (dit in tegenstelling tot Europese non-profits).¹²

Bij maatschappelijke ondernemingen gaat het eigenlijk om een innovatief ondernemingsmodel dat sociale en economische doelstellingen nastreeft en dat bijdraagt tot arbeidsmarktintegratie, sociale inclusie en economische ontwikkeling. Ze zijn een vehikel van sociale innovatie.¹³

1.3 Kenmerken

Het *EMES European research network*, gesticht in 1996 om de ontwikkeling van de maatschappelijke onderneming in Europa te bestuderen, ontwikkelde een ideaal type, met bepaalde kenmerken:

- Het produceren van goederen en/of het verkopen van diensten als continue activiteit als één van de voornaamste redenen van het bestaan van de organisatie
- een hoge mate van onafhankelijkheid: er kan sprake zijn van afhankelijkheid van publieke subsidies, maar zij worden niet rechtstreeks of onrechtstreeks bestuurd door de overheid of andere organisaties
- een belangrijk niveau aan economisch risico: de financiële overleving hangt af van de inzet van de leden en werknemers
- een minimum aan betaalde arbeid bij het uitoefenen van de activiteit
- het bevoordelen van de gemeenschap (of van een specifieke groep) is een expliciet doel
- een initiatief opgericht door een groep burgers
- beslissingsmacht die niet gebaseerd is op kapitaal eigendom: vaak betekent dit "één lid, één stem" of een andere manier waarbij stemrechten in het bestuursorgaan niet verdeeld wordt volgens kapitaal aandelen

12 J. KERLIN, "Social enterprise in the United States and Europe: Understanding and learning from the differences," *Voluntas* 2006, 17, 248 en 251. KERLIN merkt op dat het interessant is om te zien dat internationale organisaties soms zelfs gekneld zitten tussen deze twee interpretaties als zij werk verrichten op beide kanten van de Atlantische Oceaan. Deze organisaties kiezen dan één van de definities om mee te werken. J. KERLIN, "Social enterprise in the United States and Europe: Understanding and learning from the differences," *Voluntas* 2006, 17, 251.

13 X., *The changing boundaries of social enterprise*, OECD, 2009, 14-15. Men mag de maatschappelijke onderneming niet verwarren met het fenomeen van "Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen." In dat geval gaat het om winstgerichte vennootschappen die ook maatschappelijke doelstellingen willen nastreven. Hetzelfde geldt voor het begrip "social entrepreneurship", dat als concept veel breder is dan het begrip maatschappelijke onderneming. Deze term is immers een paraplu begrip voor een hele reeks innovatieve en dynamische praktijken in de sociale en ecologische sectoren, dat streeft naar sociale verandering. De sociale innovatie processen ondernomen door sociale ondernemers worden hier benadrukt, hoewel tijdens de laatste jaren, auteurs het begrip zelfs hebben uitgebreid van vrijwillig activisme tot MVO. Tussen deze twee extremen kan men nog veel categorieën onderscheiden: individuele initiatieven, het lanceren door non-profit organisaties van nieuwe activiteiten, publiek-private samenwerking met een sociaal doel, etc. A. NICHOLLS, *Social entrepreneurship: new models of sustainable social change*, Oxford, Oxford university press, 2006, 5 en J. DEFOURNY en M. NYSENS, "Social enterprise in Europe: Introduction to an update," in J. DEFOURNY en M. NYSENS, *Social enterprise in Europe: Recent trends and developments*, WP no. 08/01, 4-5.

- participatie door stakeholders
- beperkte winstuitkering: een totaal winstuitkeringsverbod is niet noodzakelijk¹⁴

De eerste vier criteria verwijzen naar de economische en de “entrepreneur” dimensie van deze initiatieven, de laatste criteria verwijzen eerder naar de sociale dimensie.¹⁵

In vergelijking met traditionele verenigingen, leggen maatschappelijke ondernemingen meer de nadruk op het nemen van economische risico's verbonden aan de productie en in tegenstelling tot veel traditionele coöperaties, zullen maatschappelijke ondernemingen meer aanzien worden als georiënteerd op de hele gemeenschap en meer de nadruk leggen op het algemeen belang. Er wordt ook gezegd dat maatschappelijke ondernemingen verschillende soorten stakeholders combineren in hun lidmaatschap, terwijl traditionele coöperaties meestal een enkelvoudig stakeholder model hebben.¹⁶

Het concept van de maatschappelijke onderneming kan bijgevolg aanzien worden als een manier om de verschillen tussen coöperaties en verenigingen te overbruggen. Men ziet immers ook dat de “traditionele” modellen van de vereniging en de coöperatie meer op elkaar beginnen te lijken, waarbij verenigingen meer ondernemend worden en coöperaties minder leden-georiënteerd.¹⁷

Belangrijk is dat organisaties met juridische vormen die typisch zijn voor de profit sector, als maatschappelijke onderneming kunnen worden aanzien indien zij voldoen aan deze kenmerken, inclusief de winstuitkeringsbeperking.¹⁸

1.4 Gezocht: een goed juridisch raamwerk

Er bestaat heel wat discussie over wat men als een goed juridisch raamwerk moet bestempelen voor deze ondernemingen.

Juridische voorzieningen met betrekking tot ondernemingen van de derde sector zijn ook niet duidelijk gegroepeerd in één wetgeving, vaak moet men gaan zoeken naar toepasselijke regelgeving in verschillende wetten wat de zaak nog complexer maakt.

In veel Burgerlijke Wetboeken wordt de specificiteit van maatschappelijke ondernemingen niet erkend en organisatorische aspecten worden in speciale wetten gegoten. Dit is deels te verklaren doordat het juridisch raamwerk van de derde sector nog steeds rond organisatievormen is geregeld in plaats van rond de activiteit (terwijl deze wetgeving eerder zou moeten focussen op

14 J. DEFOURNY en M. NYSSSENS, “Defining social enterprise,” in M. NYSSSENS, *Social enterprise: At the crossroads of market, public policies and civil society*, London, Routledge, 2006, 5-6.

15 J. DEFOURNY and M. NYSSSENS, “Defining social enterprise,” *supra*, 5-6.

16 J. DEFOURNY and M. NYSSSENS, “Defining social enterprise,” *supra*, 8-9.

17 X., *Social enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation, An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, EMES research network, UNDP, 2008, 17.

18 X., *Social enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation, An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, EMES research network, UNDP, 2008, 17. Volgens Defourny en Nyssens moet het begrip maatschappelijke onderneming gezien worden als een nieuwe dynamiek binnen de derde sector en niet als een conceptuele scheuring. J. DEFOURNY and M. NYSSSENS, “Defining social enterprise,” in M. NYSSSENS, *Social enterprise: At the crossroads of market, public policies and civil society*, London, Routledge, 2006, 8-9.

de activiteit en haar kenmerken, waarbij de organisatievormen bijgevolg als instrument zouden dienen voor het kunnen nastreven van die doelstellingen).¹⁹

Het juridisch luik is ook maar één van de elementen die de ontwikkeling van dergelijke ondernemingen bepaalt. Politieke, economische en culturele factoren spelen immers ook een rol.²⁰ Hier kunnen wij ons echter beperken tot een beknopte en hoofdzakelijk juridische analyse van de problematiek.²¹

In ieder geval hangt een aangepaste juridische structuur voor dit type onderneming af van verschillende factoren, namelijk van het sociaal doel, van de stakeholders of belanghebbenden, van de schaal waarop men wil werken en van de manier waarop de oprichting en kapitaalnoten gefinancierd moeten worden.²² Op basis daarvan kiest men een juridische vorm, die gaandeweg, als de organisatie groter wordt en zich verder ontwikkelt, steeds belangrijker zal worden. Soms moet er zelfs een groepsstructuur worden opgericht.²³

Auteurs BORZAGA en DEFOURNY riepen in 2001 op om “maatschappelijke ondernemingen volledige wettelijke erkenning en regelgeving te verlenen,” omdat veel landen geen duidelijk afgelijnd juridisch raamwerk hadden voor maatschappelijke ondernemingen. Hun fragiliteit zou ook verminderd kunnen worden door degelijke *governance modellen* dat wetgeving zou kunnen helpen uitwerken.²⁴

De meeste ondernemingen uit de derde sector in Europa nemen de “traditionele” vorm aan van een vereniging of van een coöperatie.

De vereniging wordt in landen gebruikt waar de juridische definitie van de vereniging een zekere vrijheid laat voor het verkopen van goederen en diensten op de markt: In België en in Frankrijk is de vereniging vergelijkbaar met een soort quasi-onderneming of mogen zij tenminste goederen en diensten produceren en verkopen op de markt om hun sociaal doel te bereiken. In landen zoals Zweden, Finland, Italië en Spanje zijn verenigingen daarentegen meer beperkt waardoor de coöperatieve vennootschap een meer interessante optie is.²⁵

Ondertussen ontstaan er echter ook “mengvormen” tussen deze twee opties: verenigingen worden immers steeds meer ondernemingsgericht, coöperaties op hun beurt beginnen ook voordelen te verlenen aan niet-leden, enerzijds in de vorm van nieuwe soorten coöperaties (zoals de “sociale coöperatie”), anderzijds door zich toe te leggen op nieuwe niches zoals het voorzien

19 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, “New frontiers in the legal structure and legislation of social enterprises in Europe: a comparative analysis,” in X., *The changing boundaries of social enterprises*, OECD, 2009, 70-71.

20 L. SALAMON en S. TOEPLER, *The influence of the legal environment on the development of the nonprofit sector*, Center for Civil society studies, Working paper series no. 17, 2000, 2.

21 Voor een rechtseconomische benadering over dit onderwerp zie A. COATES en W. VAN OPSTAL, “Juridische kaders in de sociale economie: een rechtseconomische doorlichting,” *Over.Werk* 2010, nr. 3.

22 X., *Keeping it legal: legal forms for social enterprises*, London, Bates, Wells and Braithwaite and Social Enterprise London, 2003, 2.

23 X., *Keeping it legal: legal forms for social enterprises*, supra, 7.

24 C. BORZAGA en J. DEFOURNY, “Conclusions: Social enterprises in Europe: a diversity of initiatives and prospects,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 366.

25 C. BORZAGA en J. DEFOURNY, “Conclusions: Social enterprises in Europe: a diversity of initiatives and prospects,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 356.

van sociale diensten en inschakeling van werklozen. Dit komt omdat er een tekort is in de traditionele juridische modellen (zowel profit als non-profit) bij het vinden van een balans tussen het sociaal doel en het ondernemerschap.²⁶ De wetgeving volgt deze trend.²⁷

Pogingen tot het creëren van een alternatieve ondernemingsvorm vinden we onder meer in ons land terug. België introduceerde de Vennootschap met sociaal oogmerk in 1995 in haar wetgeving, maar was zeker niet de eerste op dit vlak. Italië was immers de pionier van deze beweging in 1991 met de invoering van de “sociale coöperatie.”²⁸ Portugal voerde in 1998 de “sociale solidariteitscoöperatie” in alsook Griekenland die in 1999 de “sociale coöperatie met beperkte aansprakelijkheid” invoerde.²⁹ Frankrijk, Spanje en Polen volgden. Deze coöperaties verschillen van de gewone coöperatie omdat zij als doel activiteiten van algemeen belang nastreven (en dus niet noodzakelijk beperkt zijn tot dienstverlening aan de leden van de coöperatie) maar worden eigenlijk op dezelfde wijze bestuurd als de klassieke vorm (hoewel er wel uitzonderingen zijn, denk maar aan Frankrijk waar men een “multisociétariat” eist in het bestuur).

Voorgaand onderzoek merkte terecht op dat het mogelijk is dat één bepaald model niet noodzakelijk kan toegeschreven worden aan één bepaald land aangezien twee wetten in hetzelfde rechtssysteem twee types van organisaties kunnen bepalen die beiden consistent zijn met het conceptueel kader van een maatschappelijke onderneming.³⁰

26 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, “New frontiers in the legal structure and legislation of social Enterprises in Europe: a comparative analysis,” in X., *The changing boundaries of social enterprises*, OECD, 2009, 26.

27 C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *supra*, 356 en G. GALERA, “The evolution of the co-operative form: an international perspective,” in C. BORZAGA en R. SPEAR, *Trends & challenges for co-operatives and social enterprises in developed & transition countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 24.

28 Zie in dit geval de mededeling van 2004 van de commissie: “Omdat coöperaties sociale doelstellingen zo doeltreffend integreren, hebben sommige lidstaten daarvoor specifieke rechtsvormen ingesteld. Deze kennen een aanzienlijk succes en wekken de belangstelling van andere lidstaten in soortgelijke situaties.” Mededeling van de Commissie aan de raad, het Europees parlement, het Europees economisch en sociaal comité en het comité van de regio’s, Over de bevordering van coöperatieve vennootschappen in Europa, COM(2004)18 definitief, 10.

29 J. DEFOURNY, *supra*, 14.

30 F. CAFAGGI and P. IAMICELI, *New frontiers in the legal structure and legislation of social enterprises in Europe: a comparative analysis*, EUI Working paper, 2008/16, faculty of law, 7.

Figuur 1: Overzicht van nieuwe juridische kaders (Coates & Van Opstal 2010)

Land	Juridisch kader	Jaar
Italië	cooperative sociali	1991
België	venootschap met sociaal oogmerk	1995
Portugal	cooperativa de solidariedade social	1997
Spanje	cooperativa de iniciativa social	1999
Griekenland	koinonikos syneterismos periorismenis eufthinis	1999
Frankrijk	société coopérative d'intérêt collectif	2001
Finland	sosiaalinen yritys	2003
VK	community interest company	2005
Italië	impresa sociale	2006
Zweden	aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning	2006
Polen	spoldzielnia socjalna	2006
Nederland	maatschappelijke onderneming	in ontwerp

We zullen verder in het onderzoek uitgebreid stilstaan bij enkele van deze juridische raamwerken.

1.5 De maatschappelijke onderneming vs Europa

Europa zelf erkent de sociale economie, waar naast (non profit) verenigingen en stichtingen, coöperaties en mutualiteiten, de maatschappelijke onderneming deel van uitmaakt³¹. De discussie over de plaats van de maatschappelijke onderneming in een veranderende verzorgingsstaat is in Europa al jaren voer voor debat. In *de Europese agenda voor ondernemerschap* stelde men dat:

*Vanwege de veranderende behoeften in de samenleving als gevolg van de vergrijzing van de bevolking en de verwachtingen van de consumenten betreffende het gedrag van ondernemingen ontstaan nieuwe behoeften op gebieden zoals gezondheidszorg, mobiliteit of het milieu. Daar deze sectoren zich dicht bij het publieke domein bevinden of daarvan deel uitmaken, kan de overheid klant of concurrent zijn. De ondernemingen van de sociale economie zijn al voorbeelden van dienstverlening in sectoren die een alternatief vormen voor of een aanvulling zijn op de openbare sector. De Commissie zal in het kader van de open coördinatiemethode samen met de lidstaten de belemmeringen voor de ontwikkeling van zowel commercieel gestuurde als non-profitondernemingen in deze sectoren aan proberen te pakken. Ter voorbereiding van toekomstige maatregelen analyseert de Commissie momenteel de rol van sociale ondernemingen.*³²

31 http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/index_en.htm .

32 *Op basis van een analyse van de specifieke behoeften en beperkingen van non-profit en commerciële ondernemingen die sociale diensten (zoals gezondheidszorg, onderwijs en welzijnsvoorzieningen) en milieudiensten verlenen, zal de Commissie een benchmark uitvoeren van de in de lidstaten geldende voorwaarden voor het verlenen van deze diensten, en aanbevelingen en aanwijzingen geven over het verbeteren van de voorwaarden waaronder ondernemingen in die sectoren opereren, (wat betreft promotie en wetgeving) in het kader van hun openbare dienstverleningsverplichtingen en de voor de verleende diensten specifieke kwaliteitseisen. Afhankelijk van de studieresultaten kunnen verdere maatregelen de bevordering in Europa van betere voorwaarden voor ondernemingen die sociale en milieudiensten verlenen, beleidsconclusies of zelfs juridische instrumenten (bv. een aanbeveling of vrijwillige regulering) omvatten.” Mededeling van de Commissie aan de raad, het Europees parlement, het Europees economisch en sociaal comité en het comité van de regio’s, Actieplan: De Europese agenda voor ondernemerschap, COM(2004)70 definitief, 10 en 22.*

Men heeft dan ook getracht om een eerste stap te nemen bij het erkennen van de noden van de kleine ondernemer met het "Small business act." Over het algemeen vertoont de kmo in de EU immers nog een lagere productiviteit en een tragere groei dan in de Verenigde Staten. Toegang tot financiering is nog een probleem en men slaagt er minder goed in om te innoveren. Dit wordt verergerd door structurele problemen zoals het gebrek aan management- en technische vaardigheden en een te starre arbeidsmarkt op nationaal niveau.³³

Men mag ook het belang niet onderschatten van de mededeling ter bevordering van coöperatieve vennootschappen in Europa³⁴, het nieuwe Europese coöperatieve vennootschapsmodel en de invloed van de Europese mededingingsregelgeving (waaronder staatssteun) en rechtspraak in dit kader. Het belang van deze ondernemingen voor Europa is duidelijk en zal toenemende aandacht vragen van alle Europese instellingen om hun werking te garanderen in de toekomst.³⁵ Men moet immers ook denken aan aangepaste wetgeving voor groepsstructuren aangezien veel organisaties grensoverschrijdend zullen werken en men moet tevens een dragende financiering in het werk stellen voor deze organisaties.³⁶

De idee van de heer Barnier, EU commissaris voor de interne markt, om een mogelijke Europese "social business act" op te stellen moet men tot slot ook in deze context plaatsen.³⁷

1.6 Inschakelingseconomie en de maatschappelijke onderneming

Maatschappelijke ondernemingen ontstonden in Europa omwille van verschillende redenen; onder andere omwille van de afname van economische groei en de stijging van de werkloosheid dat leidde tot een crisis van de traditionele welvaartsstaat op het einde van de jaren '70. Dit leidde tot een hervorming van de rol van de verzorgingsstaat met bijzondere aandacht voor sociale voorzieningen. Men ondernam actie om de impact van bepaalde sociale voorzieningen op het overheidsbudget te verminderen en om het aanbod van die diensten op de vraag af te stemmen. Dit deed men door beslissingsmacht betreffende sociale voorzieningen te delegeren naar de lokale overheden, door prijzen en tarieven te introduceren, door sommige voorzieningen te privatiseren en door de nadruk te leggen op een actief arbeids- en tewerkstellingsbeleid. Het falen van het traditionele arbeidsmarktbeleid en de moeilijkheden die veroorzaakt werden door de verschuiving van een passief naar een actief beleid, zijn een verklaring voor het ontstaan van maatschappelijke ondernemingen in de inschakelingseconomie.³⁸

33 Mededeling van de Commissie aan de Raad, het Europees Parlement, Het Europees Economisch en sociaal comité en het comité van de regio's, *Denk eerst klein - Een small business act voor Europa*, Brussel, 25 juni 2008, COM(2008)394 definitief, 3.

34 Mededeling van de Commissie aan de raad, het Europees parlement, het Europees economisch en sociaal comité en het comité van de regio's, *Over de bevordering van coöperatieve vennootschappen in Europa*, COM(2004)18 definitief.

35 From words to action: Supporting cooperative and social Enterprises to achieve a more inclusive, sustainable and prosperous Europe, Open letter to the European Commission, September 2010, www.emes.net.

36 Voor meer informatie, zie X., *The changing boundaries of social Enterprises*, OECD, 2009, hoofdstukken 2 en 3.

37 In een interview met Toute l'Europe, zegt hij het volgende: "J'ai annoncé par exemple que j'allais être très vigilant sur la préservation des missions de service public. Je souhaite faire un "Social business act" pour mieux accompagner les entreprises qui veulent faire du profit, tout en luttant contre les exclusions sociales, en engageant des jeunes, des personnes en difficulté..." <http://www.touteleurope.eu>.

38 C. BORZAGA en J. DEFOURNY, "Conclusions: Social enterprises in Europe: a diversity of initiatives and prospects," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 352-353. De soorten diensten zijn minder talrijk in Europa dan in de Verenigde Staten aangezien Europese

Werk integratie ondernemingen zijn in bijna alle Europese landen aanwezig en worden aanzien als een belangrijk instrument van een actief arbeidsmarktbeleid. De graad van tewerkstelling varieert tussen de lidstaten onderling, met hogere tewerkstelling in het Verenigd Koninkrijk en de Scandinavische landen en lagere tewerkstelling in Spanje, Italië en ook België, maar voor sommige kwetsbare groepen is de tewerkstellingsgraad overal laag.³⁹ DAVISTER en anderen hebben in 2004 vier types werkintegratie ondernemingsgroepen onderscheiden: een groep die integratie aanbiedt ondersteund door permanente subsidies (arbeidszorg, beschutte werkplaatsen en sociale werkplaatsen bevinden zich in deze groep), een groep die permanente, zelf-gesubsidieerde tewerkstelling aanbiedt, een groep die zich richt op het hersocialiseren van mensen door middel van productieve activiteiten maar waarbij er geen arbeidscontract is en een groep die werkervaring of transitie tewerkstelling aanbiedt (invoegbedrijven).⁴⁰

In onderzoeksdeel I keken we naar de problemen die het vzw en vso statuut met zich meebrengen voor ondernemingen in de sociale economie. In onderzoeksdeel II bestudeerden we de impact van de Europese regelgeving op deze organisaties. In dit onderzoeksdeel zullen we de Belgische juridische context (waar we ditmaal kort de situatie in Wallonië aanhalen) vergelijken met verschillende Europese landen, namelijk Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Scandinavië (Zweden en Finland) en Italië. Deze landen werden om de volgende redenen gekozen:

Ten eerste kan de verzorgingsstaat, volgens de typering uitgewerkt door Esping-Andersen, bestaan uit verschillende types. Het gaat om de liberale verzorgingsstaat (het Verenigd Koninkrijk), de conservatieve-corporatistische verzorgingsstaat (België, Frankrijk), de sociaaldemocratische verzorgingsstaat (Finland, Zweden) en de rudimentaire verzorgingsstaat (Italië). Zeer beknopt gezegd is er afhankelijk van het type verzorgingsstaat meer of minder invloed door de overheid bij de voorziening van sociale diensten (veel in Scandinavië, weinig in het Verenigd Koninkrijk) en is er een kleinere of grotere socialprofitsector aanwezig.⁴¹ De bestudeerde landen werden representatief hiermee gekozen.

Deze landen werden ten tweede gekozen omdat zij allen juridische raamwerken bezitten die speciaal voor de sociale economie of voor de ruimere derde sector werden gecreëerd in de vorm van de maatschappelijke onderneming. In Finland werd deze afzonderlijke categorie zelfs speciaal gemaakt voor de inschakelingseconomie.

Dit onderzoek is voornamelijk een literatuurstudie, aangevuld met de opmerkingen van de experts ter plaatse en werd afhankelijk van het land soms beperkt door kennis van de taal (vooral wat betreft de Scandinavische landen).

maatschappelijke ondernemingen die zaken aanklaarten waar de welvaartsstaat heeft moeten terugtreden of niet aan kon voldoen. J. KERLIN, *supra*, 253.

39 J. DEFOURNY en M. NYSSSENS, "Defining social enterprise," in M. NYSSSENS, *Social enterprise*, London, Routledge, 2006, 14.

40 C. DAVISTER, J. DEFOURNY en O. GREGOIRE, *Work integration social enterprises in the European Union : An overview of existing models*, EMES WP no. 04/04, 29 p.

41 Zie voor meer informatie: H. DELEECK, *De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken*, Leuven, Acco, 2008, G. ESPING-ANDERSEN, *The three worlds of welfare capitalism*, New Jersey, Princeton University Press, 1990, L.M. SALAMON en H.K. ANHEIER, "Social origins of civil society: explaining the nonprofit sector cross-nationally," *Voluntas* 1998, vol. 9, no 3.

De tijd beperkt ons om een grondige (rechts)analyse uit te voeren maar wij hopen dat dit alvast een eerste overzicht geeft van de Europese context van juridische raamwerken voor de sociale economie.

Onze dank gaat specifiek uit naar:

Sébastien Perea en Liliane Lebon (Concertes Wallonie)

Alix Margado (Confédération générale des SCOP France)

Lidija Mavra (Social enterprise coalition UK)

John Mulkerrin (CIC association UK)

Eva Johansson (Tillväxtverket Zweden)

Marie Öhmark (Bolagsverket Zweden)

Paola Iamiceli (Professor Universiteit Trento Italië)

Flaviano Zandonai (Euricse Italië)

Met dank ook aan Lieve Jacobs (Cera) voor haar input en Marleen De Wulf en Bea Persoons voor alle technische hulp bij dit onderzoek.

2. Rechtsvergelijking

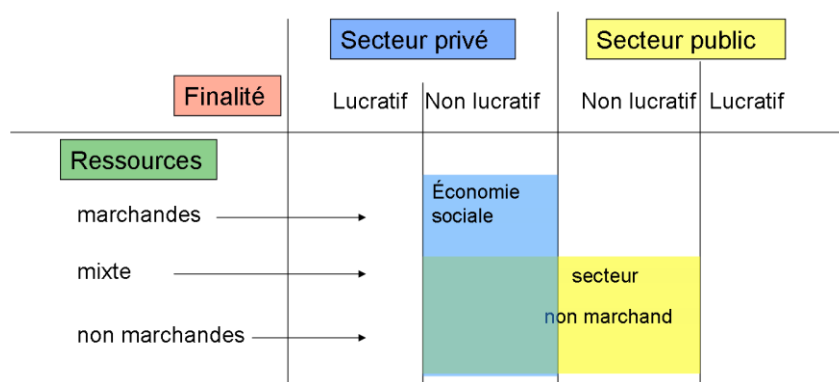
2.1 België: Wallonië

2.1.1 Situering

Sociale economie kenmerkt zich zoals de klassieke economie door de productie van goederen en diensten.

Ze onderscheidt zich van de klassieke economie door haar doelstelling die in het teken staat van het belang van de gemeenschap, de versterking van de sociale cohesie en duurzame ontwikkeling.⁴²

Figuur 2: Economie sociale et non-marchand (Bron: MERTENS S. (2001), « Clarification conceptuelle : vers un consensus sur l’usage des termes ? », in ULg, KUL, UCL, Economie sociale, enjeux conceptuels, insertion par le travail et services de proximité, Bruxelles, De Boeck, p. 141).

ConcertES⁴³, de vertegenwoordigingskoepel van de sociale economie in Wallonië, geeft aan dat er in Wallonië een verschil is tussen “économie sociale” en wat men noemt “le secteur non marchand”⁴⁴, aangezien deze laatste zich (naast de private sector) ook kan bevinden in de publieke sector, terwijl dit nooit het geval is bij de sociale economie sector: zij bevindt zich in de niet-winstgevende private sector maar kan ook louter beroep doen op marktmiddelen in tegenstelling tot “le secteur non marchand” (zie het principe van bestuursautonomie).⁴⁵

We verwijzen in dit verband nogmaals (zie onderzoeksdeel I) naar de sociale economie definitie gebruikt door de *Conseil Wallon d’économie sociale* van 1990:

“L’économie sociale se compose d’activités économiques exercées par des sociétés, principalement coopératives, des mutualités et des associations dont l’éthique se traduit par les principes suivants: finalité de service aux membres ou à la collectivité plutôt que de profit,

42 http://economie.wallonie.be/Dvlp_Economique/Economie_sociale/Presentation.html.

43 Met dank aan Sébastien Perea van Concertes voor zijn opmerkingen omtrent de tekst.

44 Zie voor meer informatie de koepel voor de sector “non marchand” Unipso www.unipso.be.

45 www.concertes.be.

*autonomie de gestion, processus de décision démocratique, primauté des personnes et du travail sur le capital dans la répartition des revenus."*⁴⁶

Hoewel men wel beseft dat er bepaalde grensgevallen bestaan, definieert men in Wallonië de sociale economie bijgevolg op basis van de juridische vorm omdat men in het algemeen aanneemt dat deze vormen de bovenstaande principes in ere zullenhouden. Het gaat dus volgens het *Centre d'économie sociale* om verenigingen (de vzw, de feitelijke vereniging en de stichting),⁴⁷ mutualiteiten en vennootschappen (de coöperatie met een echt coöperatief project en de vso).

De Waalse wetgever heeft de sociale economie in een decreet van 20 november 2008 gegoten. Hiermee wilde men tegelijkertijd een definitie van sociale economie in de wetgeving vastleggen, de sector organiseren en de bevoegdheidsdomeinen definiëren.

De vier ethische principes staan opgesomd in artikel 1:

- dienstverlening aan de maatschappij of aan leden als doelstelling, veeler dan het nastreven van winst
- bestuursautonomie
- democratische besluitvormingsproces
- voorrang van personen en arbeid op kapitaal bij de verdeling van opbrengsten

In artikel 1 staat verder dat de sociale economie wordt uitgeoefend door vennootschappen, waarvan in hoofdzaak coöperaties en/of vennootschappen met een sociaal oogmerk, verenigingen, mutualiteiten en stichtingen.⁴⁸

Volgens DEFOURNY is er sprake van een "Waalse val": Wallonië heeft meer KMO's en markt georiënteerde ondernemingsinitiatieven nodig waardoor de overheid de neiging heeft om vooral de nadruk te leggen op de "marktgerichte sociale economie," onder andere dankzij coöperaties die goederen en diensten verkopen. Dit betekent dat men wel een groot deel van de sector vergeet, namelijk het stuk dat afhankelijk is van overheidssubsidies, van private bijdragen en van vrijwilligerswerk.⁴⁹

46 Vergelijk met de VOSEC definitie in Vlaanderen waar men niet verwijst naar juridische vormen en waarbij er sprake is van "een verscheidenheid aan bedrijven en initiatieven die in hun doelstellingen de realisatie van bepaalde maatschappelijke meerwaarden voorop stellen en hierbij de volgende basisprincipes respecteren: voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit, duurzaamheid. De sociale economie bedrijven en initiatieven brengen goederen en diensten op de markt en zetten daarbij hun middelen economisch efficiënt in met de bedoeling continuïteit en rentabiliteit te verzekeren." www.vosec.be. Zie voor meer informatie in verband met het concept in Wallonië S. MERTENS (en M. MAREE), *Les contours de l'économie sociale: clarification conceptuelle*, Centre d'économie sociale, Université de Liège, <http://www.ces-ulg.be/index.php?id=185>.

47 <http://www.ces-ulg.be/index.php?id=197>.

48 Décret relatif à l'économie sociale du 20 novembre 2008, BS 31 december 2008.

49 J. DEFOURNY, "Belgium" in J. DEFOURNY en V. PESTOFF, *Images and concepts of the third sector in Europe*, WP no. 08/02, 12.

2.1.2 Inschakelingseconomie

De verschillende instrumenten voor de sociale economie in Wallonië zijn volgens het decreet de volgende:

- de “entreprises d’insertion” (decreet 18 december 2003)
- de “agences-conseil en économie sociale” (decreet 27 mei 2004)
- de « I.D.E.S.S. » (initiatives de *développement de l’emploi dans le secteur des services de proximité à finalité sociale*) (decreet 14 december 2006)
- het « SOWECSOM » (société wallonne d’économie sociale marchande)
- de “entreprises de travail adapté” (decreet 7 november 2002)⁵⁰

SOWECSOM werd opgericht op 6 juli 1995 door het *Société régionale d’investissement de Wallonie* in samenwerking met de overheid en de syndicale organisaties. Ze heeft tot doel de ontwikkeling van de sociale economie in Wallonië te stimuleren: zo participeert ze aan de financiering van projecten van sociale economie ondernemingen die op een markt opereren en sinds 2005 had ze een samenwerking met het *Fonds de l’économie sociale et durable*, die SOWECSOM toeliet om *entreprises de travail adapté, entreprises de formation par le travail, organismes d’insertion socio-professionnelle* en *centres de formation professionnelle* te ondersteunen (ook voor de Duitstalige gemeenschap).⁵¹ Hoewel het Kringloopfonds ondertussen in vereffening is,⁵² werd de missie begin 2009 verlengd dankzij bijkomende middelen van het Waalse gewest.⁵²

Daarnaast zijn er nog opleidingsinitiatieven zoals de “entreprises de formation par le travail” (EFT) en de “organismes d’insertion socioprofessionnelle” (OISP).⁵³ Zij zorgen voor de opleiding van stagiairs binnen een specifieke pedagogie. Het doelpubliek bij een EFT heeft geen diploma lager secundair onderwijs, het doelpubliek van een OISP geen diploma hoger secundair onderwijs. EFTs zouden ook meer op de markt activiteiten uitoefenen (de stagiairs leren dus in de realiteit producten verkopen), terwijl de OISPs niets verkopen, tenzij bijkomstige commerciële activiteiten. De stagiairs van EFTs krijgen ook een psychologische en sociale begeleiding.⁵⁴

Verder zijn er nog “structures d’accompagnement à l’autocréation d’emploi” (SAACE) die tot maatschappelijke doelstelling hebben de begeleiding, adviesverlening en opvolging van werkzoekenden te verzorgen met als einddoel het ontwikkelen van een economische activiteit om

50 Zie in dit verband ook het decreet betreffende de integratie van gehandicapte personen (Décret du 6 avril 1995, BS 25 mai 1995). Département du développement économique-Direction de l’économie sociale: http://economie.wallonie.be/Dvlp_Economique/Economie_sociale/Presentation.html.

51 www.sowecsom.be.

52 Zie http://www.sowecsom.be/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=54.

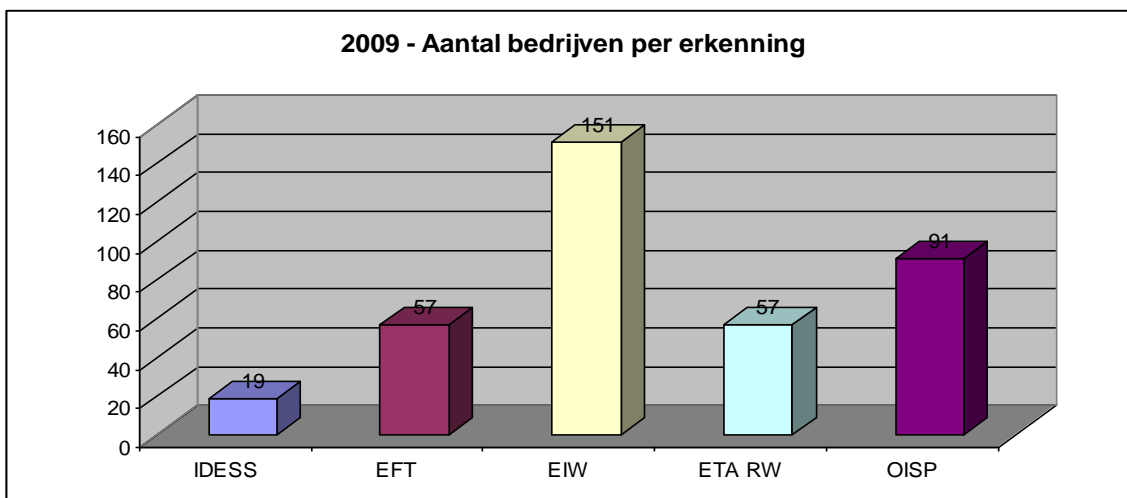
53 Zie Décret du 1er avril 2004 relatif à l’agrément et au subventionnement des organismes d’insertion socioprofessionnelle, BS 1 juni 2004 en Arrêté du gouvernement wallon 21 décembre 2006 portant exécution du décret du 1er avril 2004 relatif à l’agrément et au subventionnement des organismes d’insertion socioprofessionnelle et des entreprises de formation par le travail, BS 16 maart 2007.

54 www.interfede.be.

zelf eigen werk te creëren.⁵⁵ Een SAACE kan ofwel een activiteitencoöperatie zijn, ofwel een “couveuse d'entreprises”.⁵⁶

We geven nog een overzicht mee van het aantal inschakelingsondernemingen in Wallonië. De invoegbedrijven staan duidelijk op kop.⁵⁷

Figuur 3: Aantal ondernemingen volgens werkvorm in Wallonië (voorlopige cijfers 4de trimester 2009) (Bron: ConcertES)

55 Décret du 15 juillet 2008 relatif aux structures d'accompagnement à l'autocréation d'emploi, BS 21 augustus 2008 en Arrêté du Gouvernement wallon portant exécution du décret du 15 juillet 2008 relatif aux structures d'accompagnement à l'autocréation d'emploi, BS 12 mei 2009.

56 Met dank aan Sébastien Pereau van Concertes voor de verleende informatie.

57 IDESS kan een 'bij-erkenning' zijn en wordt dus vaak gecreëerd binnen een bestaande structuur. Er zijn dus EI en EFT's die een IDESS-afdeling hebben opgericht. Deze zijn wel opgenomen in de EI en EFT's maar worden geen tweede keer opgeteld binnen de IDESS. Er zijn ook IDESS, EFT's en OISP ontwikkeld door ocmw's maar deze zijn niet opgenomen in de tabel. Eind 2010 is de situatie volgens Concertes momenteel het volgende: 57 ETA, 78 IDESS (waarvan 46 vanuit ocmw's; 8 zijn ook EI, 4 zijn ook EFT), 70 EFT (waarvan 12 vanuit ocmw's), 168 EI en 93 OISP.

Figuur 4: Overzicht aantal werknemers en ondernemingen volgens werkvorm in Wallonië (binnen niet-ocmw structuren) (voorlopige cijfers 4de trimester 2009) (Bron: ConcertES)

Erkenning	VT	DT	Totaal	VTE	# bedrijven
IDESS	931	2555	3486	2110,85	19
EFT	569	338	907	688,53	57
EIW	1329	2837	4166	2414,39	151
ETA	6769	1378	8147	5948,23	57
OISP	875	1004	1879	1324,11	91

We bekijken vervolgens wat er in de Waalse sociale economie wetgeving staat met betrekking tot het gebruik van bepaalde juridische vormen.

2.1.2.1 *Initiatives de développement de l'emploi dans le secteur des services de proximité à finalité sociale (IDESS)*

Volgens artikel 1, 1° decreet van 14 december 2006⁵⁸ bestaan organisaties die IDESS ontplooiën uit:

- een vzw
- een vso
- een ocmw (centre public d'action sociale of cpas)
- een vereniging in de zin van artikel 118 van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de ocmw (*centres publics d'action sociale*) die nabijheidsdiensten met sociaal oogmerk ontplooiën.

Wat betreft het voorwerp van de « sociale nabijheidsdiensten », staat er bij 2° : « les services développés sur le territoire de la Région wallonne par une I.D.E.S.S., en vue de répondre à des besoins avérés ou émergents exprimés par des particuliers ou des collectivités, qui ne sont pas rencontrés par le marché ou les pouvoirs publics ou organismes subventionnés, dans le but de créer des emplois et de renforcer la cohésion sociale. »

Artikel 2 vervolgt met een opsomming van de activiteiten:

1° *les petits travaux d'entretien, de réparation et d'aménagement de l'habitat* : het gaat om werken die niet interessant zijn voor klassieke ondernemingen en die uitgevoerd kunnen worden door personen zonder specifieke kwalificatie.

2° *l'aménagement et l'entretien des espaces verts* : het gaat om minimale werken zoals

1° la tonte de pelouses : onderhoud van grasperken

2° la taille de haies : snoeien van hagen

58 Décret du 14 décembre 2006 relatif à l'agrément et au subventionnement des "Initiatives de développement de l'emploi dans le secteur des services de proximité à finalité sociale", BS 5 januari 2007.

- 3° le désherbage des abords de l'habitation et des cours : het wieden van onkruid rondom de woning en paden
- 4° le bêchage des jardins et des potagers : het spitten van tuinen en moestuinen
- 5° le façonnage de bois de chauffage: bewerking van stookhout
- 6° le ramassage et l'évacuation des déchets et/ou des feuilles et branchages : het sprokkelen en het ontruimen van afval en/of bladeren en takken.

3° *le transport social*: transport voor “personnes précarisées”⁵⁹ die geen auto hebben of geen transportmogelijkheden hebben door de gemeenschappelijke transportmogelijkheden of taxis.

4° *la buanderie sociale* : bestaat uit wasdiensten voor “personnes précarisées”.

5° *les magasins sociaux* : het gaat om winkels bestemd voor “personnes précarisées” die voedings- of noodzakelijke producten verkopen aan inferieure prijzen van minimum 30 % van prijzen die gebruikt door de groothandel.

6° *le nettoyage de locaux des personnes morales visées à l'article 17, § 2, de la loi du 27 juin 1921 précitée* : het gaat hier om het schoonmaken van lokalen van kleine vzw's.⁶⁰

Wat betreft de uitvoering van deze activiteiten ziet men dat de eerste twee soorten activiteiten in principe voorbehouden zijn voor de vso, maar dat vzw's en ocmw's/ocmw verenigingen wel voor “personnes précarisées” deze diensten mogen verlenen. Zij mogen deze diensten ook verlenen aan niet kwetsbare personen tot maximum 20 %. Het sociaal transport mag door alle juridische vormen aangeboden worden en aan niet kwetsbare personen tot opnieuw maximum 20 % als het gaat om een vzw, ocmw of vereniging van een ocmw. Het schoonmaken van lokalen van plaatselijke vzw's is voorbehouden aan de vso.⁶¹

We verwijzen ter illustratie naar onderstaande tabel van het *département du développement économique*.⁶²

59 Het zou gaan om volgende categorieën personen: “Personnes ayant droit au revenu d'intégration sociale (RIS); ou ayant un revenu inférieur à 19.200 € selon leur dernier avertissement extrait de rôle ou à 25.536 € s'il s'agit d'un ménage; ou bénéficiaires des secours accordés par les CPAS (loi du 2 avril 1965); ou personnes visées par la loi du 5 juillet 1998 relative au règlement collectif des dettes; ou bénéficiaires de l'intervention majorée en matière d'assurance soins de santé; ou qui sont âgées de plus de 65 ans à la date de leur demande d'intervention de l'I.D.E.S.S.; ou qui sont reconnues "souffrant d'un handicap par l'AWIPH ou la "Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap" ou le "Service bruxellois francophone des Personnes handicapées" ou la "Dienststelle für Personen mit Behinderung"; ou qui bénéficie d'une allocation de remplacement ou d'intégration (loi du 27 février 1987 relative aux allocations aux personnes handicapées); ou qui sont en possession d'une attestation de la Direction Générale Personnes handicapées du SPF Sécurité sociale pour l'octroi des avantages sociaux et fiscaux; ou qui peuvent certifier d'une incapacité de travail permanente d'au moins 66%; ou qui peuvent certifier d'une incapacité permanente d'au moins 66% par décision judiciaire suite à un accident de droit commun; ou qui sont en possession d'une attestation de reconnaissance en invalidité délivrée par leur organisme assureur ou par l'INAMI; ou les personnes correspondant à la définition de famille monoparentale dont le revenu brut par mois ne dépasse pas 1.740,15 euros et percevant des allocations familiales ordinaires.”

60 http://economie.wallonie.be/Dvlp_Economique/Economie_sociale/IDESS/services_agrees.html .

61 http://economie.wallonie.be/Dvlp_Economique/Economie_sociale/IDESS/activites.html .

62 http://economie.wallonie.be/Dvlp_Economique/Economie_sociale/IDESS/resume.html .

Figuur 5: Activiteitsdomeinen IDESS en uitvoerders (Bron: Département du développement économique)

DOMAINE D'ACTIVITES	PRESTATAIRES		
	ASBL	SFS	CPAS et associations CPAS
Petits travaux entretien, réparation et aménagement habitat	NON OUI pour 20% personnes physiques non précarisées 10 x 4 H / an 12,10 € / H	OUI 10 x 4 H / an 12,10 € / H	NON OUI pour 20% personnes physiques non précarisées 10 x 4 H / an 12,10 € / H
Petits travaux entretien, réparation et aménagement habitat pour personnes physiques précarisées	OUI 75 H / an 10,89 € / H	OUI 75 H / an 10,89 € / H	OUI 75 H / an 10,89 € / H
Aménagement et entretien espaces verts	NON OUI pour 20% personnes physiques précarisées limitation superficie 12,10 € / H	OUI limitation superficie 12,10 € / H	NON OUI pour 20% personnes physiques précarisées limitation superficie 12,10 € / H
Aménagement et entretien espaces verts pour personnes physiques précarisées	OUI pas de limitation superficie 12,10 € / H	OUI pas de limitation superficie 12,10 € / H	OUI pas de limitation superficie 12,10 € / H
Transport social pour personnes physiques précarisées	OUI + 20% personnes physiques non précarisées	OUI	OUI + 20% personnes physiques non précarisées
Buanderie sociale pour personnes physiques précarisées	OUI 8,47 € / H + 20% personnes physiques non précarisées	OUI	OUI 8,47 € / H + 20% personnes physiques non précarisées
Magasin social personnes physiques précarisées	OUI prix < 30% grande distribution + 20% personnes physiques non précarisées	OUI	OUI prix < 30% grande distribution + 20% personnes physiques non précarisées
Nettoyage locaux petites ASBL	NON	OUI 250 H / an 8,47 € / H	NON

2.1.2.2. *Entreprise d'insertion (EI)*

Volgens artikel 2, 1° van het decreet betreffende invoegbedrijven moeten deze ondernemingen verplicht vennootschap met sociaal oogmerk zijn.⁶³

63 Décret du 18 décembre 2003 relatif aux conditions auxquelles les entreprises d'insertion sont agréées et subventionnées, BS 10 maart 2004.

Zoals in het eerste onderzoeksdeel uiteengezet wilde de Waalse wetgever zo voorkomen dat de steun toegekend aan invoegbedrijven de vennoten zou verrijken. Publieke middelen zouden zo niet misbruikt worden aangezien de VSO zich onderwerpt aan het principe van beperkte winstuitkering en de mogelijkheid voorziet voor werknemers om vennoot te worden.⁶⁴

2.1.2.3 *Entreprise de travail adapté (ETA)*

In artikel 3, 7° van het decreet staat dat om erkend te worden, *entreprises de travail adapté* moeten bestuurd worden door een vzw, een vso of een moreel persoon van publiek recht en technische, budgettaire en boekhoudkundige autonomie bezitten alsook een administratief bestuur onderhouden van dien aard om de uitoefening van hun missie uit te voeren alsook de controle hiervan door het Agentschap te laten doen (*Agence wallonne pour l'intégration des personnes handicapées*). In het geval de ETA bestuurd wordt door een vso (dit wordt in de praktijk gedaan om op bepaalde markten te geraken of om steun te krijgen die men als vzw niet kan verkrijgen⁶⁵), moeten de statuten van de vennootschap voorzien dat de vennoten geen enkel patrimoniaal voordeel mogen nastreven.⁶⁶

2.1.2.4 *Agence conseil en économie sociale (AC)*

Volgens artikel 1, 1° van het decreet kan een *agence-conseil* bestaan uit een vzw, een stichting, een vso of een erkende coöperatie.⁶⁷

2.1.2.5 *Entreprise de formation par le travail en organismes d'insertion socioprofessionnelle (EFT/OISP)*

Alleen een vzw of een ocmw kunnen als EFT of als OISP erkend worden.⁶⁸

2.1.2.6 *Structure d'accompagnement à l'autocréation d'emploi (SAACE)*

SAACE die activiteitencoöperatie zijn moeten een vso zijn. SAACE die "couveuse d'entreprise" zijn moeten een vzw zijn.⁶⁹

64 G. SENY, "Observations-Exercice d'une activité commerciale et Vente à perte par un atelier social constitué sous forme d'asbl," noot onder Brussel 11 mei 2005, *RPS* 2005, afl. 3, 336 en S. MERTENS, « Une explication théorique à l'existence des coopératives agréées et des sociétés à finalité sociale en Belgique, » *Non Marchand* 2005/2, 23. Zie voor meer informatie de koepel voor invoegbedrijven in Wallonië: <http://www.atoutei.be/cms/index.php>.

65 X., *Wises and their role in European policies : National report Belgium*, Pour la solidarité, 6.

66 Zie Arrêté du gouvernement wallon 7 novembre 2002 relatif aux conditions auxquelles les entreprises de travail adapté sont agréées et subventionnées, *BS* 7 januari 2003. Zie voor meer informatie de site van de Waalse beschutte werkplaatsen: www.leseta.be.

67 Décret du 27mai 2004 relatif aux Agences-Conseil en économie sociale, *B.S.* 18 augustus 2004. Zie voor meer informatie de website van de vereniging voor Waalse adviesbureaus: www.apaces.be.

68 Artikel 8, 1° Décret du 1er avril 2004 relatif à l'agrément et au subventionnement des organismes d'insertion socioprofessionnelle, *BS* 1 juni 2004 http://emploi.wallonie.be/THEMES/FORM_PROF/EFT.htm en http://emploi.wallonie.be/THEMES/FORM_PROF/OISP.htm.

69 Artikel 1, 5° en 6° Décret du 15 juillet 2008 relatif aux structures d'accompagnement à l'autocréation d'emploi, *BS* 21 augustus 2008.

2.1.2.7 Besluit

Momenteel is men druk bezig om de regelgeving in Wallonië met betrekking tot de sociale economie te veranderen.

Zo werkt de IDESS regeling niet naar behoren omdat er problemen zijn rond de financiering. Enerzijds zijn de activiteiten opgenomen in de lijst niet rendabel omdat ze te beperkt zijn en bovendien moeten ze gericht zijn op bepaalde (zwakke) doelgroepen. Anderzijds is er een probleem onder andere met invoegbedrijven (vso's) die actief zijn in de dienstenchequesector en die een IDESS activiteit creëren (ongeveer 1/6de van alle erkende IDESS). Voor IDESS bestaat er geen paritair comité, men moet bijgevolg het paritair comité nemen van de hoofdactiviteit, dus het paritair comité van de dienstencheque sector. Volgens dit paritair comité (322.01), vallen alle werknemers van het bedrijf (DC werknemers + IDESS werknemers) echter onder het paritair comité van de "andere" activiteit. Deze is echter niet gemakkelijk te bepalen door de verschillende mogelijke activiteiten die ontplooid kunnen worden in een IDESS (en die van dag tot dag kunnen verschillen). Vaak is het de sociale inspectie die beslist en kiest vaak voor de activiteit op het moment van de inspectie (hetzij bouw, hetzij groenzorg,...). Het gevolg is dat alle dienstencheque werknemers in hetzelfde paritair comité vallen waardoor de kosten worden opgedreven.

Ook de invoegbedrijvenregeling zal moeten worden aangepast. Dit heeft niets te maken met de financiering (er is immers een notificatie geweest aan de Europese Commissie), maar eerder met het succes van deze regeling. Hier is het probleem dat men bij de erkenningsvoorwaarden de definitie van KMO in het invoegbedrijfsdecreet heeft gezet⁷⁰, terwijl 2/3 van deze ondernemingen geen K(M)O meer zijn: ze zijn immers gegroeid, hebben nieuwe filialen gecreëerd waardoor zij teveel verbanden hebben met andere invoegbedrijven of met lokale besturen.⁷¹

Verder moet de ETA regeling nagekeken worden in het kader van de Europese staatssteunregeling en de adviesbureauregeling moet efficiënter en meer realistisch worden gemaakt aangezien nu bepaalde parameters de subsidie bepalen die de activiteiten van de adviesbureaus niet weerspiegelen.

Het valt wel op dat de vso als optie kan aangenomen worden bij (bijna) alle sociale economie werkvormen. We merken ook op dat sociale werkplaatsen in Wallonië niet bestaan, de doelgroepwerknemers die hieronder zouden kunnen vallen, vallen hoogstwaarschijnlijk onder de ETA's, onder de invoegbedrijven of onder de EFT's (als stagiair).⁷²

70 Zie artikel 3, 9° décret relatif aux conditions auxquelles les entreprises d'insertion sont agréées et subventionnées.

71 Zie definitie van "partneronderneming", Bijlage I van de Algemene Groepsvrijstellingsverordening, artikel 3: "Alle ondernemingen die niet als verbonden ondernemingen in de zin van lid 3 worden aangemerkt en waartussen de volgende band bestaat: een onderneming (van een hoger niveau) heeft, alleen of samen met één of meer verbonden ondernemingen in de zin van lid 3, 25 % of meer van het kapitaal of de stemrechten van een andere onderneming (lager niveau)." Het probleem hier bevond zich vooral op vlak van het kapitaal.

72 Met dank aan ConcertES voor de verleende informatie en input.

2.1.3 De maatschappelijke onderneming in België?

In onderzoeksdeel I hebben we al uitvoerig stilgestaan bij de verschillende soorten vehikels die in België gebruikt worden in de sociale economie, met nadruk op de vzw en de vso.⁷³ We vatten nogmaals kort samen.

2.1.3.1 De vereniging zonder winstoogmerk

In onderzoeksdeel I concludeerden wij dat de vereniging zonder winstoogmerk (vzw)⁷⁴ het meest gebruikt wordt in de sociale economie aangezien het enerzijds een soepele rechtvorm is, anderzijds omdat het ook (vaak) een vereiste is voor een erkenning en bijgevolg om subsidies te mogen krijgen van de overheid, waardoor organisaties logischerwijs het vzw statuut aannemen.⁷⁵

Er zijn echter ook heel wat nadelen verbonden aan deze rechtsvorm. Zo kan een vzw bijvoorbeeld geen “handelaar” zijn, waardoor er maar een beperkte mogelijkheid voor de vzw is om handelsactiviteiten te ontplooiën⁷⁶ en vzw’s kunnen bijvoorbeeld ook niet failliet worden verklaard omdat artikel 2 van de faillissementswetgeving verbonden is aan de hoedanigheid van handelaar⁷⁷, met de te verwachten nadelige gevolgen voor schuldeisers. Het Hof van Cassatie heeft wel in het volkstoerisme arrest van 1996⁷⁸ aanvaard dat een vzw “daden van koophandel” mag stellen, zolang zij “bijkomstig” zijn aan haar niet-winstgevend hoofddoel. Dit zorgt echter voor heel wat juridische onzekerheid want hoe bijkomstig is bijkomstig? De verwarrende situatie die het begrip “bijkomstig” veroorzaakt, heeft er zelfs ook voor gezorgd dat bepaalde sociale economie ondernemingen in het verleden het voorwerp zijn geweest van stakingsvorderingen voor zogezegde “oneerlijke handelspraktijken”⁷⁹ in het kader van artikel 93 van de vroegere Wet Handelspraktijken.⁸⁰

De vzw heeft ook geen kapitaalstructuur, waardoor er geen garantie is voor schuldeisers en tot moeilijkheden kan leiden bij kredietverstrekkers omdat er ontoereikende waarborgen aanwezig zouden zijn.

Wel kunnen vzw’s een beroep doen op een Vlaamse waarborg wanneer ze een krediet aangaan bij hun bank.⁸¹ Lange tijd was er ook geen fusieregeling voor vzw’s (in tegenstelling tot het vennootschapsrecht) waardoor men moest overgaan tot een aantal juridische verrichtingen die

73 A. COATES, J. VAN STEENBERGE en M. DENEFF, Onderzoek juridische aspecten eigen aan de ondernemingen in de sociale economie - Onderzoeksdeel I: Onderzoek juridische statuten, WSE Rapport, Steunpunt werk en sociale economie, 2008, 122 p.

74 Wet 27 juni 1921, BS 1 juli 1921.

75 Zie A. COATES, J. VAN STEENBERGE en M. DENEFF, *supra*, 89.

76 Zie de definitie van artikel 1 V&S wet: “De vereniging zonder winstoogmerk is deze welke niet nijverheids- of handelszaken drijft en welke niet tracht een stoffelijk voordeel aan haar leden te verschaffen.”

77 Wet 8 augustus 1997, BS 28 oktober 1997.

78 Cass. 3 oktober 1996, Pas. 1996, I, 350 en TRV 1997, 217, noot M. Deneff.

79 We verwijzen naar onder andere het arrest vzw *Spoor twee*, Gent 25 februari 1998, Jaarboek Handelspraktijken en mededinging 1998, 217; het *Watertaxi arrest*, Hof van Cassatie 13 september 2002 en het *Vlaspit arrest*, Brussel 11 mei 2005, Jaarboek Handelspraktijken en Mededinging 2005, 517.

80 Sinds 2010 veranderd in de wet “marktpraktijken”. Wet betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming 6 april 2010, BS 12 april 2010.

81 Decreet Vlaams Parlement 6 februari 2004 betreffende een waarborgregeling voor kleine en middelgrote ondernemingen, BS 20 februari 2004.

wél wettelijk geregeld waren, namelijk de ontbinding en vereffening van de te verdwijnen vzw's en het overdragen van het vermogen naar de op te richten of bestaande vzw. In 2010 werd er echter een (gedeeltelijke) fusie-(en splitsing)reglementering voor vzw's in het leven geroepen⁸², waardoor zij nu voor een specifieke procedure kunnen kiezen of de oude regeling toch kunnen toepassen.

2.1.3.2 De vennootschap met sociaal oogmerk

De vennootschap met sociaal oogmerk (vso) werd bij wet van 13 april 1995 in het leven geroepen om een duidelijk alternatief aan te reiken voor vzw's met economische activiteiten in de sociale economie.⁸³ De vso, in tegenstelling tot de vzw, heeft immers de onbeperkte mogelijkheid om handelsactiviteiten uit te bouwen maar heeft wel een dividendbeperking (momenteel 6 %) en het liquidatiesaldo bij vereffening mag niet verdeeld worden onder de vennoten maar moet toegekend worden aan een gelijkaardige bestemming (zie artikel 661, 5° en 9° Wetboek vennootschappen). Men zou dus tegelijkertijd een commerciële activiteit kunnen uitoefenen en een niet-winstgevend doel nastreven.

Het vso statuut is een bijzondere modaliteit dat kan worden geënt op de bestaande types van vennootschappen en heeft een beschermd kapitaal dat schuldeisers tot waarborg kan strekken. De vso heeft krachtens artikel 664 van het Wetboek vennootschappen dezelfde beschermingsmechanismen voor derden als de traditionele vennootschap.

Ze vertoont zelf echter ook meerdere gebreken, verbonden aan de verschillende voorwaarden die opgesomd staan in artikel 661 van het Wetboek vennootschappen en die in de statuten moeten worden opgenomen:

- De vennoten streven geen of een beperkt vermogensvoordeel na.
- Een nauwkeurige omschrijving wat het sociale oogmerk is van de activiteiten die ze overeenkomstig het doel van de vennootschap verrichten, waarbij het voornaamste oogmerk niet mag bestaan in het verlenen van een onrechtstreeks vermogensvoordeel aan de vennoten.
- Een omschrijving op welke wijze de winst wordt besteed overeenkomstig het interne en externe oogmerk van de vennootschap met inachtneming van de hiërarchie vastgelegd in de statuten van de vennootschap en op welke wijze de reserves worden gevormd.

82 Wet 30 december 2009, BS 15 januari 2010, tweede editie. Hoewel het geen échte fusieregeling is, het regelt immers maar een onderdeel van de fusie of splitsing (de zogenaamde "inbreng om niet" waarbij er van rechtswege overdracht is van alle activa en passiva, er tegenwerpelijheid is van inbreng vanaf bekendmaking en er zekerheidsstelling is voor schuldeisers), is het toch een verbetering ten aanzien van de vroegere situatie.

83 Vroeger werd de vennootschap in de wetgeving gekenmerkt door de aanwezigheid van een winstoogmerk. In artikel 1, paragraaf 1 van het wetboek vennootschappen staat dit er nog steeds: "Een vennootschap wordt opgericht door een contract op grond waarvan twee of meer personen overeenkomen iets in gemeenschap te brengen met als doel één of meer nauwkeurig omschreven activiteiten uit te oefenen en met *het oogmerk aan de vennoten een rechtstreeks of onrechtstreeks vermogensvoordeel te bezorgen.*" In de derde paragraaf ziet men echter dat er vervolgens staat: "In de gevallen bepaald in dit wetboek kan de vennootschapsakte bepalen dat de vennootschap *niet is opgericht met het oogmerk aan de vennoten een rechtstreeks of onrechtstreeks vermogensvoordeel te bezorgen.*"

- Niemand mag aan de stemming in de algemene vergadering deelnemen met meer dan een tiende van het aantal stemmen verbonden aan de vertegenwoordigde aandelen; dit percentage wordt op een twintigste gebracht wanneer een of meer vennoten de hoedanigheid hebben van personeelslid in dienst genomen door de vennootschap.
- Het beperkte rechtstreekse vermogensvoordeel dat de vennootschap aan de vennoten uitkeert, mag niet hoger zijn dan de rentevoet vastgesteld door de Koning ter uitvoering van de wet van 20 juli 1955 houdende instelling van een Nationale Raad voor de Coöperatie, toegepast op het werkelijk gestorte bedrag van de aandelen.
- De bestuurders of zaakvoerders moeten ieder jaar een bijzonder verslag uitbrengen over de wijze waarop de vennootschap toezicht heeft uitgeoefend op het oogmerk dat zij overeenkomstig het 2° heeft vastgesteld; dat verslag moet inzonderheid aangeven dat de uitgaven inzake investeringen, inzake de werkingskosten en bezoldigingen bestemd zijn om de verwezenlijking van het sociale oogmerk van de vennootschap te bevorderen.
- Ieder personeelslid moet de mogelijkheid worden geboden om uiterlijk één jaar na zijn indienstneming door de vennootschap, de hoedanigheid van vennoot te verkrijgen. Deze bepaling is niet van toepassing op de personeelsleden die niet volledig handelingsbekwaam zijn.
- Personeelsleden die niet langer door een arbeidsovereenkomst met de vennootschap zijn gebonden, uiterlijk één jaar na het einde van die overeenkomst, kunnen desgewenst afstand doen van de hoedanigheid van vennoot

Na de aanzuivering van het hele passief en de terugbetaling aan de vennoten van hun inbreng, krijgt hetgeen na de vereffening overblijft, een bestemming die zo nauw mogelijk aansluit bij het sociaal oogmerk van de vennootschap.

Vooraf de verplichte en momenteel vooral financiële werknemersparticipatie (artikel 661,7°) blijkt problematisch, de reglementering voorziet immers enkel een mogelijkheid tot deelname van het personeel op niveau van de algemene vergadering. De regeling met betrekking tot de beperking van het stemrecht waarbij niemand aan de stemming mag deelnemen met meer dan een tiende van het aantal stemmen verbonden aan de vertegenwoordigde aandelen (dit wordt op een twintigste gebracht wanneer één of meer vennoten de hoedanigheid hebben van personeelslid in dienst genomen door de vennootschap) (artikel 661,4°) is ook bedenkelijk aangezien in de andere vennootschapsvormen de wettelijke stemrechtbeperkingen door dezelfde wet werden afgeschaft. In het algemeen kan men zich afvragen of de oprichters hun zeggenschap met werknemers zullen willen delen; de belangen van werknemers kunnen tot slot ook indruisen tegen dat van de vennootschap.

Ook is er geen verplichte structuur of vereisten opgelegd met betrekking tot het bijzonder verslag, waarin men moet rapporteren over de wijze waarop de vennootschap toezicht heeft uitgeoefend op haar oogmerk (artikel 661,6°), dat ook niet opgevolgd wordt door een bepaalde instantie.

Tot slot kan men als vzw genieten van fiscale voordelen en is men in principe onderworpen aan de rechtspersonenbelasting, de vso heeft echter geen specifieke fiscale regeling gekregen.

2.1.3.3 De coöperatieve vennootschap

Tot slot werd ook de coöperatieve vennootschap (cv) met beperkte aansprakelijkheid genoemd als goede optie voor ondernemingen in de sociale economie.

De coöperatieve vennootschap wordt in artikel 350 W. Venn. omschreven als:

*“Een vennootschap die is samengesteld uit een veranderlijk aantal vennoten met veranderlijk kapitaal.”*⁸⁴

In tegenstelling tot wat er bestaat bij de nv en de bvba, bestaat het kapitaal van een cv uit een vast kapitaal en een veranderlijk kapitaal, waarbij deze laatste zonder statutenwijziging flexibel kan worden aangepast. In het wetboek zijn twee verschijningsvormen opgenomen, elk met eigen regels, namelijk de coöperatieve vennootschap met onbeperkte aansprakelijkheid en de coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid. De oorspronkelijke wet van 1873 schiep echter oorspronkelijk een te ruim kader, waarin de coöperatieve principes wel konden worden toegepast, maar waar andere vormen van vennootschap evengoed konden gebruik maken van deze vorm. De vrijheid van deze vorm werd uiteindelijk zelfs schadelijk.⁸⁵ Jarelang werd de coöperatieve vennootschap aangewend als vluchtform omdat de wetgeving zo minimalistisch en fragmentarisch was in vergelijking met het streng regime van nv en pvba die een hele hoop technische regelen kregen. Dit leidde tot een coöperatieve “boom”, met organisaties die een zwak kapitaal hadden.⁸⁶ De oude coöperatieve vennootschap had immers geen vereiste van oprichting bij authentieke akte, geen vereiste van minimumkapitaal, geen wettelijke volstortingsplicht, geen specifieke gronden voor de aansprakelijkheid van oprichters/bestuurders en tot eind 1989 geen specifieke regelen inzake de inbreng in natura, geen regeling betreffende quasi-inbreng, geen verplichting tot redactie van een financieel plan en geen revisorale controle.⁸⁷

Gelukkig veranderde dit door de wet van 20 juli 1991, waardoor de cvba ook aan dezelfde kapitaalbeschermingsregeling onderworpen werd als de nv en de bvba.⁸⁸

Wel bevat de coöperatieve vennootschap nog een grote statutaire vrijheid⁸⁹ bijvoorbeeld over:

84 De wetgever gaf de coöperatie echter de vorm van een handelsvennootschap hoewel zij wel degelijk ook verenigingsrechtelijke kenmerken vertoont, bijvoorbeeld de mogelijkheid dat zij zich ten doel stelt de zedelijke en professionele belangen van de leden te bevorderen en de mogelijkheid van in- en uittreden van de leden indien de statuten niet anders bepalen. K. GEENS, “De grensafbakening tussen vereniging, vennootschap en andere vormen van samenwerking,” in A. BENOIT-MOURY en K. GEENS, *De samenwerking tussen ondernemingen*, Kluwer, Antwerpen, 1993, 499-500.

85 J. T KINT en M. GODIN, *Les sociétés coopératives*, Bruxelles, Larcier, 1968, 17 en 24.

86 M. COIPEL, “Les avatars de la coopérative en droit belge,” in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 138-139.

87 J. WOUTERS, “De coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid na de wet van 20 juli 1991,” in K. GEENS, H. LAGA en J. WOUTERS, *De coöperatieve vennootschap na de wet van 20 juli 1991*, 54; H. BRAECKMANS, “De nieuwe vennootschapswet van 5 december 1984” *RW* 1985, 2538. Zie ook de uiteenzetting van de minister van justitie in *Parl. St. Senaat*, 1988-1992, 1374/8, 6 (Verslag Arts).

88 K. GEENS, “De vzw in haar afbakening tegenover andere rechtsvormen,” in X., *1921-1996. 75 jaar Belgisch vzw-recht*, Gent, Mys & Breesch, 1996, 82.

89 Zie onder andere artikel 355 W. Venn.

- de voorwaarden van toetreding, uittreding en uitsluiting van vennoten (maar dit besluit tot uitsluiting moet wel gemotiveerd worden door een reden in de statuten, zie artikel 370 W. Venn.)
- de regeling met betrekking tot het aantal en de wijze van benoeming en ontslag van de personen die belast zijn met het bestuur, alsook de omvang van de bevoegdheden en de verdeling ervan tussen de organen en de duur van hun opdracht
- de wijze waarop de algemene vergadering wordt bijeengeroepen, de meerderheid vereist om geldige besluiten te nemen
- de rechten van de vennoten (vooral het stemrecht)
- hoe de winst wordt verdeeld en het verlies omgeslagen
- ...

De wetgever zwijgt echter in het wetboek vrijwel volledig over de fundamentele kenmerken van de coöperatie: vrijwillig en open lidmaatschap, democratische controle door de leden, economische participatie van de leden, autonomie en onafhankelijkheid, onderwijs, vorming en informatieverstrekking, coöperatie tussen coöperaties en aandacht voor de gemeenschap (ICA, 1995). Daarom verenigt de Nationale Raad voor de Coöperatie (NRC) de erkende coöperaties⁹⁰, namelijk diegenen die het coöperatief ideaal verder zetten, tegenover anderen die het vehikel slechts gebruiken omdat het juridisch zeer flexibel is. Hieraan zijn ook bepaalde erkenningsvoorwaarden (vrijwillige toetreding, gelijk of beperking van het stemrecht op de algemene vergadering, de aanstelling van de bestuurders door de algemene vergadering, een beperkt dividend (momenteel 6 % op het ingebrachte kapitaal), een *ristorno* aan de vennoten) maar ook voordelen aan verbonden: een vrijstelling van de roerende voorheffing van 25 % of 15 % op de dividenden verleend door coöperatieve vennootschappen voor de eerste schijf van 170 euro (geïndexeerd bedrag) per aandeelhouder, fysiek persoon en per vennootschap, afwezigheid van vennootschapsbelasting op de dividenden beoogd in artikel 21, 6° van het WIB, vrijstelling van de prospectusverplichting,⁹¹

Coöperaties kampen echter ook met problemen. Binnen de sociale economie worden coöperaties immers ofwel als “te commercieel” bestempeld aangezien het juridisch raamwerk zonder erkenning onbeperkte winstuitkering toelaat, ofwel als een verdoken vorm van privatisering. Coöperaties blijven ook vaak een blinde vlek bij het ruime publiek, maar ook bij beleidsmakers. Tot slot is er sprake van een zwakke coöperatieve beweging in België: zo is er geen koepelorganisatie die het hele veld beslaat⁹².

Het aantal erkende coöperaties is ook weinig in vergelijking met het totaal aantal coöperatieve vennootschappen in België. Dit kan te wijten zijn aan verschillende factoren, waaronder de

90 K.B. 8 januari 1962 tot vaststelling van de voorwaarden tot erkenning van de nationale groeperingen van coöperatieve vennootschappen en van de coöperatieve vennootschappen, B.S. 19 januari 1962.

91 Zie voor meer informatie http://statbel.fgov.be/nl/ondernemingen/leven_onderneming/oprichting/structuur/vennootschapsvormen/Coöperatieve_vennootschappen/Erkenning/Voordelen/index.jsp.

92 A. COATES en W. VAN OPSTAL, “Juridische kaders in de sociale economie: een rechtseconomische doorlichting,” *Over.werk* 2010, nr. 3, 58.

onduidelijkheden met betrekking tot de erkenning, gebrek aan interesse omdat de voordelen niet interessant genoeg zijn of niet vanzelfsprekend zijn⁹³ en ten slotte het kiezen voor de coöperatieve vennootschap louter en alleen omdat zij nog steeds een flexibel statuut heeft.⁹⁴

2.1.3.4 Een ideaal scenario?

Wat is dan wel het ideale scenario voor ondernemingen in de sociale economie?

In onderzoeksdeel I wezen we erop dat er momenteel problemen zijn met het vzw en het vso statuut. Ook wezen we op het verschil tussen de vso en de erkende coöperatie: er is wel een gemeenschappelijk, ethisch gedachtengoed en de wetgever heeft voor de vso zeker inspiratie gehaald bij de coöperatie (beperking van de winstuitkering en van het stemrecht bijvoorbeeld) maar men vertrekt vanuit een verschillende doelstelling. Dienstverlening aan en belangenbescherming van de leden is niet het voornaamste oogmerk van de vso (maar wel het algemeen belang of dienstverlening aan de gemeenschap), terwijl dit wel zo is bij de coöperatie. We wezen er wel op dat er zeker potentieel is voor de erkende cvba-vso, juist wegens dat overlappend gedachtengoed. De cvba werd ook door de wetgever zelf het meest aangemoedigd om een sociaal oogmerk aan te nemen, aangezien zij geniet van een verlaagde eis met betrekking tot het minimumkapitaal.⁹⁵ In de praktijk blijkt ook dat de meeste vso's coöperatieve vennootschappen zijn.⁹⁶

We bekijken nu wat de situatie is in enkele andere landen in Europa.

93 VAN OPSTAL en GIJSELINCKX leggen uit dat voor veel ondernemingen, de principes niet vanzelfsprekend zijn. Ze verwijzen bijvoorbeeld naar de vrijwillige toetreding, het pro rata de transacties herverdelen van surplussen, het beperken van dividenduitkeringen en de beperking van het stemrecht in beslissingsorganen. W. VAN OPSTAL en C. GIJSELINCKX, "Coöperatief ondernemen in de brede zin," in W. VAN OPSTAL, C. GIJSELINCKX en P. DEVELTERE, *Coöperatief ondernemen in België: theorie en praktijk*, Leuven, Acco, 2008, 177.

94 J. BEDDEGENOOTS, "Le conseil national de la coopération: jeune de 50 ans," in *Non Marchand, La société coopérative suivie de la loi relative aux droits des volontaires*, Bruxelles, De Boeck, N° 16, 2005/2, 44.

95 Het vast gedeelte van het kapitaal bedraagt immers minimaal 6150 euro (in plaats van 18 550 euro) en bij de oprichting van de vennootschap moet het volgestort zijn ten belope van 2500 euro (in plaats van 6200 euro). Na twee jaar moet het volledig volgestort zijn. Zie artikel 665 wetboek vennootschappen. Men kan zich echter afvragen of dit bedrag zal volstaan, zonder dat er sprake is van een ontoereikend kapitaal. S. TUYTTEN, "Vennootschap met sociaal oogmerk: nuttig vehikel voor de social profit?" *Social profit jaarboek 2008-2009*, 114. Zie over een gelijkaardige problematiek met betrekking tot de nieuwe starters-bvba ook H. BRAECKMANS, "De S-bvba: goede of valse start?" *RW* 2010, nr. 41, 1714-1726.

96 Meer dan 70 % van de vso's zijn coöperatieve vennootschappen, waarvan de meeste de vorm van de cvba hebben aangenomen. A. DUJARDIN, S. MERTENS en W. VAN OPSTAL, "De vennootschap met sociaal oogmerk," in W. VAN OPSTAL, C. GIJSELINCKX en P. DEVELTERE, *Coöperatief ondernemen in België: theorie en praktijk*, Leuven, Acco, 2008, 126.

2.2 Frankrijk

2.2.1 Inleiding

Het concept van de sociale economie in Frankrijk combineert een juridische aanpak, gebaseerd op juridische vormen (de coöperatie, vereniging en mutualiteit) met een definitie van gemeenschappelijke ethische en organisatorische principes, waaronder een beperking (en dus niet een volledig uitkeringsverbod) op de uitkering van winsten.⁹⁷

In 1980 verscheen het *charter betreffende de sociale economie* gepubliceerd door het *Comité de Liaison des activités mutualistes, coopératives et associatives* (CNLAMCA) dat een derde sector formeel erkende en de voornaamste kenmerken van deze sector bevatte, namelijk:

- Vrijwillige toetreding
- Beperkte winst (geen/beperkte individuele winst)
- Democratische en participatieve bestuur (“één man, één stem”)
- Collectieve nut of sociaal nut van het project
- Gemengde financiering met private en publieke middelen⁹⁸

In 2006 waren er een totaal van 156 000 organisaties in de sociale economie (hieronder worden begrepen: verenigingen, coöperaties, mutualiteiten, stichtingen) in Frankrijk. “L'économie sociale et solidaire” bestaat uit 9 % van Franse werkgevers en uit bijna 10 % van het totaal aan betaalde tewerkstelling. De ondernemingen stelden eind 2006 2 145 000 werknemers tewerk. Bijna 80 % van tewerkstelling in de sociale en solidaire economie werden gegroepeerd rond volgende domeinen: het sociaal domein (“*le social*”), onderwijs, financiële activiteiten, gezondheid, diensten aan bedrijven, sport en vrije tijd.⁹⁹

2.2.2 Inschakelingseconomie

2.2.2.1 Historiek

Wat de inschakelingseconomie betreft bestaat er in Frankrijk een waaier aan mogelijkheden.¹⁰⁰

Inschakeling door tewerkstelling begon vanaf 1965 door de invoering van informele werkateliers en vanaf 1970 door de invoering van sociale ondernemingen verbonden met de *centres*

97 J.L. LAVILLE, L. FRAISSE en V. LHUILLIER, « France », in J. DEFOURNY en V. PESTOFF, *Images and concepts of the third sector in Europe*, EMES WP no. 08/02, 17.

98 P. CANFIN, « La définition de l'économie sociale et solidaire, » *Alternatives économiques*, dossier web n° 029 septembre 2008, www.alternatives-economiques.fr.

99 X., *L'Atlas de l'économie sociale et solidaire en France et dans les régions*, Observatoire nationale de l'économie sociale et solidaire, 2009, 8-11.

100 Zie voor meer informatie het *Ministère de l'économie, de l'industrie et de l'emploi*, www.minefe.gouv.fr en <http://www.cdiae.org>.

d'hébergement et de réadaptation sociale (CHRS). In 1979 werd dankzij een omzendbrief van het *Direction générale de l'action sociale* twee soorten inschakeling aangemoedigd: enerzijds duurzame inschakeling binnen een beschermd kader (*entreprises adaptées et établissements et services d'aide par le travail*) anderzijds inschakeling als transitie naar de arbeidsmarkt.¹⁰¹

De omzendbrief van april 1985 introduceerde inschakelings-kmo's, waarbij de officiële benaming *entreprises d'insertion* werd in een omzendbrief van 1989. Begin 1987 werden de *associations intermédiaires* wettelijk verankerd, de *entreprises de travail temporaire d'insertion* in 1991.¹⁰²

Artikel L.5132-4 van de Franse *Code du Travail* (Deel V, titel III, hoofdstuk II – l'insertion par l'activité économique) somt de inschakelingsstructuren op (afgekort SIAE) die werken via een economische activiteit en die met de staat een overeenkomst kunnen sluiten (en bijgevolg subsidies krijgen)¹⁰³:

- les entreprises d'insertion (EI)
- les entreprises de travail temporaire d'insertion (ETTI)
- les associations intermédiaires (AI)
- les ateliers et chantiers d'insertion (ACI)¹⁰⁴

Men spreekt expliciet over "L'insertion par l'activité économique," dat tot doel heeft voor personen die het meest uitgesloten zijn van de arbeidsmarkt een betrekking te vinden dankzij een aangepast inschakelingstraject.¹⁰⁵

De structuren die vooral goederen en diensten commercialiseren zijn de EI, de ETTI en de AI. *Ateliers et chantiers d'insertion* worden omschreven als organismen die activiteiten van sociaal nut ontwikkelen en die een deel van hun productie kunnen commercialiseren.¹⁰⁶

101 B. EME, « Petite histoire de l'insertion par l'économique, » in X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Paris, mai 2010, 18.

102 Zonder twijfel om de *associations intermédiaires* te beconcurreren aangezien zij niet populair waren bij de minister van tewerkstelling aangezien zij enkel occasionele tewerkstelling creëerden, zonder rechtstreekse band met de arbeidsmarkt. B. EME, « Petite histoire de l'insertion par l'économique, » in X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Paris, mai 2010, 19.

103 Projet de loi de finances pour 2010 : Travail et emploi, Chapitre II, 2, d. le nombre de contrats aidés a été accru, www.senat.fr/rap/a09-103-7/a09-103-7.html: « Le montant des crédits figurant dans la mission « Travail et emploi » pour 2010 est rigoureusement identique à celui voté en 2009, soit : 140 millions d'euros pour les EI et ETTI ; 21 millions pour le fonds de développement de l'insertion (FDI), qui a pour mission de soutenir et développer les structures d'insertion ; 12,7 millions pour l'aide à l'accompagnement par les AI ; 23,5 millions pour les ateliers et chantiers d'insertion. »

104 Pas ingevoerd in de *Code du Travail* in 2005 dankzij *la loi de cohésion sociale*, de overige vormen werden in 1998 reeds ingevoerd.

105 Zie artikel L. 5132-1 van de *Code du Travail* van Titel III : aides à l'insertion, à l'accès et au retour à l'emploi : « L'insertion par l'activité économique a pour objet de permettre à des personnes sans emploi, rencontrant des difficultés sociales et professionnelles particulières, de bénéficier de contrats de travail en vue de faciliter leur insertion professionnelle. Elle met en œuvre des modalités spécifiques d'accueil et d'accompagnement. L'insertion par l'activité économique, notamment par la création d'activités économiques, contribue également au développement des territoires. »

106 Zie Projet de loi de finances pour 2010 : Travail et emploi, Chapitre II, 2, d. le nombre de contrats aidés a été accru, www.senat.fr/rap/a09-103-7/a09-103-7.html.

2.2.2.2 *Situering*

De wet van 29 juli 1998 (*loi relative à la lutte contre l'exclusion*) was een belangrijke erkenning en verduidelijking van het toepassingsgebied van inschakeling door economische activiteiten aangezien het een juridisch kader bood voor inschakelingsondernemingen en hen een plaats gaf in de *Code du Travail*. Binnen dit juridisch kader vindt men drie grote principes terug:

- Een systematische overeenkomst van alle inschakelingsstructuren door een economische activiteit met de staat, waarbij de voorwaarden en modaliteiten met betrekking tot staatssteun worden vastgelegd.
- De voorwaarde van een voorafgaand akkoord door het ANPE, dat ervoor zorgt dat de structuren in de praktijk effectief die mensen in dienst nemen die het verst verwijderd van de arbeidsmarkt staan.
- Een plaatselijke lancering van het geheel verzekerd door een « conseil départemental de l'insertion par l'activité économique » in ieder departement.¹⁰⁷

De wet van 18 januari 2005 (*loi de programmation de cohésion sociale*) heeft de rol van inschakeling door een economische activiteit in de strijd tegen uitsluiting en werkloosheid herbevestigd. Het plan *Borloo de cohésion sociale* gaf de inschakelingsstructuur een financieel kader. In 2009 liep dit plan af en heeft *le Grenelle de l'insertion* (2008)¹⁰⁸ wijzigingen doorgevoerd, die eigenlijk de procedure van conventionering van inschakelingsstructuren door een economische activiteit heeft hervormd door een nieuwe bestuursdialoog ofwel onderhandelingsprocedure in te voeren tussen de staat en de inschakelingsstructuur, waarbij de structuur de werking van hun project moet motiveren.¹⁰⁹

In 2007 waren er ongeveer 4900 inschakelingsstructuren met een economische activiteit, waarvan 887 EI, 211 ETTI, 3006 ACI en 828 AI (voor deze laatste structuur zijn alleen cijfers van 2006 beschikbaar).¹¹⁰

2.2.2.3 *Werkvormen*

A. Werkvormen voor tewerkstelling van personen met een handicap

Ondernemingen en “collectivités” met meer dan 20 werknemers zijn dankzij de wet van 11 februari 2005 verplicht om 6% personen met een handicap aan te werven (zie *Code du Travail* L.5212-2). Onder handicap verstaat men: « *toute limitation d'activité ou restriction de participation à la vie en société subie dans son environnement par une personne en raison d'une altération substantielle, durable ou définitive d'une ou plusieurs fonctions physiques, sensorielles, mentales* »

107 M. AVENEL et J. PUJOL, « L'insertion par l'activité économique en 2005, » *Premières informations*, DARES, Août 2007, nr. 33.2, 6, kader 1.

108 Zie X., *Grenelle de l'insertion: rapport général*, 27 mai 2008, 52 p. www.grenelle-insertion.fr.

109 X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Mai 2010, 57. De overheidssteun die wordt toegekend wordt toegewezen door het *Agence de services et de paiement* en niet meer door het *Centre national pour l'aménagement des structures des exploitations agricoles*. www.asp-public.fr.

110 Zie X., *Premières informations* n° 17.2, avril 2009, DARES, www.travail-solidarite.gouv.fr.

cognitives ou psychiques, d'un polyhandicap ou d'un trouble de santé invalidant. »¹¹¹ Indien dit niet gebeurt, moet de onderneming voor iedere gehandicapte persoon die ze niet in dienst neemt een bijdrage storten aan « het Association pour la Gestion du Fonds pour l'Insertion Professionnelle des Personnes Handicapées » (AGEFIPH) en de administratie stort een bijdrage aan het FIPHFP.¹¹²

Er zijn echter ook twee vormen van ondernemingen speciaal opgericht voor de tewerkstelling van personen met een handicap: “entreprises adaptées” (EA)¹¹³ en “établissements et services d'aide par le travail” (ESAT)¹¹⁴. Vaak worden zij opgericht door verenigingsnetwerken gespecialiseerd in deze thematiek.¹¹⁵

Een EA is een onderneming die minimum 80 % gehandicapte werknemers tewerkstelt. Zij bestaan en ontwikkelen zich op een concurrentiële markt en zijn onderworpen aan dezelfde verplichtingen betreffende rendabiliteit en economische efficiëntie als iedere andere onderneming.¹¹⁶ Zij mogen enkel die personen aannemen die aan de arbeidsmarkt toegewezen worden door de *Commission des droits et de l'autonomie des personnes handicapées* (CDAPH).¹¹⁷ Onderaanneming met een EA wordt aangemoedigd, men kan dan genieten van een vermindering van de bijdrage aan het “Association nationale pour la gestion du fonds pour l'insertion professionnelle des personnes handicapées” (AGEFIPH) en het “Fonds d'insertion professionnelle des personnes handicapées dans la fonction publique” (FIPHFP).¹¹⁸

B. Ateliers et chantiers d'insertion (ACI)

Ateliers en chantiers d'insertion bieden werk aan personen die zeer verwijderd zijn van de arbeidsmarkt, waardoor ze een eerste stap krijgen naar herinschakeling. Het gaat vooral om personen die verplicht zijn ingeschreven bij het ANPE en personen op het minimumloon. De *ateliers* worden meestal gedragen door verenigingen maar kunnen ook opgericht worden door

111 X., *Avoir recours à une entreprise adaptée : le guide*, Union nationale des Entreprises Adaptées, 2008, 2.

112 Ondernemingen en administraties kunnen van deze verplichting gedeeltelijk vrijgesteld worden (tot een maximum van 50 %) door een beroep te doen op onderaanneming via EA, ESAT of de « Centres de Distribution de Travail à Domicile » (CDTD). <http://www.unea.fr/pagelibre00010023.asp>.

113 Zie artikel L 5213-13 : « Les entreprises adaptées et les centres de distribution de travail à domicile peuvent être créés par les collectivités ou organismes publics ou privés, notamment par des sociétés commerciales. Pour ces dernières, ils sont constitués en personnes morales distinctes. Les entreprises adaptées et les centres de distribution de travail à domicile concluent avec l'autorité administrative un contrat d'objectifs valant agrément. » Vroeger werden zij « ateliers protégés » genoemd. Voor meer informatie zie onder andere: Union nationale des entreprises adaptées (www.unea.fr), Réseau Gesat (www.reseau-gesat.fr), www.handicap.gouv.fr.

114 Vroeger “centre d'aide par le travail” genoemd. Is een medisch-sociaal orgaan belast met het aanzetten tot werk, met sociale en medische begeleiding van gehandicapte personen die onmogelijk in een ander kader kunnen werken. De persoon in kwestie is geen werknemer maar sommige bepalingen van de *code du travail* zijn wel nog van toepassing, bijvoorbeeld bepalingen betreffende hygiëne en veiligheid. www.travail-solidarite.gouv.fr.

115 X., *Entreprendre autrement, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France*, Alternatives économiques pratiques, juin 2008, 95.

116 X., *Avoir recours à une entreprise adaptée : le guide*, Union nationale des Entreprises Adaptées, 2008, 12.

117 www.travail-solidarite.gouv.fr.

118 *Code du travail*, L.5212-6 : « L'employeur peut s'acquitter partiellement de l'obligation d'emploi en passant des contrats de fournitures de sous-traitance ou de prestations de services avec : 1° Soit des entreprises adaptées ; 2° Soit des centres de distribution de travail à domicile ; 3° Soit des établissements ou services d'aide par le travail. Cet acquittement partiel est proportionnel au volume de travail fourni à ces ateliers, centres, établissements ou services. Les modalités et les limites de cet acquittement partiel sont déterminées par voie réglementaire. »

plaatselijke gemeenschappen, departementen, intercommunales,...¹¹⁹ De goederen en diensten die zij aanbieden kunnen gecommmercialiseerd worden (vaak gaat het om goederen en diensten voor het algemeen belang waaraan niet voldaan is), zolang die commercialisering bijdraagt aan sociale en professionele inschakelingsactiviteiten van werklozen.¹²⁰ De *ateliers et chantiers d'insertion* krijgen in 2010 een totaal van 23,5 miljoen euro.¹²¹

Men kan ze terugvinden in de *Code de Travail*, artikel L.5132-15:

« *Les ateliers et chantiers d'insertion conventionnés par l'Etat sont organisés par les employeurs figurant sur une liste. Ils ont pour mission :*

1° D'assurer l'accueil, l'embauche et la mise au travail sur des actions collectives des personnes sans emploi rencontrant des difficultés sociales et professionnelles particulières ;

2° D'organiser le suivi, l'accompagnement, l'encadrement technique et la formation de leurs salariés en vue de faciliter leur insertion sociale et de rechercher les conditions d'une insertion professionnelle durable. »

C. Entreprises d'insertion (EI)

Entreprises d'insertion kunnen zowel vennootschappen als verenigingen zijn. De meerderheid neemt de vorm aan van een vereniging, 1 op 4 is een *société anonyme à responsabilité limitée* (SARL).¹²² Zij bevinden zich op de markt en zijn gespecialiseerd in specifieke professionele sectoren. Hun werknemers zijn in principe ingeschakeld in één van de laatste stappen van het inschakelingsproces (in tegenstelling tot de werknemers van de ACI bijvoorbeeld). Ook zij krijgen een subsidie van de overheid, ten belope van 9681 euro per voltijdse inschakelingstewerkstelling.¹²³ Volgens het wetsvoorstel voor financiering 2010 wordt 140 miljoen euro uitgegeven aan de EI.¹²⁴

Men vindt ze terug in artikel L.5132-5 van de *Code du Travail*:

« *Les entreprises d'insertion concluent avec des personnes sans emploi rencontrant des difficultés sociales et professionnelles particulières des contrats à durée déterminée en application de l'article L. 1242-3. Ces contrats peuvent, aux fins de développer l'expérience et les compétences du salarié, prévoir, par avenant, une période d'immersion auprès d'un autre employeur dans les conditions prévues à l'article L. 8241-2. Un décret détermine la durée et les conditions d'agrément et d'exécution de cette période d'immersion. La durée de ces contrats ne*

119 X., *Entreprendre autrement, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France*, Alternatives économiques pratiques, juin 2008, 94 en M. AVENEL et J. PUJOL, « L'insertion par l'activité économique en 2005, » *Premières informations*, DARES, Août 2007, nr. 33.2, 1.

120 X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Mai 2010, 25.

121 Projet de loi de finances pour 2010 : Travail et emploi, Chapitre II, 2. le nombre de contrats aidés a été accru, www.senat.fr/rap/a09-103-7/a09-103-7.html .

122 X., *Premières informations* n° 17.2, avril 2009, DARES, 3, www.travail-solidarite.gouv.fr . Zie voor meer informatie het *Comité nationale des entreprises d'insertion* (www.cnei.org) .

123 X., *Entreprendre autrement, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France*, Alternatives économiques pratiques, juin 2008, 92.

124 Projet de loi de finances pour 2010 : Travail et emploi, Chapitre II, 2. le nombre de contrats aidés a été accru, www.senat.fr/rap/a09-103-7/a09-103-7.html .

peut être inférieure à quatre mois. Ces contrats peuvent être renouvelés dans la limite d'une durée totale de vingt-quatre mois. »

D. Associations intermédiaires (AI)

Associations intermédiaires werden opgericht in de jaren '80 en nemen personen in dienst in het kader van nabijheidsdiensten die vervolgens werken voor particulieren, maar ook voor verenigingen, *collectivités* en bedrijven. Volgens Coorace zou de verdeling volgens aantal uren de volgende zijn: 20 % voor *collectivités*, 17 % voor de non-profit sector, 9 % voor de profit sector, 4 % voor ondernemingen in de publieke sector en 50 % voor particulieren.¹²⁵ De bedoeling is om werknemers aan te werven en ze dan ter beschikking te stellen (waardoor er sprake is van twee contracten). Zij zijn vrijgesteld van patronale sociale en familiale bijdragen met een limiet van 750 betaalde uren per jaar en per werknemer. Op nationaal niveau is hun aantal gedaald van 1200 naar 750 over een periode van vijf jaar, voornamelijk door concurrentie met nieuwe dienststructuren.¹²⁶ De AI krijgen 12,7 miljoen euro omkaderingssteun.¹²⁷

Men vindt de juridische bepalingen van *associations intermédiaires* terug in artikels 5132-7 tot en met -17 van de *Code du Travail*:

*« Les associations intermédiaires sont des associations conventionnées par l'Etat ayant pour objet l'embauche des personnes sans emploi, rencontrant des difficultés sociales et professionnelles particulières, en vue de faciliter leur insertion professionnelle en les mettant à titre onéreux à disposition de personnes physiques ou de personnes morales. L'association intermédiaire assure l'accueil des personnes ainsi que le suivi et l'accompagnement de ses salariés en vue de faciliter leur insertion sociale et de rechercher les conditions d'une insertion professionnelle durable. Une association intermédiaire ne peut mettre une personne à disposition d'employeurs ayant procédé à un licenciement économique sur un emploi équivalent ou de même qualification dans les six mois précédant cette mise à disposition. »*¹²⁸

E. Entreprises de travail temporaire d'insertion (ETTI)

Entreprises de travail temporaire d'insertion bieden tijdelijk werk aan aan personen (dikwijls) op het einde van hun inschakelingstraject (deze werknemers zijn bijgevolg minder kwetsbaar als diegenen tewerkgesteld in een AI of ACI).¹²⁹ ETTI kunnen verenigingen zijn of commerciële vennootschappen. Zoals bij de EI zijn ze overwegend vereniging (42 %) of SARL (32 %)¹³⁰. Zij werden opgericht door de wet van 31 december 1991 (*loi relative à la formation professionnelle et à l'emploi*) en werden vervolgens verder opgericht door AI, EI maar ook door interimkantoren zoals Ecco (nu Adecco).¹³¹ Ook zij genieten van financiële steun van de overheid maar enkel voor

125 X., Coorace observatoire 2009, 8.

126 X., *Entreprendre autrement, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France, Alternatives économiques pratiques*, juin 2008, 91-92.

127 *Projet de loi de finances pour 2010 : Travail et emploi, Chapitre II, 2. le nombre de contrats aidés a été accru*, www.senat.fr/rap/a09-103-7/a09-103-7.html.

128 Artikel 5132-7. Voor meer informatie, zie www.coorace.org.

129 X., Coorace observatoire 2009, 12.

130 X., *Premières informations n° 17.2, avril 2009, DARES, 3*, www.travail-solidarite.gouv.fr.

131 X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Mai 2010, 27.

omkadering, ter hoogte van 51 000 euro per jaar voor omkadering van 12 voltijdse werknemers.¹³² In 2007 waren er 211 ETTI.

Men vindt deze ondernemingen terug in de *Code du Travail* L.5132-6:

« *Les entreprises de travail temporaire dont l'activité exclusive consiste à faciliter l'insertion professionnelle des personnes sans emploi rencontrant des difficultés sociales et professionnelles particulières concluent avec ces personnes des contrats de mission* ».¹³³

F. Régies de quartier (RQ)

Régies de quartier, waarvan de eerste eind jaren '70 te Roubaix werd opgericht¹³⁴, zijn verenigingen die plaatselijke besturen, sociale huurders en bewoners van een bepaalde wijk (of wijken) samenbrengen. Zij worden geleid door een raad van bestuur georganiseerd in drie colleges waarbij de inwoners, de stad/gemeente en sociale huurders worden vertegenwoordigd (maar kunnen ook deelnemen: verenigingen, bedrijven, maatschappelijke werkers,...). Specifiek gaan zij contracten aan met de gemeenten en de *Offices public de l'habitat* en onderhouden, maken schoon, renoveren en ontwikkelen onder andere nabijheidsdiensten om de buurt te verbeteren.¹³⁵ Activiteiten kunnen bestaan uit nabijheidsdiensten, bemiddelingsdiensten, plaatselijke animatie, stedelijk onderhoud (onderhouds- en groendiensten),...¹³⁶

In het RQ Charter wordt de nadruk gelegd op een "sociaal" maar ook een "economisch" project. Het economisch project moet volgens artikel 1 transparant zijn en de economische viabiliteit van het project moet als basis de marktprijsvoorwaarden hanteren.

De regie kan volgens artikel 5 van het Charter voor een deel van haar activiteiten ook beroep doen op een *entreprise d'insertion* of bepaalde diensten aanbieden in samenwerking met een *association intermédiaire*.

Een *régie de quartier* kan zich ook laten erkennen als IAE en tussenkomen als ACI, AI of EI (85 % zou ook dergelijke erkenning bezitten).¹³⁷

In 2008 waren er in Frankrijk 130 *régies de quartier*.¹³⁸

132 X., *Entreprendre autrement*, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France, Alternatives économiques pratiques, juin 2008, 92.

133 « L'activité des entreprises de travail temporaire d'insertion est soumise à l'ensemble des dispositions relatives au travail temporaire prévues au chapitre Ier du titre V du livre II de la première partie. Toutefois, par dérogation aux dispositions de l'article L. 1251-12, la durée des contrats de mission peut être portée à vingt-quatre mois, renouvellement compris. »

134 X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Mai 2010, 30.

135 X., *Entreprendre autrement*, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France, Alternatives économiques pratiques, juin 2008, 93. Voor meer informatie zie het *Comité national de liaison des régies de quartier* (www.cnlrq.org).

136 http://www.cnlrq.org/div_indexi.php?id_cat=cat_regies_activites.

137 X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Mai 2010, 30.

138 X., *Entreprendre autrement*, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France, Alternatives économiques pratiques, juin 2008, 93.

G. Groepen

- Groupements d'employeurs pour l'insertion et la qualification (GEIQ)

Deze verenigingen brengen werkgevers samen al dan niet van eenzelfde sector en ontstonden in de jaren '80 voor het eerst in de landbouwcoöperatie sector. Door te werken in een groep zorgt men ervoor dat zij met inschakelingspersoneel kunnen werken die ze alleen nooit zouden kunnen aanwerven.¹³⁹ Zij hebben tot doel om inschakelingstrajecten en opleiding te organiseren en te zorgen voor stabiliteit voor de werknemers door hen één enkel contract te laten tekenen met de groep. Dan worden ze ter beschikking gesteld aan verbonden ondernemingen die hen betalen voor hun werk.¹⁴⁰ De *Comité national de coordination et d'évaluation des Geiq* geeft deze structuren een label indien zij voldoen aan het Geiq charter.¹⁴¹

- Groupes économiques solidaires (GES)

Deze groepen zijn ontstaan uit aanhangers van de groep Coorace, die overtuigd waren van de noodzakelijkheid om de verschillende structuren samen te brengen. Een GES kan dus verschillende types van IAE structuren groeperen, van een AI tot een EI, waarbij men eerst via een ACI of een ETTI gaat. Het voordeel hiervan is dat de werknemer zo makkelijker kan overgaan van één structuur naar een ander.¹⁴² Deze vorm heeft zijn juridische definitie gekregen dankzij de wet op de RSA en de inschakelingpolitieken van 1 december 2008 (*loi sur le RSA et les politiques d'insertion*), die het huidige artikel in de *Code du Travail* invoerde. Zo stelt artikel L 5132-15-2: « Afin de favoriser la coordination, la complémentarité et le développement économique du territoire et de garantir la continuité des parcours d'insertion, une personne morale de droit privé peut porter ou coordonner une ou plusieurs actions d'insertion telles que visées à la sous-section 1 de la présente section. »

2.2.2.4 Besluit

Een overheidserkenning wordt verleend aan de ACI, EI, AI en ETTI in het kader van *l'insertion par l'activité économique*, terwijl de erkenning voor de *régies de quartier* en voor de *groupements d'employeurs pour l'insertion et la qualification* wordt verleend door de eigen koepels/netwerken, op basis van hun eigen criteria.¹⁴³

In onderstaande tabel geven wij een overzicht van de gebruikte juridische vormen voor elke werkvorm.

139 X., *Entreprendre autrement, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France, Alternatives économiques pratiques*, juin 2008, 95. Voor meer informatie zie Comité national de coordination et d'évaluation des Geiq (www.geiq.net).

140 X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Mai 2010, 29.

141 <http://www.geiq.net/spip.php?article103>.

142 X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Mai 2010, 31.

143 Zie "le Comité national de liaison des Régies de quartier", met hun label « régie de quartier » die volgens hen een collectief label is die gegeven wordt aan ondernemingen die verbonden zijn aan het CNLRQ en die het Charter en het Manifest nastreven, www.cnlrq.org.

Figuur 7: Overzicht juridische vormen voor elke werkvorm

Werkvorm	Juridische vorm
Entreprises d'insertion (EI)	Geen verplichte juridische vorm (vereniging of vennootschap)
Associations intermédiaires (AI)	Vereniging
Régies de quartier (RQ)	Vereniging
Entreprises de travail temporaire d'insertion (ETTI)	Geen verplichte juridische vorm (vereniging of vennootschap)
Groupements d'employeurs pour l'insertion et la qualification (GEIQ)	Vereniging
Groupes économiques (GES)	Geen verplichte juridische vorm (rechtspersoon van privaaf recht)
Ateliers et chantiers d'insertion (ACI)	Structuren opgericht en gedragen door organisaties van privaaf recht zonder winstoogmerk of door publieke structuren

Verder is ook de vraag naar financiering een discussiepunt voor de sociale economie sector in Frankrijk. Een hervorming is gepland voor 2011 en momenteel werkt de overheid met experimenten (zie bijvoorbeeld de "aide au poste modulable (et encadrée)"). De koepels vragen echter uitstel van de hervorming omdat ze de instrumenten gehanteerd in de experimenten te restrictief vinden en een tweede ronde van experimenten willen.¹⁴⁴

144 X., "En Bref: Les réseaux demandent un délai dans la réforme du financement de l'IAE", *La lettre de l'insertion par l'activité économique*, juillet 2010, 30. Zie ook *question écrite* n° 11942 van M. Jean-Marc Pastor om het bedrag van "l'aide au poste" voor inschakelingsondernemingen te hervaloriseren en antwoord van het *Secrétariat d'état chargé d'emploi*: "Pour 2010, l'État a confirmé son soutien à l'insertion par l'activité économique (IAE) prévoyant en loi de finances initiale plus de 207 millions d'euros de crédits pour le financement de l'aide aux postes dans les entreprises d'insertion et entreprises de travail temporaires d'insertion, le financement de l'aide à l'accompagnement dans les ateliers et chantiers d'insertion et associations intermédiaires, le financement du fonds départemental d'insertion. Dans la lignée de la feuille de route du Grenelle de l'insertion, le Gouvernement entend développer sa politique de soutien au secteur de l'IAE par la mise à l'étude d'une réforme des modalités de financement qui donne lieu à des expérimentations locales depuis le mois de février 2010. Les différents acteurs concernés sont convenus de la nécessité d'expertiser une « aide au poste modulable et encadrée » pour les SIAE, en vue de proposer un système de financement à la fois plus dynamisant et simple à piloter, qui ne déséquilibre pas les structures et soit transparent. Un comité de pilotage national auquel participent les représentants des SIAE, a retenu quatre critères à expérimenter, en lien avec les axes du projet d'insertion, comme base possible d'une modulation du financement des SIAE : les caractéristiques des publics accueillis ; l'effort d'insertion de la structure ; le secteur d'activité de la structure ; les spécificités du territoire d'intervention." <http://www.senat.fr/questions/base/2010/qSEQ100211942.html> . Zie ook www.minefe.gouv.fr .

2.2.3 De vereniging (l' Association)

2.2.3.1 Historiek

De oorsprong van de derde sector in Frankrijk vinden we terug in de Middeleeuwen toen de Rooms-katholieke kerk liefdadigheidsorganisaties oprichtte en waar de gilden en broederschappen een systeem van wederzijdse (mutuele) hulp op professionele basis inrichtten.¹⁴⁵ Deze twee pijlers van de non-profitsector werden echter onderdrukt door de wet *Le Chapelier* van 1791 en werden wantrouwig aanzien als gewoonten van het Ancien Régime.¹⁴⁶ Tussen de Franse revolutie en 1864 waren verenigingen en andere non-profit organisaties dan ook verboden in Frankrijk en werden zij zelfs aanzien als niet-democratische instellingen die de algemene wil van de democratische staat (die de sociale verantwoordelijkheid op zich nam), versplinterden.¹⁴⁷ Het decreet *Allarde* van 2 en 17 maart 1791 zorgden voor een afschaffing van corporaties en de wet *Le Chapelier* van 14 juni 1791 verbood iedere vorm van professionele vereniging in naam van de vrijheid van handel en industrie. Deze bepaling bleef van kracht tot aan de erkenning van het recht van samenscholing voor arbeiders in 1866 en het recht om zich te syndiceren in 1884. Religieuze congregaties en religieuze verenigingen werden vervolgd en werden verboden door de wet van 18 augustus 1792.¹⁴⁸

De wet van 25 mei 1864 hief het coalitie verbod op en door de wet van 24 juli 1867 werden arbeidercoöperaties toegestaan, als antwoord op de industriële revolutie en als resultaat van de armoede van de arbeidersklasse. Dit alles werd in 1868 gevolgd door een wet die openbare vergaderingen toeliet en een wet voor de mutualiteiten in 1898. Pas in 1901 kwam er dankzij Waldeck-Rousseau een wet met betrekking tot de vrijheid van vereniging, een werk van lange adem aangezien er tussen 1871 en 1901 niet minder dan 33 wetsontwerpen en –voorstellen waren.¹⁴⁹

Sinds 1965 zijn verenigingen in aantal toegenomen en tijdens de jaren '70 en '80 werd de band tussen overheid en derde sector versterkt wegens de financiële crisis van de verzorgingsstaat. Economische groei stagneerde en de werkloosheid nam toe, waardoor veel overheidsinstellingen partnerschappen zochten met de sociale economie. In de jaren 1982-83 werd decentralisatie wetgeving goedgekeurd, waardoor de staat steeds meer ging samenwerken met de derde sector die als mechanisme werd aanzien om decentralisatie te kunnen toepassen, onder andere in verzorgings- en tewerkstellingsprogramma's.¹⁵⁰

145 E. ARCHAMBAULT, M. GARIAZZO, H. ANHEIER, L. SALAMON, "France: from Jacobin tradition to decentralization," in L. SALAMON, H. ANHEIER, e.a., *Global Civil Society: dimensions of the nonprofit sector*, Johns Hopkins Center for civil society studies, 1999, 81-82.

146 E. ARCHAMBAULT, *Defining the nonprofit sector: France*, Working paper of the Johns Hopkins comparative nonprofit sector project, 1993, 2.

147 Deze "statische" traditie contrasteert met de Angelsaksische traditie van individuele verantwoordelijkheid en het subsidiariteitsprincipe die in de Duitse traditie belangrijk is. E. ARCHAMBAULT, M. GARIAZZO, H. ANHEIER, L. SALAMON, "France: from Jacobin tradition to decentralization," in L. SALAMON, H. ANHEIER, e.a., *Global Civil Society: dimensions of the nonprofit sector*, Johns Hopkins Center for civil society studies, 1999, 81-82.

148 Conseil d'état (fr), Rapport public 2000, Jurisprudence et avis de 1999 : Les associations et la loi de 1901, cent ans après, Etudes et documents n° 51, La documentation française, Paris, 2000, 251.

149 Conseil d'état (fr), *Rapport public 2000, supra*, 252-253.

150 E. ARCHAMBAULT, M. GARIAZZO, H. ANHEIER, L. SALAMON, *supra*, 81-82 en E. ARCHAMBAULT, *Defining the nonprofit sector: France*, WP of the Johns Hopkins comparative nonprofit sector project, 1993, 3 en 19.

2.2.3.2 Soorten verenigingen

Men onderscheidt verschillende soorten verenigingen in Frankrijk: het *association non déclarée*, die geen rechtspersoonlijkheid heeft en zonder formaliteiten wordt opgericht, het *association déclarée*¹⁵¹, waarbij men bij de prefect of onderprefect een verklaring moet deponeren waarin titel en doel van de vereniging zijn opgenomen, de zetel, de namen, beroepen en woonplaatsen van de bestuurders alsook twee exemplaren van de statuten. Zij kunnen volgens artikel 6 van de wet genieten van handgiften en giften van instellingen van openbaar nut maar hun onroerend goed bezittingen zijn beperkt tot het gebouw bestemd voor de vergadering van hun leden alsook tot alle goederen die strikt noodzakelijk zijn om hun doel na te streven. Hun middelen zijn beperkt tot subsidies van de overheid en lokale overheden, alsook tot hun ledenbijdragen (de bijdrage mag echter niet hoger zijn dan 16 euro).¹⁵²

Tot slot is er nog het *association reconnue d'utilité publique*, voorzien in artikel 10 van de wet.¹⁵³ Deze laatste soort heeft een speciale status omdat zij diensten van algemeen belang voorziet en niet louter de leden wil dienen. Zij kunnen volgens artikel 11 na goedkeuring giften en legaten krijgen.

2.2.3.3 Definitie

Volgens artikel 1 van de wet van 1 juli 1901¹⁵⁴ is de vereniging naar Frans recht:

“La convention par laquelle deux ou plusieurs personnes mettent en commun, d'une façon permanente, leurs connaissances ou leur activité dans un but autre que de partager des bénéfices. »

Elle est régie, quant à sa validité, par les principes généraux du droit applicables aux contrats et obligations. »

De nadruk wordt gelegd op het verenigingscontract. Dit heeft twee consequenties tot gevolg: er is grote vrijheid wat betreft de vorming en wat betreft de wettelijke erkenning van de vereniging enerzijds, maar een beperking van de middelen anderzijds. De vereniging werd opgevat als een contract waarin personen hun kennis of hun activiteit zouden plaatsen; het groeperen van financiële middelen leek eerder thuis te horen bij andere juridische structuren, zoals bij de stichting. De vrees voor de dode hand speelde ook een grote rol, dat ook verklaart waarom het regime met betrekking tot onroerend goed en tot het verkrijgen van giften en legaten zo beperkt is.¹⁵⁵ Door van de vereniging een contract te maken, plaatst het eerste artikel de uitoefening van het recht tot vereniging in een liberale context die de tussenkomst van de overheid uitsluit.¹⁵⁶ Artikel 2 vervolgt bijgevolg door te stellen dat:

151 Zie artikel 5 loi 1901: "...toute association qui voudra obtenir la capacité juridique prévue par l'article 6 devra être rendue publique par les soins de ses fondateurs..."

152 Zie verder artikel 6 loi 1901 : « Les associations déclarées qui ont pour but exclusif l'assistance, la bienfaisance, la recherche scientifique ou médicale peuvent accepter les libéralités entre vifs ou testamentaires dans des conditions fixées par décret en Conseil d'Etat. »

153 Conseil d'état (fr), *Rapport public 2000, supra*, 259.

154 Zie ook Décret du 16 août 1901 pris pour l'exécution de la loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association.

155 Het ontwerp neergelegd door Waldeck-Rousseau voorzag wel de mogelijkheid om de vereniging te koppelen aan de oprichting van een goederenvennootschap, maar de gedeputeerden zijn hem op dit punt niet gevolgd. Conseil d'état (fr), *Rapport public 2000, supra*, 257-258.

156 Conseil d'état (fr), *Rapport public 2000, supra*, 252-255.

“Les associations de personnes pourront se former librement sans autorisation ni déclaration préalable, mais elles ne jouiront de la capacité juridique que si elles se sont conformées aux dispositions de l'article 5. »

Deze vrijheid van vereniging staat in contrast met wat voorgeschreven was tijdens het Ancien Régime, waarbij artikel 291 van het strafwetboek verenigingen van meer dan 20 personen aan de toestemming van de overheid onderwierp.¹⁵⁷

In het geval van ontbinding worden volgens artikel 9 van de wet de goederen van de vereniging overgedragen volgens de statuten of indien er geen bepalingen hieromtrent werden opgenomen, volgens de vastgelegde regels van de algemene vergadering. Artikel 15 van het decreet verbiedt echter dat de goederen verdeeld worden onder de leden (behalve dan het terugnemen van inbrengen).¹⁵⁸

2.2.3.4 Economische en commerciële activiteiten

Volgens artikel 1832 van het Franse Burgerlijk Wetboek is het doel van de vennootschap het uitkeren van winst: “La société est instituée par deux ou plusieurs personnes qui conviennent par un contrat d'affecter à une entreprise commune des biens ou leur industrie en vue de partager le bénéfice ou de profiter de l'économie qui pourra en résulter. Elle peut être instituée, dans les cas prévus par la loi, par l'acte de volonté d'une seule personne. Les associés s'engagent à contribuer aux pertes.”¹⁵⁹

Het winst oogmerk is dus in Frankrijk nog steeds het criterium dat vennootschappen van verenigingen onderscheidt. Hoewel vereniging en vennootschap gemeen hebben dat zij beiden iets in gemeenschap brengen, verschillen zij dus van doel, waarbij het maken van winst voor een vereniging niet verboden is, maar wel de uitkering ervan.¹⁶⁰ Het begrip « winst » is volgens het

157 R. BRICHET, *Associations et syndicats*, Paris, Litec droit, 1976, 4-5. « Nulle association de plus de vingt personnes dont le but sera de se réunir tous les jours ou à certains jours marqués, pour s'occuper d'objets religieux, littéraires, politiques ou autres, ne pourra se former qu'avec l'agrément du Gouvernement et sous les conditions qu'il plaira à l'autorité publique d'imposer à la société. » Zie ook décision n° 71-44 DC du 16 juillet 1971, paragraaf 2: “Considérant qu'au nombre des principes fondamentaux reconnus par les lois de la République et solennellement réaffirmés par le préambule de la Constitution il y a lieu de ranger le principe de la liberté d'association ; que ce principe est à la base des dispositions générales de la loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association ; qu'en vertu de ce principe les associations se constituent librement et peuvent être rendues publiques sous la seule réserve du dépôt d'une déclaration préalable ; qu'ainsi, à l'exception des mesures susceptibles d'être prises à l'égard de catégories particulières d'associations, la constitution d'associations, alors même qu'elles paraîtraient entachées de nullité ou auraient un objet illicite, ne peut être soumise pour sa validité à l'intervention préalable de l'autorité administrative ou même de l'autorité judiciaire.”

http://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1971/71-44-dc/decision-n-71-44-dc-du-16-juillet-1971.7217.html?version=dossier_complet.

158 D. VIDAL, *Droit des sociétés*, Paris, LGDJ, 2010, 85.

159 Eind jaren '70 (loi 4 janvier 1978) werd artikel 1832 van het Franse Burgerlijk Wetboek gewijzigd opdat een vennootschap als doel “la réalisation d'économies par la mise en commun de biens” kon hebben, wat het domein van de vennootschap uitbreidde (zie bijvoorbeeld het doel van de coöperatie). Het doel kon dus ofwel zijn “partager le bénéfice” ofwel “profiter de l'économie.” Oorspronkelijk stond er: « La société est un contrat par lequel deux ou plusieurs personnes conviennent de mettre quelque chose en commun, dans la vue de partager le bénéfice qui pourra en résulter.” P. MERLE, *Droit commercial-sociétés commerciales*, Paris, Dalloz, 2010, 60-61.

160 R. BRICHET, *Associations et syndicats*, Paris, Litec droit, 1976, 7-8.

Franse Hof van Cassatie: “tout gain pécuniaire ou gain matériel qui ajouterait à la fortune des associés.”¹⁶¹

Iedere vereniging die toch winsten uitkeert zal geherkwalificeerd worden door de rechtbanken in een feitelijke vennootschap, burgerlijk of commercieel naargelang de aard van de activiteit.¹⁶²

In tegenstelling tot de Belgische situatie, is het aan Franse verenigingen volgens de wet niet verboden om economische of commerciële (ofwel handels)activiteiten te ontplooiën en om winst te maken. Ze mogen de winsten echter zoals reeds gezegd niet verdelen onder de leden.¹⁶³ Dit zorgt voor wat men in Frankrijk noemt “entreprises associatives” die als onderneming zeer verschillend zijn van andere aangezien het verboden is om winst uit te keren, maar ze mogen wel winst realiseren.¹⁶⁴

De twee begrippen “economische” en “commerciële” activiteit vallen echter niet samen: het begrip economische activiteit is immers veel ruimer dan het begrip commerciële activiteit¹⁶⁵, en kan zelfs bepaalde activiteiten bevatten die door het wetboek van koophandel bestempeld worden als niet commercieel, denk maar aan landbouw-, artisanale en immobiliënactiviteiten.¹⁶⁶

Het begrip “economische activiteit” wordt niet in de Franse wetgeving bepaald.¹⁶⁷ Men verwijst wel naar de definitie van het Franse Hof van Cassatie over de notie *économische inbreuk*:

“Attendu que les infractions à la législation économique ainsi exclues du bénéfice de l’amnistie sont, d’une manière générale, toutes celles qui se rapportent notamment à la production, la répartition, la circulation et la consommation des denrées et marchandises, ainsi qu’aux moyens d’échange consistant particulièrement dans la monnaie sous ses différentes formes.”¹⁶⁸

Op dit vlak is er veel invloed geweest van de Europese rechtspraak, waar het begrip verwijst naar het aanbieden van goederen of diensten op een markt. Zoals in onderzoeksdeel II werd vermeld wordt men als vereniging als een « onderneming » aanzien als men economische activiteiten ontplooit en is men dan onderworpen aan de Europese mededingingsregelgeving.¹⁶⁹

161 Cass. Ch.réunies, 11 mars 1914, Caisse rurale de la commune de Manigod, *D.* 1914, 257. Het Hof besliste dat het *Caisse* een vereniging was en geen vennootschap (terwijl het eigenlijk ging om een coöperatieve bank). De *Caisse* verleende immers leningen aan een gereduceerd tarief waardoor de leden slechts een verarming konden vermijden of een besparing realiseren. P. MERLE, *Droit commercial-sociétés commerciales*, Paris, Dalloz, 2010, 60. De rechtsleer en rechtspraak hebben lang volgehouden dat de kwalificatie van de coöperatie eerder aanleunde bij het verenigingsstatuut. In de praktijk wilde men echter liever het vennootschapsstatuut hanteren wegens de problemen rond de organisatie van de rechtspersoon en het uitoefenen van een economische activiteit. Zie D. HIEZ, “Vers une autonomie du droit coopératif?” *Recma* 2010, n° 317, 45.

162 P. MACQUERAN, D. GATUMEL en D. DE GUIBERT, *Associations, fondations et congrégations*, Memento pratique, Francis Lefebvre, Levallois, 2006-2007, 78.

163 D. VIDAL, *Droit des sociétés*, Paris, LGDJ, 2010, 86.

164 Conseil d’état (fr), *Rapport public 2000*, *supra*, 321.

165 C. AMBLARD, « Associations et entreprises commerciales - des rapports complexes et ambigus, » *Recma* 2005, n° 297, 7.

166 C. AMBLARD, *L’entreprise associative : Guide juridique des activités économiques et commerciales des associations*, Associations mode d’emploi, Voiron cedex, 2006, 29.

167 « Mais alors même que le législateur a tiré des conséquences juridiques de l’exercice de cette activité, il n’a donné aucune définition de celle-ci. L’activité économique n’est donc pas définie que l’activité lucrative, ou l’activité désintéressée. » E. ALFANDARI en P.H. DUTHEIL, *Associations*, Paris, Dalloz, 2000, 363, n° 2207.

168 Cass. Ch réunies, 1er aout 1949, Caisse rurale de Manigod, *JCP* 1949, II, n° 5033.

169 Zie onderzoeksdeel II voor meer informatie over het Europees luik.

Een vereniging die een inschakelingsonderneming bestuurt en die als doelstelling heeft tewerkstelling te creëren voor kwetsbare personen, werd in het verleden door de Franse rechtspraak in ieder geval beschouwd als een economische activiteit.¹⁷⁰

De “commerciële activiteiten” (of handelsactiviteiten) vindt men terug in artikelen L. 110-1 en 2 van de *Code de Commerce*¹⁷¹ en zoals boven vermeld is het begrip bijgevolg beperkter dan het begrip economische activiteit.¹⁷² Voor de kwalificatie van *association-commerçante*, doet men een beroep op twee criteria: *l'exercice habituel d'actes de commerce* en *l'exercice à titre professionnel*.¹⁷³ Indien de activiteiten occasioneel en bijkomstig zijn aan de niet commerciële hoofdactiviteit is de vereniging geen handelaar. Indien het doel van de vereniging een commercieel activiteit is (de wetgever heeft verwezen naar de band tussen verenigingen en een commerciële activiteit)¹⁷⁴ of indien de commerciële activiteiten regelmatig gebeuren en zij het niet commercieel doel in de statuten overtreffen, wordt de vereniging handelaar.¹⁷⁵ Het Hof van Cassatie heeft in haar rechtspraak ook verwezen naar de notie “l'intention spéculatif” als criterium en is in het verleden echter gereserveerd opgetreden wat de kwalificatie van verenigingen als “handelaars” betreft.¹⁷⁶

Het gevolg van dit alles is dat rechtbanken in de praktijk wel aanvaarden dat verenigingen commerciële activiteiten ontplooiën en hen onderwerpen aan het commercieel recht (zo vallen ze dan onder de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel, onder het regime van het commercieel bewijs en indien het geval zich voordoet onder het concurrentierecht) zonder dat zij echter kunnen genieten van voordelen verbonden aan dat recht. De rechtspraak heeft immers de neiging om de voordelen van het statuut van “baux commerciaux” te weigeren aangezien zelfs als zij een commerciële activiteit uitoefent het onmogelijk is voor de vereniging om zich in te

170 T.com. Nanterre, 30 mai 1995, *RTD com.* 1996.83. Zie E. ALFANDARI en P. DUTHEIL, *Associations*, Paris, Dalloz, 2000, 364, nr. 2207.

171 Zie de definitie van handelaar in artikel L.121-1: « Sont commerçants ceux qui exercent des actes de commerce et en font leur profession habituelle. »

172 La loi répute actes de commerce : 1° Tout achat de biens meubles pour les revendre, soit en nature, soit après les avoir travaillés et mis en oeuvre ; 2° Tout achat de biens immeubles aux fins de les revendre, à moins que l'acquéreur n'ait agi en vue d'édifier un ou plusieurs bâtiments et de les vendre en bloc ou par locaux ; 3° Toutes opérations d'intermédiaire pour l'achat, la souscription ou la vente d'immeubles, de fonds de commerce, d'actions ou parts de sociétés immobilières ; 4° Toute entreprise de location de meubles ; 5° Toute entreprise de manufactures, de commission, de transport par terre ou par eau ; 6° Toute entreprise de fournitures, d'agence, bureaux d'affaires, établissements de ventes à l'encan, de spectacles publics ; 7° Toute opération de change, banque, courtage et tout service de paiement ; 8° Toutes les opérations de banques publiques ; 9° Toutes obligations entre négociants, marchands et banquiers ; 10° Entre toutes personnes, les lettres de change.

La loi répute pareillement actes de commerce : 1° Toute entreprise de construction, et tous achats, ventes et reventes de bâtiments pour la navigation intérieure et extérieure ; 2° Toutes expéditions maritimes ; 3° Tout achat et vente d'agrès, apparaux et avitaillements ; 4° Tout affrètement ou nolisement, emprunt ou prêt à la grosse ; 5° Toutes assurances et autres contrats concernant le commerce de mer ; 6° Tous accords et conventions pour salaires et loyers d'équipages ; 7° Tous engagements de gens de mer pour le service de bâtiments de commerce.

173 E. ALFANDARI en P. DUTHEIL, *Associations*, Paris, Dalloz, 2000, 2232.

174 Zie in dit verband L. 442-7 Code de commerce (verbod van paracommercialiteit) : « Aucune association ou coopérative d'entreprise ou d'administration ne peut, de façon habituelle, offrir des produits à la vente, les vendre ou fournir des services si ces activités ne sont pas prévues par ses statuts. »

175 P. MACQUERAN, D. GATUMEL en D. DE GUIBERT, *Associations, fondations et congrégations*, Memento pratique, Francis Lefebvre, Levallois, 2006-2007, 166, nr. 808.

176 Cass. soc., 28 juin 1951, JCP édition G. 1951, IV, 161. Terwijl het karakteriseren van een economische activiteit losstaat van ieder winstgevende doelstelling. C. AMBLARD, *L'entreprise associative : Guide juridique des activités économiques et commerciales des associations*, Associations mode d'emploi, Voiron cedex, 2006, 29.

schrijven bij het *Registre du commerce et des sociétés*.¹⁷⁷ Ze worden immers aanzien als “commerçants en situation irrégulière.”¹⁷⁸

De rechtspraak heeft ook de neiging om de wetgeving met betrekking tot vennootschappen ondergeschikt of aanvullend toe te passen op verenigingen, bij gebrek aan bepalingen in de verenigingswet of van een statutaire clausule.¹⁷⁹

2.2.3.5 Besluit

We kunnen concluderen dat de Franse wet met betrekking tot de vereniging veel vrijheid overlaat aan de oprichters en zwijgt bijvoorbeeld vrijwel volledig over de interne controle of controle over haar bestuurders, alsook over de voorwaarden van vereffening en bestemming van de activa.¹⁸⁰ Het juridische kader is rudimentair (men spreekt zelfs over een “no man’s land” reglementering¹⁸¹), alle aandacht gaat bijgevolg naar de statuten die het kader moeten vervolledigen, wat nefast kan zijn voor de partners van de vereniging (zie bijvoorbeeld het gebrek aan een jaarlijkse algemene vergadering en een gebrekkige regeling met betrekking tot bekendmakingsmaatregelen)¹⁸². In principe heeft de vereniging niet de nodige juridische instrumenten om als onderneming te functioneren, wat betekent ook noodzakelijke controles voor de veiligheid van de leden en van de bestuurders.¹⁸³

De onduidelijkheid over het al dan niet mogen/kunnen verrichten van commerciële activiteiten zorgt er voor dat ook verenigingen in Frankrijk geregeld worden geconfronteerd met oneerlijke concurrentie klachten (onder andere van het *Fédération des entreprises de propreté* ten aanzien van de *Régies de quartier* in december 2009). Subsidies voor verenigingen kunnen echter enkel toegekend worden voor niet lucratieve activiteiten en de gesubsidieerde tewerkstelling in de vorm van *contrats uniques d’insertion* zijn voor alle ondernemingen toegankelijk.¹⁸⁴

De Nationale autoriteit voor de concurrentie (vroeger de nationale raad voor de concurrentie) heeft in het verleden in een besluit meegedeeld dat een gesubsidieerde vereniging die vrijgesteld is van belastingen niet gelijk te stellen is met oneerlijke concurrentie zolang de voordelen

177 Zie artikel L. 145-1 Code de Commerce. P. MACQUERAN, D. GATUMEL en D. DE GUIBERT, *Associations, fondations et congrégations*, Memento pratique, Francis Lefebvre, Levallois, 2006-2007, 166-167, nr. 810 en D. VIDAL, *Droit des sociétés*, Paris, LGDJ, 2010, 93. Wel kunnen de verenigingen natuurlijk via filialisering beroep doen op deze voordelen. K. RODRIGUEZ, « La pertinence en 2006 du droit des associations : pour un status quo, un toilettage ou une refonte ? » *Bull. Joly soc.* 2006, 451.

178 L. VOGEL, *Du droit commercial au droit économique*, Paris, LGDJ, 2010, 220.

179 Conseil d’état (fr), *Rapport public 2000, supra*, 322-323 en D. VIDAL, *Droit des sociétés*, Paris, LGDJ, 2010, 91.

180 Conseil d’état (fr), *Rapport public 2000, supra*, 267.

181 D. VIDAL, *Droit des sociétés*, Paris, LGDJ, 2010, 89.

182 K. RODRIGUEZ, « La pertinence en 2006 du droit des associations : pour un status quo, un toilettage ou une refonte ? » *Bull. Joly soc.* 2006, 455-456.

183 Conseil d’état (fr), *Rapport public 2000, supra*, 325.

184 Gecreërd in december 2008 (loi n° 1249 van 1 december 2008), het *Contrat Unique d’Insertion* (CUI) werd ingevoerd vanaf 1 januari 2010. Het omhelst de *Contrat Initiative Emploi* (CIE) van de profit sector en de *Contrats d’Accompagnement dans l’Emploi* (CAE) van de non profit sector. De vroegere CI-RMA (profit sector) en *Contrats d’Avenir* (non profit sector) verdwijnen. De *Contrat Unique d’Insertion* omhelst de steunmaatregelen die deel uitmaakten van het *Plan de Cohésion Sociale* van 2005. De duur van het contract is beperkt tot 24 maanden maximum. De duur en hoogte van de steun (uitgekeerd door het ASP) wordt plaatselijk bepaald door het prefect van de regio. Voor meer informatie, zie <http://www.pole-emploi.fr/employeur/le-contrat-unique-d-insertion-cui-@/suarticle.jspz?id=16756>.

gerechtvaardigd worden door het algemeen belang.¹⁸⁵ Men zou de aanklacht ook kunnen omkeren: “ce sont bien les entreprises privées qui se sont multipliées dans le secteur et tirent les prix vers le bas car elles n’ont pas de convention collective à respecter ni les contraintes qui vont avec, contrairement aux associations. Au delà du coût, c’est aussi la qualité des prestations qui est en cause.”¹⁸⁶

Sommigen vragen zich dan ook af of het niet interessanter zou zijn dat men de wet van 1901 zou aanpassen om beperkingen die niet meer gerechtvaardigd zijn te verwijderen. Verenigingen hebben zich over de jaren heen steeds verder omgevormd, zonder dat de wetgeving echter mee is geëvolueerd (maar er zijn bijvoorbeeld wel veel andere wetteksten gekomen die van toepassing zijn op verenigingen).¹⁸⁷ Zo gaat de beperking op de capaciteit om patrimonium te verkrijgen terug naar de vrees voor de dode hand, terwijl vandaag verenigingen moeilijk alleen kunnen leven van subsidies.¹⁸⁸ Anderen vinden dat men er af moet blijven om deze wet juist niet te beschadigen en dat onder andere de rechtspraak geholpen heeft om het toepasbaar regime te verbeteren.¹⁸⁹ Het gaat dan ook niet alleen om een wetgeving, maar ook om een wet die een publieke vrijheid garandeert, namelijk het recht op vereniging.¹⁹⁰

Het zwaar aanpassen van de wettekst zal echter niet vlug gebeuren. De overheid heeft tijdens de voorbije jaren verschillende opties overwogen: in 1975 kwam er het voorstel voor een nieuw statuut van vennootschap zonder winst oogmerk¹⁹¹, in 1982 een vereniging van sociaal nut (*association reconnue d’utilité sociale*) of in de jaren '90 het voorstel om een nieuwe rechtspersoon in het leven te roepen (*le groupement d’utilité sociale*).¹⁹² Beide opties betroffen een nieuw verenigingsstatuut of een intermediair statuut.¹⁹³

Tot voor kort had de overheid echter geoordeeld dat een nieuw statuut niet nodig was en dat men dit specifiek kon uitwerken in de statuten. Wel heeft men het kader voor verenigingen aangepast bijvoorbeeld wat betreft hun boekhoudingsverplichtingen. Een aanpassing van de wet van 1901 zou bijgevolg niet nodig zijn, wetten die de activiteiten van de verenigingen bepalen worden dan wel aangepast.¹⁹⁴

185 Conseil de la concurrence, n° 98-A-02 du 10/02/98 (syndicat national des professionnels du chien). <http://www.autoritedelaconcurrence.fr/pdf/avis/98a02.pdf>.

186 Mening van de president van het ADMR (l’association du service à domicile). A. DETOLLE, “Associations et entreprises, une concurrence non faussée,” *Associations – mode d’emploi*, février 2010, n° 116, 5.

187 K. RODRIGUEZ, *supra*, 448.

188 K. RODRIGUEZ, *supra*, 458.

189 R. BRICHET, *Associations et syndicats*, Paris, Litec droit, 1976, 28-30. Hij verwijst naar de auteur Bloch-Lainé die in *Le Monde* van 13 juni 1975 schrijft : « La loi de 1901, qui régit les associations de toute sorte, reste bonne malgré de légères imperfections. Mieux vaut n’y pas toucher, pour ne pas l’abîmer (...) »

190 K. RODRIGUEZ, *supra*, 448.

191 X., *La réforme de l’entreprise*, Rapport du comité d’étude présidé par Pierre Sudreau, La documentation française, 1975, 159.

192 H. AZARIAN, “Un nouveau type de société coopérative: la société coopérative d’intérêt collectif,” *Dr. Soc.* 2002, octobre, 6.

193 Zie in dit verband ook het *Groupement d’intérêt économique*. Ordonnance n° 67-821 van 23 september 1967 en artikel L. 251-1 Code de Commerce.

194 Conseil d’état (fr), *Rapport public 2000*, *supra*, 327-328. In het kader van het debat over de fiscaliteit van verenigingen kwam het idee van een “label” of een “verklaring van sociaal nut” voor verenigingen opnieuw tevoorschijn rond 1997, voorgesteld door het CNVA en geïnspireerd door het Belgisch voorbeeld van de vso. Dit voorstel bleek echter niet zonder problemen te zijn. CNVA, *Reconnaissance de l’utilité sociale des associations*, rapport du groupe de travail mixte, présidé par Ph.-H. Dutheil, janvier 1997.

Een voorstel is om het groeperingsrecht te hervormen, waarbij men een gemeenschappelijk groeperingsrecht zou kunnen maken voor alle privaatrechtelijke rechtspersonen.¹⁹⁵ Hoewel de verschillende organisatievormen zeker een aanwinst en een verrijking zijn, lijkt het er immers op dat de verschillende modellen elkaar beginnen te benaderen en dat er zelfs hier en daar overlappings plaatsvinden.¹⁹⁶

Ten tweede is ook voorgesteld om de transformatie van vereniging naar vennootschap aan te moedigen, terwijl dit momenteel niet kan in Frankrijk (een belangrijke uitzondering hierop is echter de SCIC), zonder ontbinding en het oprichten van een nieuwe rechtspersoon.

De onderneming met sociaal oogmerk was het derde voorstel binnen dit kader en is er ondertussen ook gekomen.¹⁹⁷

2.2.4. Een nieuwe Franse maatschappelijke onderneming : Société Coopérative d'intérêt Collectif

2.2.4.1 Historiek en situering

In een politiek akkoord in 1997 beloofden de *Parti Socialiste* en de groene partij om verschillende initiatieven te ondersteunen, buiten de commerciële en publieke sectoren, in het voordeel van een derde sector met sociale en ecologische doelstellingen. Erna werd de wet met betrekking tot de "*Emplois jeunes*" ingevoerd die tewerkstelling creëerde voor de derde sector en focuste op alle actuele noden met een sociaal nut die niet door de markt of door de staat werden vervuld, namelijk met betrekking tot het milieu, de nabijheidsdiensten, hulp aan scholieren, animatie in de *quartiers*, etc.¹⁹⁸

In buurland Frankrijk was er vroeger geen soortgelijke vennootschap met sociaal oogmerk. Eind jaren '70 was er wel sprake van de invoering van een "société sans but lucratif", maar dit heeft toen niet geresulteerd in een wettelijke regeling. Men vond het niet nodig om een nieuw statuut te creëren, aangezien men van oordeel was dat niets verbied dat in de statuten van een vereniging met economische activiteiten voorzien wordt in betere beheersmodaliteiten en controle.¹⁹⁹

Het idee verdween echter niet helemaal. En eigenlijk waren er twee mogelijkheden: ofwel het flexibiliseren van bestaande juridische ondernemingsstatuten in de sociale economie (de

195 AMBLARD verwijst naar een oplossing door de notie van "groupement de droit privé exerçant des activités économiques" te gebruiken (deze notie is volgens hem van Angelsaksische oorsprong). Deze aanpak zou alle morele personen van privaat recht in dezelfde familie onderbrengen en hen onderwerpen aan eenzelfde juridische behandeling en aan dezelfde formaliteiten. Een verschillende behandeling zou wel toegepast worden op fiscaal gebied, op basis van hun al dan niet bijdrage aan het algemeen belang, rekening houdend met de toewijzing die gebeurd is van gerealiseerde opbrengsten. C. AMBLARD, *L'entreprise associative : Guide juridique des activités économiques et commerciales des associations*, Associations mode d'emploi, Voiron cedex, 2006, 95. Zie ook D. RANDOUX, « Vers un droit commun des groupements, » *JCP* 1996, 471-474.

196 Conseil d'état (fr), *Rapport public 2000*, supra, 330-331.

197 Conseil d'état (fr), *Rapport public 2000*, supra, 332-333. Men stelde voor om ofwel specifieke statuten te maken ofwel een specifiek ondernemingsstatuut op te stellen.

198 A. LIPIETZ, L'opportunité d'un nouveau type de société a vocation sociale, Rapport relatif à la lettre de mission du 17 septembre 1998, 40-41, www.lipietz.net.

199 M. DENEFF, Economische activiteiten van vzw en stichting, Kalmthout, Biblo, 2004, 163-164.

coöperatie en de vereniging), ofwel het creëren van een nieuw statuut (vooral geïnspireerd door de Belgische en Italiaanse praktijken hieromtrent).²⁰⁰

Er waren ook in het verleden diverse voorstellen: een « entreprise à but socio-économique » (mouvement Le Relais), « L'entreprise d'utilité sociale environnementale et culturelle » (député G. Hascoët), « la société coopérative d'intérêt collectif » (Groupement national de la coopération) en het « Reconnaissance utilité sociale des associations » (FFMJC).

De eerste twee voorstellen zijn eigenlijk een flexibilisering van het *Société Coopérative de production*, waarbij de fiscale voorrechten van de vereniging worden toegevoegd en waarbij eigen publieke fondsen worden aangeboden. De twee volgende voorstellen, die uit de verenigingen en coöperatieve beweging komen, hebben eerder de ambitie om het veld te bezetten dat hen scheidt. Zij opperen de mogelijkheid van een multistakeholdermodel, met een externe erkenningsprocedure dat recht geeft op een label en een fiscaal regime. Het FFMJC stelde voor om een titel IV toe te voegen aan de verenigingswet, specifiek voor verenigingen met een sociaal (alook met een milieu en cultureel) nut en om de mogelijkheid te voorzien voor werknemers om deel te nemen aan het bestuur.²⁰¹

In 1999 werd Alain Lipietz, door minister Aubry (minister van tewerkstelling en solidariteit) aangesteld om de opportuniteit van een nieuwe sociale vennootschapsvorm te onderzoeken. De voorzitter van het *Comité National de Liaison des Activités Mutualistes, Coopératives et Associatives* raadde echter af om een nieuw statuut in het leven te roepen:

*“Les organisations membres du CNLAMCA considèrent-elles que la création d'un statut nouveau sui generis sera plutôt source de confusion que de clarification, les statuts dits de l'économie sociale leur paraissant susceptibles, les cas échéant assortis de clauses particulières qui ne doivent pas le dénaturer, d'être le support de missions nouvelles liées aux nouveaux besoins et nouveaux emplois qui naissent aujourd'hui.”*²⁰²

Lipietz stelt in zijn rapport dat het in ieder geval wel kan dat organisaties uit de derde sector een klassieke vennootschapsvorm aannemen (zolang zij zich houden aan de regel van beperkte winst): « *Toutefois, à partir du moment où la seule règle de lucrativité limitée est respectée, on ne voit guère d'inconvénient à ce que certaines personnes morales du tiers secteur assument la forme d'entreprise commerciale classique (SA, SARL), sans s'astreindre à la première règle. C'est le choix notamment de près de la moitié des entreprises d'insertion, qui cherchent à serrer*

200 A. LIPIETZ, L'opportunité d'un nouveau type de société a vocation sociale, *supra*, 64, www.lipietz.net. In verband met het Belgische vso statuut vertelt hij : « L'expérience est sans appel : en presque 5 ans, à peine 100 entreprises « à finalité sociale » sont apparues. La raison ? Aux contraintes de rigueur imposées aux asbl, et de profitabilité limitée imposées aux sociétés anonymes, aucune contrepartie fiscale (sinon les dividendes) n'avait été offerte par la loi initiale, et la complexification rapidement croissante du fédéralisme belge rend difficilement imaginable qu'il soit remédié de sitôt à ce défaut rédhitoire. »

201 A. LIPIETZ, L'opportunité d'un nouveau type de société a vocation sociale, *supra*, 66, www.lipietz.net.

202 Wel werd het voorstel gedaan om een label voor sociale economie ondernemingen te maken. Alle ondernemingen die zouden voldoen aan bepaalde kenmerken, verzameld in een charter, zouden deze label kunnen krijgen en kunnen genieten van bepaalde voordelen, waaronder fiscale voordelen. De label zou worden toegekend door federaties. Men zou moeten overgaan tot een aanpassing van de oriënteringswet betreffende de sociale en solidaire economie door juridische aanpassingen door te voeren bestemd om de statuten te versoepelen van coöperatie en vereniging en om de overgang van het ene naar het andere ondernemingsstatuut te vergemakkelijken. A. LIPIETZ, L'opportunité d'un nouveau type de société a vocation sociale, *supra*, 75-81.

*au plus près des futures conditions d'emploi des personnels qu'ils ont à charge « d'insérer » dans le secteur privé. »*²⁰³

In 2001, 100 jaar na de verenigingswet van 1901, werd bijgevolg toch een nieuw, speciaal statuut ingevoerd, de "Société Coopérative d'intérêt Collectif" (SCIC).²⁰⁴ Hoewel zoals hoger uiteengezet verenigingen economische (en commerciële) activiteiten mogen ontplooiën, zijn zij beperkt wat betreft het verwerven van financiële middelen en het verwerven van onroerend goed (hoewel ook vaak aan filialisering wordt gedaan als oplossing voor dit probleem). De coöperatie was daarentegen beperkt tot één type categorie van leden.

De vereniging en coöperatie schoten dus tekort en men zocht een vervollediging van de mogelijkheden zonder alles te moeten vervangen. De SCIC werd geïntroduceerd, zonder de andere mogelijkheden af te schaffen aangezien zij natuurlijk ook voordelen hebben: de vereniging heeft de nodige flexibiliteit en de coöperatie de nodige credibiliteit ten aanzien van schuldeisers. LIPIETZ wees erop dat het vooral belangrijk is in dit verhaal is om de mogelijkheid tot omzetting van de vereniging naar een coöperatie te garanderen, onder meer om een oplossing te bieden voor het vinden van kapitaal, wat de wetgever ook heeft gerealiseerd.²⁰⁵ De eerste SCIC oefende een activiteit uit in het sociaal toerisme²⁰⁶.

Op 31 maart 2007 waren er 91 SCICs, onderverdeeld in twee grote groepen: enerzijds persoons- en nabijheidsdiensten en anderzijds activiteiten met betrekking tot het milieu. In april 2010 waren er 168 SCICs geregistreerd, op 31 mei 173, op 10 augustus 176.²⁰⁷ Volgens het *Confédération générale des SCOP* is er momenteel sprake van 185 SCIC, waarvan 119 de vorm hebben aangenomen van *société à responsabilité limitée* en 66 de vorm hebben aangenomen van *société anonyme*.²⁰⁸

2.2.4.2 Definitie

De wet betreffende de SCIC van 17 juli 2001²⁰⁹ is eigenlijk een aanpassing van de wet van 1947 betreffende de coöperatie.²¹⁰ Men moet hier opmerken dat de SCIC een nieuwe organisatievorm is binnen de sociale economie, maar dat deze eigenlijk in de private sector wordt geplaatst en niet in de derde sector.²¹¹

203 A. LIPIETZ, L'opportunité d'un nouveau type de société a vocation sociale, *supra*, 33, www.lipietz.net.

204 Loi 2001-624, diverses dispositions d'ordre social, économique et culturel, gepubliceerd op 17 juli 2001 en Décret 2002-241 van 21 februari 2002. Een *circulaire ministérielle* werd ook gezonden naar alle prefecten van de departementen. Zij bevat gegevens betreffende de drie punten in het decreet: erkenning, subsidies en het "révision coopérative".

205 A. LIPIETZ, L'opportunité d'un nouveau type de société a vocation sociale, *supra*, 67, www.lipietz.net.

206 H. AZARIAN, « Un nouveau type de société coopérative : la société coopérative d'intérêt collectif, » *Dr.Soc.* 2002, octobre, 7.

207 www.scic.coop.

208 127 SCIC werden nieuw opgericht, 39 zijn omgezet uit verenigingen in de zin van de wet van 1901, de resterende SCICs zijn er gekomen door omzettingen van vennootschappen naar het SCIC statuut. Met dank aan Alix Margado, délégué Scic, Confédération générale des scop.

209 Wet 2001-624 van 17 juli 2001, JO 18 juli 2001 en Besluit 2002-241 van 21 februari 2002, JO 23 februari 2002.

210 Sindsdien is de 1947 wetgeving niet veel aangepast, behalve dan door een hervorming in 1992. Loi 13 juillet 1992, *RTD Com.* 1993, 119-130.

211 G. LINDSAY en L. HEMS, *supra*, 277.

Volgens artikel 1 van de wet betreffende coöperaties van 10 september 1947, zijn coöperaties vennootschappen, waarvan de essentiële doelstellingen zijn:

« 1° De réduire, au bénéfice de leurs membres et par l'effort commun de ceux-ci, le prix de revient et, le cas échéant, le prix de vente de certains produits ou de certains services, en assumant les fonctions des entrepreneurs ou intermédiaires dont la rémunération grèverait ce prix de revient.

2° D'améliorer la qualité marchande des produits fournis à leurs membres ou de ceux produits par ces derniers et livrés aux consommateurs.

3° Et plus généralement de contribuer à la satisfaction des besoins et à la promotion des activités économiques et sociales de leurs membres ainsi qu'à leur formation.

Les coopératives exercent leur action dans toutes les branches de l'activité humaine. »²¹²

Volgens artikel 19 quinquies van de wet betreffende coöperaties zijn SCIC:

“...des sociétés anonymes ou des sociétés à responsabilité limitée à capital variable régies, sous réserve des dispositions de la présente loi, par le code de commerce. Elles ont pour objet la production ou la fourniture de biens et de services d'intérêt collectif, qui présentent un caractère d'utilité sociale. »

2.2.4.3. Algemene kenmerken coöperatie

De coöperatie²¹³ heeft in het Franse recht geen aparte juridische vorm, maar is een “société à statut spécial”: men moet kiezen tussen het aannemen van ofwel een commerciële vennootschapsvorm (meestal de *société anonyme*) waardoor men dan valt onder de *Code de Commerce* ofwel een burgerlijke vennootschapsvorm (*Code Civil*) indien de vennootschap al dan niet een commerciële respectievelijk burgerlijke doelstelling heeft.²¹⁴

Daarnaast zijn er nog specifieke regels verbonden aan de soort coöperatie.²¹⁵ De soorten coöperaties in Frankrijk zijn talrijk. Men onderscheidt de niet-financiële coöperaties (verbruikcoöperaties, ondernemingscoöperaties (waaronder landbouwcoöperaties), productiecoöperaties en werknemerscoöperaties), financiële coöperaties, multi-stakeholder

212 Eén kritiek is dat de definitie minder genuanceerd zou moeten zijn en vooral het coöperatief regime zelf meer gedetailleerd zou moeten zijn om de echte coöperaties van de valse te kunnen onderscheiden. R. SAINT-ALARY, “Éléments distinctifs de la société coopérative,” *RTD. Comm.* 1952, 506-507.

213 Men onderscheidt twee speciale statuten binnen de coöperaties, namelijk coöperaties opgericht opdat hun leden gezamenlijk hun beroep kunnen uitoefenen, bijvoorbeeld een bankcoöperatie, een coöperatie van onafhankelijke handelaars, etc... en coöperaties opgericht om goederen en diensten aan de leden te verschaffen, bijvoorbeeld verbruikcoöperaties, consumentencoöperaties, etc. P. LE CANNU en B. DONDERO, *Droit des sociétés*, Domat droit privé, Paris, Montchréstien, 2009, 11.

214 P. LE CANNU en B. DONDERO, *Droit des sociétés*, Domat droit privé, Paris, Montchréstien, 2009, 9.

215 Waaronder : Coopératives de consommation et les banques coopératives de crédit (loi du 7 mai 1917), Sociétés coopératives ouvrières de production (loi n° 78-763 du 19 juillet 1978), sociétés coopératives agricoles (articles L. 521-1 en volgende *Code Rural*), sociétés coopératives de commerçants détaillants (loi n° 72-652 du 11 juillet 1972), sociétés coopératives d'intérêt collectif (article 36 de la loi n° 2001-624 du 17 juillet 2001), société coopérative européenne.

coöperaties (SCIC) en niet klasseerbare coöperaties (Unies van sociale economie, Europese coöperatieve vennootschappen).²¹⁶

Het coöperatief recht in Frankrijk wordt bijgevolg gekenmerkt door fragmentatie. Zo is de wet van 1947 van toepassing, de regels van het *Code civil* betreffende het vennootschapscontract, de regels in de *Code de commerce* volgens de gekozen juridische vorm en eventueel de regel van de wet van 1867 betreffende de vennootschappen met variabel kapitaal (*Code de commerce* L. 231-1 tot 8) indien de statuten van de vennootschap hierin voorzien.²¹⁷

Er is ondertussen wel kritiek gekomen op deze fragmentatie en sommige auteurs roepen op tot een codificatie van de coöperatieve regels,²¹⁸ en zelfs tot een autonome, coöperatieve wetgeving, gescheiden van de vennootschapswetgeving²¹⁹. Het coöperatief statuut zou volgens hen immers momenteel moeilijk leesbaar en moeilijk te “verkopen” zijn en de vennootschapswetgeving zou niet aangepast zijn aan de coöperatie.²²⁰

Er zijn verschillende coöperatieve principes waaraan de coöperatie moet voldoen:

- Dubbele hoedanigheid: artikel 3 van de wet van 1947 stelt dat de coöperatie niet toegankelijk is voor niet-leden²²¹, maar uitzonderingen zijn altijd mogelijk, bijvoorbeeld betreffende de productiecoöperaties en landbouwcoöperaties. Deze vennoten mogen volgens artikel 3 bis echter niet meer dan 35 % hebben van het totaal aan stemrechten.²²² De coöperatie is immers nog steeds een groepering die ten dienste staat van haar leden. De leden hebben

216 W. MEYNET, « L'adoption et l'évolution du statut coopératif en France, » in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 44-45 en X., *Le mouvement coopératif en France*, Rapport du CSC, 2007.

217 « Le droit coopératif a pu être qualifié de millefeuille. » L. GROS en C. NAETT, « Droit coopératif, es-tu là ? » *Recma* 2010, N° 317, 19-20.

218 P. MOUSSERON, « Quelques voies de simplification du droit coopératif, » *Recma* 2010, n° 317, 40. Zie in dit verband artikel 2 van de wet van 1947 : « Les coopératives sont régies par la présente loi sous réserve des lois particulières à chaque catégorie d'entre elles. »

219 D. HIEZ, « Vers une autonomie du droit coopératif ? » *Recma* 2010, n° 317, 44-59. De verbinding tussen de regels van het vennootschapsrecht en de coöperatieve regels is in Frankrijk sterker dan in andere landen, in België is ze echter nog sterker, aangezien de coöperatie als aparte vorm onder het wetboek vennootschappen valt. D. HIEZ, “Conséquences de l'autonomie,” séminaire juridique du GNC, 2 décembre 2009, La lettre du GNC mars 2010, 25.

220 Er zou sprake zijn van minstens 30 coöperatieve statuten en de toepassing van de coöperatieve principes worden niet in elk statuut op dezelfde manier toegepast. L. GROS, « Le droit coopératif aujourd'hui, » Séminaire juridique du GNC, 2 décembre 2009, *La lettre du GNC* mars 2010, 9 en F. ESPAGNE, « Le droit coopératif français : une autonomie à conquérir ou à confirmer ? » *Recma* 2010, n° 317, 66.

221 “Les coopératives ne peuvent admettre les tiers non sociétaires à bénéficier de leurs services, à moins que les lois particulières qui les régissent ne les y autorisent. Si elles font usage de cette faculté, elles sont tenues de recevoir pour associés ceux qu'elles admettent à bénéficier de leur activité ou dont elles utilisent le travail et qui satisfont aux conditions fixées par leurs statuts. »

222 “Ces associés ne peuvent en aucun cas détenir ensemble plus de 35 p. 100 du total des droits de vote. Les statuts peuvent prévoir que ces associés ou certaines catégories d'entre eux disposent ensemble d'un nombre de voix proportionnel au capital détenu qu'ils se répartissent entre eux au prorata de la part de chacun dans ce dernier. Toutefois, lorsque au nombre de ces associés figurent des sociétés coopératives, la limite ci-dessus est portée à 49 p. 100 sans que les droits de ces associés autres que les coopératives puissent excéder la limite de 35 p. 100. Lorsque la part de capital que détiennent les associés définis au premier alinéa excède, selon le cas, 35 p. 100 ou 49 p. 100 du total des droits de vote, le nombre de voix attribué à chacun d'entre eux est réduit à due proportion. Les statuts fixent la quotité maximale du capital que peuvent détenir les associés mentionnés au premier alinéa. »

bijgevolg de dubbele hoedanigheid van vennoot en contractant, wat echter niet altijd gemakkelijk te coördineren is.²²³

- Altruïsme: het doel van de coöperatie is in principe niet het realiseren van winst (hoewel het niet verboden is), maar wel het voldoen aan de noden van hun leden, waardoor zij volgens CANNU en DONDERO eigenlijk gedeeltelijk buiten de commercialiteit en artikel 1832 van het Franse Burgerlijk Wetboek vallen en bijgevolg op dit vlak heel erg lijken op verenigingen (zonder winst oogmerk).²²⁴ Volgens artikel 19 gaat bij ontbinding (na aanzuivering van het passief en uitkering van het werkelijk gestorte kapitaal) het netto actief bij beslissing van de algemene vergadering naar andere coöperaties of coöperatieve unies of naar werken van algemeen of professioneel belang.
- Democratie: volgens artikel 4 beschikt iedere vennoot over gelijke rechten in het bestuur en mag er geen discriminatie bestaan op grond van datum van toetreding. Volgens artikel 9 beschikt iedere vennoot over één stem ("één man, één stem") hoewel er ook hier uitzonderingen op bestaan (zie bijvoorbeeld artikel 9 betreffende de unies van coöperaties).²²⁵
- Variabel kapitaal: iedere persoon die objectieve kenmerken vertoont zoals gedefinieerd in de doelstelling van de coöperatie kan deelnemen en iedere vennoot kan ook beslissen om te vertrekken (open deur). Daarom nemen de meerderheid van coöperaties een variabel kapitaal aan, zelfs als zij gekozen hebben voor de vorm van een *société anonyme*.²²⁶ De vennootschap met variabel kapitaal is in Frankrijk een speciaal statuut²²⁷, waarbij de vennootschap onderworpen is aan speciale regels met betrekking tot hun statuten en met betrekking tot de situatie van de vennoten.²²⁸

2.2.4.4 Specifieke kenmerken SCIC

A. Algemeen

De SCIC is een commerciële vennootschap en kan de vorm aannemen van een *société anonyme*²²⁹ of van een *société à responsabilité limitée*²³⁰ en moet verplicht een variabel kapitaal hebben.²³¹ Zij volgt op dat vlak bijgevolg de regelgeving in titel II van de *Code de commerce*. De

223 D. VIDAL, *Droit des sociétés*, Paris, LGDJ, 2010, 654.

224 P. LE CANNU en B. DONDERO, *Droit des sociétés*, Domat droit privé, Paris, Montchrétien, 2009, 9.

225 « Les statuts des unions de coopératives peuvent attribuer à chacune des coopératives adhérentes un nombre de voix déterminé en fonction soit de l'effectif de ses membres, soit de l'importance des affaires traitées avec l'union et qui leur soit au plus proportionnel. Les statuts des unions d'économie sociale visées à l'article 5 peuvent attribuer à chacun des associés un nombre de voix au plus proportionnel à l'effectif de leurs membres ou à l'importance des affaires qu'elles traitent avec l'union. Néanmoins, des associés ont la faculté de se grouper afin de donner pouvoir à un mandataire pour les représenter. »

226 P. LE CANNU en B. DONDERO, *Droit des sociétés*, Domat droit privé, Paris, Montchrétien, 2009, 10. Wet n° 81-1162 van 30 december 1981 sluit de *sociétés anonymes* die geen coöperatie zijn uit van dit statuut.

227 Zie *Code de commerce* L. 231-1.

228 D. VIDAL, *Droit des sociétés*, Paris, LGDJ, 2010, 649.

229 Het minimumkapitaal bedraagt voor de SCIC 18 500 euro, de helft van 37 000 euro (zie artikel 27 wet 1947). Voor een SA heeft men minstens 7 vennoten nodig. P. MERLE, *supra*, 16.

230 Het minimumkapitaal bedraagt 1 euro sinds 6 augustus 2003. Voor een SARL heeft men minstens 2 vennoten nodig, maximum 100 vennoten. P. MERLE, *supra*, 16.

231 Op 31 december 2007 waren 35 % SA en 65 % SARL. X., *Observatoire Scic*, mars 2008, 2, www.scic.coop.

keuze tussen één van de twee juridische vormen hangt uiteraard af van het project. Zij kan opgericht worden door een nieuwe vennootschap op te richten of door de omzetting van een bestaande vereniging²³² (wat verrassend is aangezien verenigingen normaal gezien nooit in een vennootschap mogen worden omgezet zonder verdwijning van de rechtspersoonlijkheid²³³) of een vennootschap, zonder verlies van rechtspersoonlijkheid. Dit heeft het voordeel dat men desnoods kan beginnen met een klassieke, bekende juridische vorm en men later zich kan omzetten naar een SCIC. In de praktijk blijkt dat de meeste SCICs wel nieuw worden opgericht maar dat er dan vaak een bestaande organisatie achter schuilt die ofwel de SCIC zelf opricht ofwel het peterschap op zich neemt.²³⁴

De SCIC heeft verder enkele specifieke kenmerken. Nieuwigheden die door deze vorm werden geïntroduceerd zijn de mogelijkheid tot het openstellen van de activiteit aan derden, niet leden van de coöperatie, het multistakeholdermodel (deze vorm brengt werknemers, gebruikers, vrijwilligers, plaatselijke en regionale overheden samen, alsook iedere andere partner die graag wil samenwerken aan een project)²³⁵ en het mogelijk maken van het oprichten van colleges van vennoten.²³⁶ Verdere kenmerken zijn het sociaal oogmerk, het verwijzen van de helft van het jaarlijkse netto actief aan de reserve en iedere vereniging of vennootschap kan zich omvormen tot een SCIC.²³⁷

In artikel 19 nonies is er sprake van een jaarlijkse schenking aan de statutaire reserve, die niet minder mag bedragen dan 50 % van de beschikbare gelden na dotatie aan de wettelijke reserves in toepassing van artikel 16. De wettelijke reserve bedraagt (minimum)15 %. Er is dus sprake van een beperkte mogelijke winstuitkering, maar winstuitkering op zich is niet verboden, om de mogelijkheden om kapitaal aan te trekken open te houden.²³⁸

Voor SCICs is artikel 15 van de wet van de coöperaties met betrekking tot het uitkeren van een *ristorno* niet van toepassing.²³⁹

De SCICs genieten niet van een voorkeurregime vastgelegd in artikel 53 van de *Code du marchés publics*.²⁴⁰ Volgens artikel 30 van diezelfde code kan er wel een vergemakkelijkte

232 Zie Artikel 19 quaterdecies (vennootschappen) en 28 bis (verenigingen) van de wet van 1947.

233 De wetgever komt echter hiermee tegemoet aan de wens van de rechtsleer om dit aan te passen. Wel heeft men in artikel 16 en 18 van de wet van 1947 ervoor gezorgd dat de vennoten niet de goederen van de vereniging zouden verkrijgen. H. AZARIAN, « Un nouveau type de société coopérative : la société coopérative d'intérêt collectif, » *Dr.Soc.* 2002, octobre, 9.

234 A. MARGADO, "La SCIC, un coopérative encore en devenir," *Recma* 2005, 4.

235 L. FRAISSE, "France" in J. DEFOURNY en M. NYSENS, *Social enterprise in Europe : recent trends and developments*, *SEJ* 2008, 216-217.

236 A. MARGADO, "SCIC: Société coopérative d'intérêt collectif, » *Recma* 2002, 5.

237 X., *SCIC: Une entreprise d'utilité sociale au service du territoire*, Avise, Paris, 2008, 7.

238 Maar winstuitkering is dus niet verboden (een verbod op totale winstuitkering is echter wel mogelijk indien de statuten dit voorzien). Zie MARGADO: "Dans les coopératives, l'individu prime sur le capital. Le capital est donc second, mais pas secondaire. Il est nécessaire à la constitution et à l'existence de la société coopérative. » A. MARGADO, "SCIC: Société coopérative d'intérêt collectif, » *Recma* 2002, 9.

239 Artikelen 16 alinea 3 en 4 en artikel 18 alinea 2 zijn ook niet van toepassing. Artikel 19 nonies wet 1947.

240 Artikel 53, IV, 1° : « Lors de la passation d'un marché, un droit de préférence est attribué, à égalité de prix ou à équivalence d'offres, à l'offre présentée par une société coopérative ouvrière de production, par un groupement de producteurs agricoles, par un artisan, une société coopérative d'artisans ou par une société coopérative d'artistes ou par des entreprises adaptées. »

procedure worden toegepast voor bijvoorbeeld: sociale en sanitaire diensten, recreatieve, culturele en sportieve diensten, onderwijsdiensten en professionele inschakelingsdiensten,...²⁴¹

Dit vehikel geeft met andere woorden de nodige economische geloofwaardigheid maar garandeert tegelijkertijd aan de partners het ethische gehalte van het project.²⁴²

B. Activiteiten

De activiteiten van de SCIC worden in artikel 19 quinquies omschreven als: « *la production ou la fourniture de biens et de services d'intérêt collectif, qui présentent un caractère d'utilité sociale.* »

Activiteiten met "sociaal nut" (*un caractère d'utilité sociale*) worden vermeld in de Franse wetgeving²⁴³ maar men vindt het begrip echter ook terug in de rechtspraak. Conclusies van overheidscommissaris M. Delmas-Marsalet met betrekking tot een arrest van 30 november 1973²⁴⁴ geeft bijkomende elementen om het sociaal nut te kunnen beoordelen. « *Le caractère d'utilité sociale d'une institution ne découle pas du secteur dans lequel elle exerce son activité, mais bien des conditions dans lesquelles elle l'exerce. Tout secteur d'action socio-économique, qu'il s'agisse de la santé, de l'éducation, de la culture ou, demain, de la protection de l'environnement, peu donner lieu à des activités sociales.* »

De fiscale bepaling van 15 september 1998 omschrijft deze soort activiteit als « *l'activité qui tend à satisfaire un besoin qui n'est pas pris en compte par le marché ou qui l'est de façon peu satisfaisante faute d'être rentable.* »²⁴⁵ Deze geldt als de officiële referentie²⁴⁶, hoewel er op deze definitie veel kritiek is gekomen: men moet dit begrip immers plaatsen binnen een bepaalde omgeving en ook rekening houden met menselijke, geografische, economische, politieke en culturele parameters.²⁴⁷

Het besluit van 21 februari 2002 voorziet dat de prefect in het bijzonder rekening moet houden met: « *la contribution que celui-ci apporte à des besoins émergents ou non satisfaits, à l'insertion sociale et professionnelle, au développement de la cohésion sociale, ainsi qu'à l'accessibilité aux biens et aux services.* »²⁴⁸

De activiteiten die een SCIC kan uitoefenen zijn ruim, in principe kan het gaan om om het even welke dienst, op voorwaarde dat er een band is met het sociaal nut.²⁴⁹ Artikel 19 quindecies zorgt

241 Artikel 30 : « I.-Les marchés et les accords-cadres ayant pour objet des prestations de services qui ne sont pas mentionnées à l'article 29 peuvent être passés, quel que soit leur montant, selon une procédure adaptée, dans les conditions prévues par l'article 28. »

242 X., SCIC: Une entreprise d'utilité sociale au service du territoire, Avise, Paris, 2008, 7.

243 Zie artikel L. 365-1 van de *code de la Construction et de l'habitation*, wet n° 98-657 van 29 juli 1998 betreffende de strijd tegen uitsluitingen en artikel L. 322-4-18 van de *code du travail* betreffende convenanten die gesloten kunnen worden tussen de Staat en andere partners in het kader van jobs voor jongeren.

244 Arrêt du Conseil d'état de 30 novembre 1973, Association Saint-Luc, clinique du Sacré-Coeur, n° 85-586 et 85-598.

245 Instruction fiscale du 15 septembre 1998, *JCP E* 1998, III, 1556. Zie ook <http://www.associations.gouv.fr/475-simplifiez-vous-la-fiscalite-avec.html>.

246 H. AZARIAN, « Un nouveau type de société coopérative : la société coopérative d'intérêt collectif, » *Dr.Soc.* 2002, octobre, 7.

247 A. MARGADO, "SCIC: Société coopérative d'intérêt collectif, » *Recma* 2002, 6.

248 Décret 2002-241 du 21 février 2002, JO du 23 février 2002.

249 Volgens de SCIC website worden de erkende SCICs geïnclassificeerd volgens de volgende activiteiten : Agriculture-rural-pêche-ports-littoral, appui à la création d'activité, auto partage, bâtiment/eco habitat, commerce-diffusion,

er alvast voor dat de SCIC ook subsidies kan krijgen voor bepaalde activiteiten, onder andere op vlak van thuishulp, inschakeling van werklozen door een economische activiteit, werkcentra voor volwassen gehandicapten, tijdelijke huisvesting van kwetsbare personen, etc.²⁵⁰

C. Erkenning als SCIC

De prefect van het departement waar de SCIC zijn maatschappelijke zetel heeft, keurt de SCIC status toe voor een periode van vijf jaar, maar kan deze opnieuw intrekken indien het niet meer aan de voorwaarden voldoet. Dit kan veroorzaakt worden door het niet navolgen van het sociaal doel, het niet naleven van de wetgeving of een verslechtering van de werking die zijn voortbestaan bedreigt.²⁵¹

Indien men geen SCIC meer is blijft de onderneming wel een coöperatie. Indien er overheden zijn die vennoot zijn, moeten zij de coöperatie verlaten en terugbetaling vragen van hun aandelen. Indien er stemcolleges zijn, moeten alle bepalingen hieromtrent worden afgebroken. De coöperatie moet terug toegang tot haar diensten beperken tot de vennoten.²⁵²

Om de erkenning te verkrijgen moet de SCIC het sociaal karakter van zijn goederen en diensten rechtvaardigen. De prefect houdt vervolgens rekening met de bijdrage aan opkomende noden of noden waaraan niet is voldaan, met de sociale en professionele inschakeling, met de ontwikkeling van de sociale cohesie en met de toegankelijkheid van de goederen en diensten.²⁵³

D. Multistakeholder model

Normaal gezien zijn coöperaties gesloten structuren wat betekent dat ze geen commerciële relaties kunnen hebben met niet-leden, maar artikel 19 sexies stelt duidelijk dat derden die geen lid zijn van de coöperatie ook kunnen genieten van de goederen en diensten van de SCIC. Deze uitzondering van de exclusiviteitsvoorwaarde wordt echter wel voorzien in artikel 3, alinea 1 van de wet van 1947.

Deze vorm is ook interessant aangezien er sprake is van een multistakeholder model (in plaats van één stakeholder groep, namelijk de leden, die men zowel bij andere vennootschappen als bij coöperaties terugvindt): de belangrijkste groepen kunnen bijgevolg deelnemen aan het beslissingsproces (in het Verenigd Koninkrijk ziet men dat de CIC hier niet op heeft gefocust).

Artikel 19 septies somt de verschillende mogelijke vennoten van de SCIC op:

- de werknemers van de coöperatie

communication-presse-audio visuel, culture, développement local, éducation, énergie-recherche-technologie, enfance, environnement, filière bois, finance, formation, habitat-logement social-activités immobilières-bureaux, restauration-restauration collective, santé, services à la personne-services aux personnes en difficulté, services de proximité-distribution-transport-bureaux-acceuil, hébergement, services informatiques, social, sport, tourisme.
<http://www.scic.coop/scripts/scic/publigen/content/templates/show.asp?P=372&L=FR&SYNC=Y>.

250 Artikel 19 quidecies Wet n° 47-1775 van 10 september 1947.

251 Artikel 5 Besluit n° 2002-241 van 21 februari 2002.

252 AVISE, *Les SCIC en 40 questions*, Paris, 2005, 10.

253 Artikel 3 Besluit n° 2002-241 van 21 februari 2002.

- de personen die geregeld gratis of tegen vergoeding beroep doen op de activiteiten (gebruikers)
- iedere natuurlijke persoon die vrijwillig wil participeren aan de activiteit (vrijwilligers)
- de overheidsinstellingen en hun groeperingen
- iedere natuurlijke of rechtspersoon die bijdraagt door elk ander middel aan de activiteit van de SCIC.

Er moeten minstens drie categorieën van groepen worden vertegenwoordigd in de SCIC. Werknemers en gebruikers moeten verplicht worden opgenomen. Overheidsinstellingen en hun groeperingen mogen samen niet meer hebben dan 20 % van het kapitaal van de SCIC.²⁵⁴

Als coöperatie respecteert de SCIC de regel “1 man, 1 stem” die nogmaals in artikel 19 octies werd vastgelegd met de mogelijkheid om colleges te vormen.

Wel voorziet de wet in een mogelijke aanpassing van de regel “één lid, één stem” in artikel 19 octies om de effectiviteit van het multistakeholder model te garanderen: men kan stemmen volgens groep onder bepaalde omstandigheden, de statuten kunnen bijgevolg voorzien in drie of meer colleges, verdeeld afhankelijk van hun deelname aan de activiteit of volgens hun bijdrage aan de ontwikkeling. Iedere college bevat een gelijk aantal stemmen in de algemene vergadering, op voorwaarde dat de statuten hier niet van afwijken. De groepen mogen niet meer dan 50 % bezitten van het totaal van de stemrechten en ook niet minder dan 10 %.²⁵⁵

E. Controle

Wat controle betreft is er sprake van een boekhoudcontrole en een coöperatieve revisie.

De aanwezigheid van een commissaris is verplicht in de SCIC onder vorm van een SA en onder de vorm van een SARL indien bepaalde grenzen zijn overschreden.²⁵⁶

Volgens het SCIC besluit moet de SCIC ook alle documenten communiceren met betrekking tot zijn activiteit, functionering en financiële situatie op vraag van de prefect of op vraag van de relevante administratieve overheid. Ook moet de SCIC de prefect op de hoogte brengen van alle wijzigingen aan de statuten of aan het sociaal doel.²⁵⁷

254 Artikel 19 septies Wet n° 47-1775 van 10 september 1947. Volgens Avise hadden 40 % van de SCICs eind 2007 lokale overheden bij hun aandeelhouders. X., *SCIC – Une entreprise d'utilité sociale au service du territoire*, Avise, 2008, 11.

255 Artikel 19 octies Wet n° 47-1775 van 10 september 1947.

256 Zie artikel L. 223-35: « Sont tenues de désigner un commissaire aux comptes au moins les sociétés à responsabilité limitée qui dépassent à la clôture d'un exercice social des chiffres fixés par décret en Conseil d'Etat pour deux des critères suivants : le total de leur bilan, le montant hors taxes de leur chiffre d'affaires ou le nombre moyen de leurs salariés au cours d'un exercice. Même si ces seuils ne sont pas atteints, la nomination d'un commissaire aux comptes peut être demandée en justice par un ou plusieurs associés représentant au moins le dixième du capital, » en L. 225-218 en volgende van de *Code de commerce*.

257 Artikel 6 Besluit n° 2002-241 van 21 februari 2002.

“La révision coopérative”, dat in principe iedere 5 jaar wordt toegepast,²⁵⁸ betreft een onderzoek van de situatie en functionering van de coöperatie.²⁵⁹ Volgens artikel 19 duodecies van de wet moet de SCIC onderworpen worden aan een periodiek examen van zijn financiële en bestuursituatie.

F. Omzetten van een SCIC terug naar een gewone vennootschap?

De activa moeten volgens artikel 19 van de wet betreffende coöperaties bij ontbinding van de vennootschap worden overgedragen naar andere coöperaties of coöperatieve unies ofwel worden overgedragen aan werken van algemeen of professioneel belang.

Bij een omzetting naar een gewone vennootschap volgens de administratieve procedure in artikel 25 van de wet betreffende coöperaties, behouden de reserves hun uitkeringsverbod gedurende tien jaar. Een omzetting kan alleen indien het noodzakelijk is voor de overleving van de organisatie of indien zijn ontwikkeling het vraagt.²⁶⁰ Dit moet eerst toegestaan worden door de bevoegde minister en de minister verantwoordelijk voor sociale economie, na het advies van de Hoge raad voor de coöperatie.

2.2.5. Besluit

De moeilijkheden met betrekking tot de SCIC bevinden zich volgens MARGADO voornamelijk bij een gebrek aan realisme bij de oprichters, vooral wat betreft het vinden van kapitaal of door het onderwaarderen van (het totaal aan) kapitaal (door bijvoorbeeld teveel te focussen op het sociaal aspect en niet op het economische), maar ook bij het multistakeholdermodel dat af en toe slecht lijkt te werken en zelfs de achillespees kan blijken te zijn van de SCIC. Ook zijn er geen fiscale maatregelen specifiek voor de SCIC, die de voorafgaande toestemming van het prefect rechtvaardigen. Zij geeft enkele voorbeelden van reacties uit huidige SCICs: « les salariés bloquent, les collectivités ne nous ont pas donné tel marché, les bénévoles veulent partir, c'est difficile de faire prendre des parts de capital à nos clients,... »²⁶¹ Toch is zij van mening dat, hoewel er enerzijds slechts sprake is van een relatief succes in Frankrijk (200 SCICs op 9 jaar tijd is niet veel), het anderzijds niet zo slecht is aangezien er geen enkel financiële of fiscale steun is voor deze ondernemingen en zij ook moeten voldoen aan meer voorwaarden dan andere vennootschapsvormen.²⁶²

258 Decreet n° 84-1027 van 23 november 1984.

259 Zie ook artikel 23 wet 1947: « Les coopératives sont tenues de fournir, sur réquisition des contrôleurs ou des agents désignés par les ministres dont elles relèvent suivant leur nature, toutes justifications permettant de vérifier qu'elles fonctionnent conformément à la loi. Elles doivent, notamment, leur communiquer à cet effet leur comptabilité appuyée de toutes pièces justificatives utiles. Toute entrave apportée à l'exercice de ce contrôle est punie des peines prévues aux articles 131-13 3°, R. 35 du Code pénal. Les articles 472, 474 et R. 37 sont applicables. »

260 « Aucune modification entraînant la perte de la qualité de coopérative ne peut être apportée aux statuts, sauf lorsque la survie de l'entreprise ou les nécessités de son développement l'exigent. Elle ne peut intervenir qu'après autorisation de l'autorité administrative donnée après avis du Conseil supérieur de la coopération et constatant que les conditions mentionnées au premier alinéa sont remplies. Les réserves qui, à la date de l'autorisation, ne sont pas distribuables aux sociétaires ou incorporables au capital en vertu de dispositions législatives, réglementaires ou statutaires conservent ce caractère pendant une période de dix ans. Ces dispositions s'appliquent aux opérations de fusion et de scission entraînant la dissolution de la coopérative sauf lorsqu'elles interviennent entre des sociétés régies par la présente loi. »

261 A. MARGADO, “La SCIC, une coopérative encore en devenir,” *Recma* 2005, 5.

262 Met dank aan Alix Margado.

Francis Vercamer (gedeputeerde van het Noorden) diende op 28 april 2010 een rapport in bij Laurent Wauquiez, staatssecretaris voor tewerkstelling en aan Marc-Philippe Daubresse, minister van jeugd en actieve solidariteit. Het rapport neemt kennis van de sociale economie in Frankrijk en formuleert vijftig voorstellen om de sector te versterken en te ontwikkelen. Het rapport stelt onder andere voor om de ontwikkeling van de SCIC aan te moedigen door hun oprichting en functionering te vereenvoudigen en te verduidelijken als reactie op het tot nu toe bescheiden aantal ondernemingen (proposition n° 33).

Een aanpassing zou volgens hem op de volgende terreinen moeten plaatsvinden.

Ten eerste een vereenvoudiging van de erkenningsprocedure door de prefect. De erkenning moet op voorhand gegeven worden omdat "*l'octroi de particularités fiscales*" toen in het vooruitzicht werd gesteld, waardoor een controle op voorhand nodig was geweest. Deze bijzonderheden zijn er echter nooit gekomen voor SCICs, waardoor een erkenning na bijvoorbeeld registratie in het handelsregister ook mogelijk moet zijn, zoals bij de Société coopérative de production (SCOP) volgens hem nu reeds het geval is.

Ten tweede moet men het sociaal nut en het algemeen belang preciezer moeten kunnen omschrijven. Volgens Vercamer definieert de omzendbrief van 18 april 2002 het sociaal nut door te verwijzen naar principes uitgesproken voor verenigingen in het fiscaal kader. Een nieuwe omzendbrief dringt zich echter op waarbij het multistakeholdermodel op zich al het criterium is om het algemeen belang te kunnen bepalen.

Vervolgens zou men volgens hem de deelname van "collectivités territoriales" moeten opdrijven tot 30 of 40 %, men volgt dan nog steeds de logica van drie colleges zonder deze groep de meerderheid te geven.

Men zou de gevolgen van een omzetting van een vereniging naar een SCIC verder moeten preciseren aangezien momenteel het probleem rijst dat hoewel erkenningen en toegekende overeenkomsten van verenigingen behouden blijven bij omzetting, dit in strijd is met bepaalde clausules in erkenningseisen, die alleen de vereniging voorziet voor het uitoefenen van bepaalde activiteiten.

Tot slot zou men aan SCICs die 100 % van hun resultaten voorbehouden aan reserves moeten laten genieten van het fiscaal "regime du mécénat", die tot nu toe tot verenigingen beperkt is (en die dit bijgevolg verliezen bij omzetting naar een SCIC).²⁶³

Als reactie op het rapport concludeerde minister Daubresse op de persconferentie dat:

*« Nous devons construire l'entreprise du troisième type, celle qui remet l'homme au centre du dispositif. »*²⁶⁴

263 F. VERCAMER, Rapport de l'économie sociale et solidaire – L'économie sociale et solidaire, entreprendre autrement pour la croissance et l'emploi, avril 2010, 97-98.

264 Communiqué de presse : *L'économie sociale et solidaire, une chance pour l'économie française*, Paris, le 28 avril 2010, www.economie.gouv.fr en http://www.scic.coop/p627_FR.htm .

2.3 Het Verenigd Koninkrijk

2.3.1 Inleiding

Het begrip sociale economie wordt in het Verenigd Koninkrijk minder gebruikt dan de begrippen *voluntary sector* (hoewel dit begrip maar een deel van de sociale economie omvat) of *third sector* (hoewel dit laatste begrip ook niet echt populair is en vooral in de Verenigde Staten haar oorsprong heeft).²⁶⁵

Het ontstaan van de *voluntary sector* in het Verenigd Koninkrijk is er gekomen dankzij de Katholieke Kerk die de dominante instelling was in het Verenigd Koninkrijk om aan sociale noden te voldoen en om sociale controle uit te oefenen. Na de reformatie nam het *Church of England* die taak over tot in de 18de eeuw. Het Verenigd Koninkrijk had echter ook een sterke traditie van vrijheid van vereniging die pas werd beknot in de 18de eeuw, de goedkeuring van het *Charity Statute* van 1601 is het bewijs hiervan. De plaatselijke overheid had een eerder residuaire rol en controleerde de tewerkgestelde armen, eerst door hulp te verlenen, later door afschrikking door de *Workhouse* en door de Armenwet. Van de plaatselijke elite werd verwacht dat zij ook hun steentje bijdroegen om de plaatselijke bevolking te helpen.²⁶⁶

Het Verenigd Koninkrijk heeft een lange traditie van mutualiteiten. De traditie van gelijkheid tussen leden, zelfbestuur bij algemene consensus en universele participatie bij verkiezingen vinden eigenlijk hun oorsprong terug bij het middeleeuwse gildensysteem. Later werd dit overgenomen door arbeidersorganisaties wat de fundering legde voor de mutualiteiten maar ook van plaatselijke overheden.²⁶⁷

De coöperatieve beweging was ook zeer sterk vooral dankzij de consumentencoöperaties die ervoor zorgden dat er gezond en beschikbaar voedsel was voor de arbeidersklasse.

Na de Tweede Wereldoorlog werd echter al snel duidelijk dat de *voluntary sector* het niet alleen aankon. Vooral de middenklasse was voorstander van meer overheidsinmenging, de arbeidersklasse had meer wantrouwen, vooral omdat zij de overheid vereenzelfdigde met de harde Armenwet. Met de groei van de *Labour Party* veranderde dit echter aangezien er nieuwe manieren werden voorzien voor georganiseerde arbeid in de gemeenten en uiteindelijk bij de nationale overheid.²⁶⁸ Er kwam meer regelgeving tussen 1942 en 1948 waardoor de overheid middelpunt werd van de *welfare mix* en de ontevredenheid in de jaren '60 en '70 zorgde voor een nieuwe boost aan *voluntary* actie. In 1979 kwam echter de Conservatieve partij (*New Right*) aan de macht die voorstander was van de privatisering van diensten en de verantwoordelijkheid terug wilde verschuiven naar de familie.²⁶⁹

265 J. KENDALL, R. PATON en M. KNAPP, "The "social economy" in the UK," in J. DEFOURNY en J.L. MONZON CAMPOS, *Economie sociale - The third sector: co-operative, mutual and nonprofit organisations*, Brussel, De Boeck, 1992, 107-108.

266 M. TAYLOR, "The welfare mix in the United Kingdom," in A. EVERS en J.L. LAVILLE, *The third sector in Europe*, Cheltenham, Elgar, 2005, 126-127.

267 M. TAYLOR, "The welfare mix in the United Kingdom," in A. EVERS en J.L. LAVILLE, *supra*, 128.

268 M. TAYLOR, "The welfare mix in the United Kingdom," in A. EVERS en J.L. LAVILLE, *supra*, 130.

269 M. TAYLOR, "The welfare mix in the United Kingdom," in A. EVERS en J.L. LAVILLE, *supra*, 132-133.

1997 betekende een nieuwe overwinning voor *New Labour* met “The Third Way”, met de nadruk op *partnerschappen* (in plaats van de derde sector te zien als alternatief voor staatscontrole) en de *maatschappelijke onderneming (social enterprise)*.²⁷⁰

2.3.2 Situering

Traditioneel kan men zeggen dat de derde sector in het Verenigd Koninkrijk bestaat uit coöperaties, mutualiteiten en vrijwillige organisaties (waaronder ook “charities” en stichtingen). Het recht in het Verenigd Koninkrijk is echter niet specifiek gemaakt voor maatschappelijke ondernemingen, aangezien er geen specifieke wetgeving is voor coöperaties of voor vrijwillige organisaties. Men gebruikt voornamelijk het vennootschapsrecht (*vooral de company limited by guarantee*) of wetgeving met betrekking tot *industrial & provident societies*.²⁷¹

Volgens de literatuur kan men de volgende types derde sector ondernemingen onderscheiden in het Verenigd Koninkrijk: Werknemerscoöperaties, sociale coöperaties (*social care of social employment*), *social firms* (voor mensen met een handicap), *mutual organisations*, *trading voluntary organisations*, *intermediate labour-market organisations*, *housing organisations*, beschutte werkplaatsen en *community businesses*.²⁷²

Anderen spreken ook van development trusts, credit unions en housing co-operatives.²⁷³

De coöperatieve sector wordt nog steeds gedomineerd door consumentencoöperaties. Er is echter geen wetgeving voor coöperaties en ook geen precieze definitie.²⁷⁴ Zij kunnen onder andere de vorm aannemen van een *unincorporated association*, een *limited liability company* (by shares or by guarantee) of een geregistreerde *industrial & provident society*.²⁷⁵ Er zouden momenteel rond de 4992 onafhankelijke coöperatieve ondernemingen in het Verenigd Koninkrijk zijn.²⁷⁶

De vrijwillige organisaties vormen het grootste deel van de derde sector als het gaat over personeel (zowel betaalde werknemers als vrijwilligers) en ontplooiën zich in sectoren zoals sociale dienstverlening, onderwijs en onderzoek, cultuur/ontspanning. Door het bestaan van de *National Health Service* is de aanwezigheid van de vrijwillige sector in de gezondheidssector

270 Zie T. BLAIR, *The third way: new politics for the new century*, Fabian society, 1998, 20 p en voor een overzicht van het begrip en van de kritieken (“One observer described it (*the third way*) as the Loch Ness Monster of British politics – everyone’s heard of it, there are occasional sightings but no-one is sure the beast really exists”) N. DICKSON, “What is the third way?” 27 September 1999, BBC news, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/458626.stm> .

271 R. SPEAR, “A wide range of social enterprises,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2005, 254.

272 R. SPEAR, “A wide range of social enterprises,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, *supra*, 255-257 en R. SPEAR, “United Kingdom”, in J. DEFOURNY en M. NYSENS, *Social enterprise in Europe: Recent trends and developments*, WP no. 08/01, 34.

273 www.socialfirmsuk.co.uk .

274 In het algemeen worden coöperaties bijgevolg gedefinieerd als organisaties die voldoen aan de coöperatieve principes zoals uiteengezet door het International co-operative alliance. X., *Simply Legal*, Co-operatives UK, 2009, 28.

275 J. KENDALL, M. KNAP, R. PATON, A. THOMAS, “The social economy in the UK,” in J. DEFOURNY & J.L. MONZON CAMPOS, *Economie sociale - The third sector: co-operative, mutual and nonprofit organisations*, Brussel, De Boeck, 1992, 113.

276 <http://www.uk.coop/about/what-is-a-cooperative> . Zie ook *The UK co-operative economy 2010*, Co-operatives UK, <http://www.uk.coop/resources/documents/uk-co-operative-economy-2010> , 8.

eerder gering gebleven.²⁷⁷ Zie echter de geplande strategie/hervormingen van de National Health Service (NHS) in Engeland, waarvan men de grootste maatschappelijke ondernemingssector ter wereld wil maken.²⁷⁸

De sector van “maatschappelijke ondernemingen” in het Verenigd Koninkrijk bestaat uit een diverse groep van organisaties. Volgens het *PAPB* rapport bevat het ook organisaties die een “gesloten” structuur hebben, (om zaken in goede banen te leiden aangezien ze wel ruime sociale doelstellingen hebben maar ook plannen om winsten uit te delen aan aandeelhouders), “charities”, organisaties geleid of in eigendom van werknemers en “social firms” die een hoog percentage mensen in dienst nemen die anders niet aan werk zouden geraken.²⁷⁹

Aangezien het Verenigd Koninkrijk geen juridische vorm heeft die speciaal ontworpen is voor non-profits, moet men gebruiken wat al bestaat. Maatschappelijke ondernemingen kunnen dus verschillende juridische vormen aannemen, namelijk: *unincorporated association, trust, limited company (by guarantee (CLG) or by shares (CLS)), community interest company, industrial and provident society (co-op), industrial and provident society (IPS, community benefit society)* en a *charitable incorporated organisation*.²⁸⁰

Volgens onderzoek zijn bijna 60 % van de organisaties *companies limited by guarantee*, 37 % hiervan zijn geregistreerd als *charity*. 17 % zijn CIC en 12 % *industrial and provident society*. Deze vorm blijft populair voor bepaalde structuren van maatschappelijke onderneming zoals “*housing associations*.”²⁸¹

Iedere juridische vorm heeft moeilijkheden en tekortkomingen. De voornaamste moeilijkheden kunnen we echter algemeen kort opsommen:

- een gebrek aan bescherming van (aan)winsten: de bestaande vormen leggen geen uitkeringsverbod op de (aan)winsten van de organisatie, waardoor die (aan)winsten niet uitgekeerd kunnen worden aan de leden. Deze “lock” is van groot belang, aangezien het een signaal geeft van vertrouwen aan supporters²⁸²;
- een zwak merk en weinig herkenning

277 R. SPEAR, “A wide range of social enterprises,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, *supra*, 254.

278 X., *Equity and excellence: liberating the NHS*, Department of Health, July 2010, 5, r: “We aim to create the largest social enterprise sector in the world by increasing the freedoms of foundation trusts and giving NHS staff the opportunity to have a greater say in the future of their organizations, including as employee-led social enterprises. All NHS trusts will become or be part of a foundation trust.” De social enterprise coalition is blij met deze uitspraak maar wijst toch op het verschil tussen “foundation trusts” en “social enterprises.” P. HOLBROOK, SEC responds to Health White Paper, 12 July 2010, www.socialenterprise.org.uk.

279 *Private action, public benefit*, London strategy Unit 2002, Chapter 5, 51.

280 Legal structures for social enterprise at a glance, www.acevo.org.uk.

281 De onderzoekers geven echter zelf toe dat het percentage aan CICs misschien oververtegenwoordigd is door de structuur van de gegevensverzameling. Social enterprise coalition, *State of social enterprise survey 2009*, 27. Volgens een enquête in 2005, verklaarden bijna 2/3 van de organisaties dat zij een “charity” waren. Bijna alle organisaties met die status waren *Companies Limited by Guarantee* (93 %) en die organisaties hadden meer kans om schenkingen en giften te krijgen dan *IPS*'s. Niet-charities hadden meer kans om *IPS* te zijn (20 %). IFF Research Ltd, *A survey of social enterprises across the UK*, Small business service, July 2005, appendix 6, 80.

282 A. DUNN and C.A. RILEY, “Supporting the not-for-profit sector: the government's review of charitable and social enterprise,” *MLR* 2004, nr. 67, 647-648.

- moeilijkheden om financiën in te zamelen en
- registratiekosten.²⁸³

2.3.3 Inschakelingseconomie?

Veel specifieke informatie blijkt er niet te vinden te zijn over inschakelingseconomie, het fenomeen lijkt verspreid te zijn over vele verschillende soorten organisaties. Als men het heeft over inschakelingseconomie verwijst men naar: *Worker co-ops*²⁸⁴ (inclusief sociale coöperaties), *Community businesses*²⁸⁵, *Social firms*, *Intermediate labour market organisations*²⁸⁶, *Quasi state social enterprises* (bijvoorbeeld “Remploy”) en *Voluntary organisations with employment initiatives*.²⁸⁷

Veel van deze ondernemingen zijn geregistreerd als *companies limited by guarantee* of als *industrial & provident societies*.²⁸⁸ De eerste vorm is goedkoper en de tweede wordt traditioneel meer gelinkt aan de sociale economie en door zijn “regulator” is er meer bescherming voor sociale waarden.²⁸⁹ Ondertussen is ook het *Community Interest Company* een alternatief geworden voor deze ondernemingen.

Remploy is een non-profit organisatie voor beschutte tewerkstelling (“supported business”), gecreëerd in april 1945 (oorspronkelijk “Disabled Persons Employment Corporation”) dankzij de *Disabled Persons (Employment) Act* van 1944, geïntroduceerd door Minister van arbeid, Ernest Bevin.²⁹⁰ De eerste fabriek opende in 1946 te Bridgend in Zuid-Wales waar men meubels en violen maakte. Veel werknemers waren gehandicapte ex-mijnwerkers maar het fabrieksnetwerk

283 *Private action, public benefit*, London strategy Unit 2002, Chapter 5, 52.

284 Voor meer info zie <http://www.uk.coop/economy/sectors> . Er zijn (naar schatting) 439 worker co-operatives en “employee owned businesses,” met een totaal van 71 000 werknemers. *Suma wholefoods* staat op nr. 1 in de top 10 van *worker co-operatives*, zie X., *The UK co-operative economy 2010*, Co-operatives UK, 26. www.suma.coop .

285 Deze organisaties vinden hun oorsprong terug in Schotland en verspreidden zich vervolgens naar Wales en de rest van het Verenigd Koninkrijk. Men wil hiermee problemen met betrekking tot uitsluiting en benadeling in stedelijke gebieden bestrijden door gemeenschapsstructuren en diensten te versterken. R. SPEAR, “United Kingdom: Labour market integration and employment creation,” in R. SPEAR, J. DEFOURNY, L. FAVREAU en J.L. LAVILLE, *Tackling social exclusion in Europe*, Aldershot, Ashgate, 2001, 252.

286 Intermediate labour organizations proberen werknemers het verst verwijderd van de arbeidsmarkt werk te geven en ze zijn vooral lokaal. Zie voor meer informatie: D. FINN en D. SIMMONDS, *Intermediate labour markets in Britain and an international review of transitional employment programmes*, November 2003, 121 p. Men definieert in dit rapport ILM als: “a diverse range of initiatives that typically provide temporary waged employment in a genuine work environment with continuous support to assist the transition to work.”

287 M. AIKEN en R. SPEAR, “Work integration social enterprises in the United Kingdom,” EMES WP no. 05/01, 5. Voorbeelden zijn: organisaties met training of adviesprojecten, tewerkstellingsinitiatieven met training voor personen met een handicap of die herstellen van een mentale ziekte, “housing associations” met tewerkstellings-, training en adviesprojecten, etc. R. SPEAR, “United Kingdom: Labour market integration and employment creation,” in R. SPEAR, J. DEFOURNY, L. FAVREAU en J.L. LAVILLE, *Tackling social exclusion in Europe*, Aldershot, Ashgate, 2001, 253.

288 *Remploy* is echter een company limited by shares.

289 M. AIKEN en R. SPEAR, “Work integration social enterprises in the United Kingdom,” EMES WP no. 05/01, 7.

290 De definitie van een “disabled person” luidde als volgt: “a person who, on account of injury, disease or congenital deformity, is substantially handicapped in obtaining or keeping employment, or in undertaking work on his own account, of a kind which apart from that injury, disease or deformity would be suited to his age, experience and qualifications”. Deze definitie werd vervangen door de nieuwe definitie in het Disability discrimination act 1995, part I, 1: “a person who has a physical or mental impairment which has a substantial and long-term adverse effect on his ability to carry out normal day-to-day activities”. http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1995/ukpga_19950050_en_2#pt1-1g1 .

groeide en tewerkstelling werd ook aangeboden aan gehandicapte personen die terugkeerden van de Tweede Wereldoorlog.²⁹¹ Vorig jaar kon Remploy 6500 jobs creëren voor personen met een fysieke, sensorische en mentale handicap en heeft ze een netwerk van aanwervingsafdelingen in verschillende steden. Zij werkt ook samen met grote bedrijven in het Verenigd Koninkrijk: British Telecom, Royal Mail, the National Health Service, Marks & Spencer, ASDA, ...²⁹²

Er zijn verschillende tewerkstellingsprogramma's voor gehandicapte personen: *access to work* (advies en financiële steun om de job en arbeidsplaats meer toegankelijk te maken), *new deal for disabled people* (ondersteuning van 'job brokers' die het hele proces ondersteunen van het zoeken en houden van een job), *work preparation* (ondersteuning wanneer men terugkeert naar een job na een lange periode van ziekte of werkloosheid), *job introduction scheme* (financiële compensatie voor werkgevers voor tewerkstellingskosten), *pathways to work* (hulp bij het omschakelen van incapacity uitkeringen naar betaalde arbeid dat toepasselijk is voor de persoonlijke omstandigheden), *residential training* (training programma's voor volwassenen, inclusief werkervaring en kwalificaties) en *WORKSTEP* (werken met werkgevers en werknemers om complexe barrières op het werk weg te werken).²⁹³ Dit laatste programma wordt vanaf oktober 2010 omgezet in het *Work Choice* tewerkstellingsprogramma.²⁹⁴ Via het WORKSTEP programma (ingevoerd in april 2001) kregen deze personen hulp van een organisatie die zich specialiseert in hun specifieke noden met intensieve ondersteuning op de arbeidsplaats om hun job te kunnen aanleren. *Work Choice* zal een flexibele dienst aanbieden dat aangepast is aan de individuele noden. Ondersteuning houdt concreet in: beroepskeuzebegeleiding, het helpen bij het zoeken naar een job, "in work coaching" en hulp met betrekking tot de evolutie van de carrière. Er zal ook meer nadruk worden gelegd op de evolutie naar "unsupported employment".²⁹⁵

"Social firms" zijn een vorm van maatschappelijke onderneming met als specifiek doel het creëren van jobs voor personen die moeilijk in te schakelen zijn op de arbeidsmarkt (en beperken zich niet alleen tot gehandicapte personen). Er is een "values based checklist" om een *social firm* te kunnen zijn:

- Onderneming (*enterprise*): social firms zijn ondernemingen die een markt oriëntatie combineren met een sociale doelstelling. De zakelijke activiteiten van "social firms" kunnen sterk verschillen maar minstens 50 % van de omzet moet door de verkoop van goederen of diensten gerealiseerd worden. De onderneming moet een aangepaste juridische vorm bezitten. De onderneming mag niet gestuurd worden of gedreven worden door individuele winst (behalve in het geval van arbeiderscoöperaties). Aandeelhouders zullen geen onredelijke winst weghalen.
- Tewerkstelling (*employment*): meer dan 25 % van werknemers zijn kwetsbaar. Redelijke aanpassingen zullen voor de werknemers gemaakt worden, aangepast aan hun noden.
- Zelfverwezenlijking (*empowerment*): *Social firms* streven de sociale en economische integratie van kwetsbare personen na door middel van tewerkstelling. Een belangrijk instrument hiervoor is

291 <http://www.remploy.co.uk/about-us/whoweare.ashx> .

292 <http://www.remploy.co.uk/about-us/keyfacts.ashx> . Zie voor meer geschiedenis hierover E. SAMOY, *De beschutte tewerkstelling in de Europese gemeenschap*, HIVA, Leuven, 1992, 133-141.

293 <http://www.direct.gov.uk/en/DisabledPeople/Employmentsupport/WorkSchemesAndProgrammes/index.htm> .

294 http://www.direct.gov.uk/en/DisabledPeople/Employmentsupport/WorkSchemesAndProgrammes/DG_4001973 .

295 DWP, *Building bridges to work: new approaches to tackling long-term worklessness*, March 2010, 49-50.

economische zelfverwezenlijking waarbij alle werknemers een arbeidsovereenkomst hebben en minstens een minimumloon krijgen.²⁹⁶

Verder heeft men een kwaliteitslabel gemaakt voor *social firms*, het zogenaamde “star social firm” label waarbij men moet voldoen aan acht criteria gegrond op deze kernwaarden “enterprise, employment en empowerment.”²⁹⁷ Het gaat om ondernemingen die spelen op de commerciële markt maar verschillen met andere buitenlandse initiatieven aangezien zij niet erkend worden door wetgeving of ondersteund worden door loonsubsidiëring. Hierdoor blijft het aantal relatief laag.²⁹⁸

Er zouden momenteel 99 *social firms* zijn en 82 *firms* in oprichting, maar dit blijft een schatting op basis van de informatie vergaard door *social firms UK*.²⁹⁹ De twee grootste doelgroepen zijn personen met een mentale handicap en personen met een leerhandicap. Erna volgen personen met een fysieke handicap, personen met een sensorische handicap, ex gedetineerden, ex verslaafden en daklozen.³⁰⁰

296 <http://socialfirmsuk.co.uk/about-social-firms/what-social-firm>

297 Het gaat om de volgende criteria: enterprise (legal status and constitution, financial and environmental sustainability, social firm business sustainability), employment (employment of severely disadvantaged people, clarity of the role of within workplace and at board level), empowerment (legal compliance, training and learning, proactive support and development). <http://www.starsocialfirms.co.uk/index.php?q=criteria> .

298 X., *Social firms manifesto*, December 2009, <http://socialfirmsuk.co.uk/about-us> .

299 X., *Mapping report: the UK social firm sector 2010*, 2, <http://socialfirmsuk.co.uk/resources/library/2010-social-firm-sector-mapping> .

300 X., *Mapping report: the UK social firm sector 2010*, 11, <http://socialfirmsuk.co.uk/resources/library/2010-social-firm-sector-mapping> .

Figuur 8: Vergelijkende tabel van juridische vormen aangenomen door “social firms” in 2006 en 2010 (Bron: Social firms UK mapping report 2010, Table 2)

	2006	2010
Company Limited by Guarantee and a registered charity	35%	18%
Company Limited by Guarantee	17%	20%
Company Limited by Share	13%	8%
Statutory Organisations	13%	8%
CIC (Ltd by guarantee & Share combined)	9%	11%
Subsidiary of Charity/Other parent organisation	9%	9%

In bovenstaande tabel ziet men dat in vergelijking met 2006, er een daling is in het aantal *companies limited by guarantee* die tegelijkertijd een *charity* zijn en dat het aantal *social firms* die de CIC juridische vorm hebben aangenomen gedaald is.

In oktober dit jaar wordt er zoals hoger aangehaald een nieuw tewerkstellingsprogramma geïntroduceerd naast het bestaande programma “Work Programme,” namelijk “Work Choice.”³⁰¹ Dit kadert binnen de opzet van de overheid om de verzorgingsstaat te hervormen en om de derde sector een grotere rol te geven bij het voorzien van innovatieve diensten in de gemeenschap. *Pluss*, een *social firm* die meer dan 2500 gehandicapten per jaar aan werk helpt is de enige *social firm* die geselecteerd is als hoofdoorzieder van het nieuwe “Work Choice” programma. Zij biedt een reeks van trainings- en aanwervingsdiensten aan, alsook rechtstreekse tewerkstelling in hun eigen productie en mobiliteitsgereedschap ondernemingen.³⁰²

301 Voor meer info zie de website van het *department for work and pensions*, www.dwp.gov.uk .

302 X., “Social firm leads the way in welfare reform,” www.socialfirmsuk.co.uk . *Pluss* werd in 2005 opgericht en is eigendom van Devon County Council, Plymouth City Council, Somerset Council en Torbay Council. Het heeft een jaarlijkse omzet van 24 miljoen pond en heeft meer dan 500 werknemers, waarvan meer dan de helft een handicap heeft. Zie www.pluss.org.uk .Voor meer info omtrent de hervorming van de verzorgingsstaat met betrekking tot werkloosheidsuitkeringen: X., “Iain Duncan Smith vows to tackle ‘absurd’ welfare dependency,” www.guardian.co.uk

2.3.4 De maatschappelijke onderneming

2.3.4.1 Situering

In het Verenigd Koninkrijk, worden “Social Enterprises” gedefinieerd als: “*ondernemingen met voornamelijk sociale doelstellingen waarbij de winsten hoofdzakelijk geherinvesteerd worden in de gemeenschap of in die onderneming om haar doelstelling te bereiken en niet om winsten te maximaliseren voor aandeelhouders en eigenaars.*”³⁰³

In September 2002 lanceerde de Britse overheid haar evaluatie met betrekking tot de non-profit sector met een publicatie van het consultatie document: “*Private Action, Public benefit (PAPB).*” In dit document werd de ontwikkeling van een modern juridisch raamwerk voor non-profits aangekaart.

De publicatie verwijst naar het begrip “algemeen belang” als het centraal thema waarbij men enerzijds verwijst naar de herdefinitie van *charity* voor juridische doeleinden, die enkele elementen van algemeen belang zou moeten inhouden en anderzijds naar de hervorming van de juridische structuren beschikbaar voor *charities* en andere derde sector organisaties.³⁰⁴

Volgens *the Annual survey of small businesses UK (2005-2007)* zijn er ongeveer 62 000 maatschappelijke ondernemingen in het Verenigd Koninkrijk, die minstens 24 miljard pond bijdragen aan de economie. Zij stellen ongeveer 800 000 mensen tewerk. Het gaat om echte ondernemingen die winst moeten maken en concurreren op de markt om ervoor te zorgen dat zij kunnen overleven.³⁰⁵ Financiering krijgen ze dankzij schenkingen (29 %), bankleningen (18 %), financiering van de overheid of openbare sector (11 %) of leningen van een (gemeenschapsontwikkelings) financiële instelling (8 %).³⁰⁶ 62 % van de ondervraagde ondernemingen maakten winst.³⁰⁷

Er is ook een *social enterprise label (social enterprise mark)* waarvoor men een aanvraag kan indienen. The *social enterprise mark company* is zelf een *CIC limited by shares*, en is een *joint venture* tussen het *social enterprise coalition* en *RISE, the social enterprise regional network for the South West*.³⁰⁸ De criteria zijn:

- Heeft de onderneming sociale en/of ecologische overwegingen?
- Heeft het een eigen huishoudelijk reglement (*constitution*) en bestuursorgaan (*governing body*)?
- Wordt minstens 50 % van de winst besteed aan sociale doelstellingen?
- Verdient de onderneming minstens 50 % aan opbrengsten door handel te drijven?

303 http://www.cabinetoffice.gov.uk/third_sector/social_enterprise/background.aspx en DTI, *A progress report on social enterprise: a strategy for success*, 2003, 6.

304 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects, in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 27.

305 Social enterprise coalition, *State of social enterprise survey 2009*, 8.

306 Social enterprise coalition, *State of social enterprise survey 2009*, 34.

307 Social enterprise coalition, *State of social enterprise survey 2009*, 12.

308 <http://www.socialenterprisemark.org.uk/about>.

- Kan de onderneming aantonen dat sociale/ecologische doelstellingen bereikt worden?
- Indien de onderneming op zou houden met handel te drijven, zouden overblijvende activa uitgekeerd worden aan sociale/milieudoelstellingen?

Niet iedereen is echter even blij met de creatie van deze nieuwe “label” en sommigen zijn van mening dat het zijn doel gemist heeft.³⁰⁹

Tot slot is het interessant om te verwijzen naar de plannen van de nieuwe Britse regering. Men wil een “Big Society” creëren waarin maatschappelijke ondernemingen een voorname rol spelen, tegelijkertijd ziet men dat men begint te besparen op de sector. Aan *charities* verbonden aan openbare diensten werd onlangs verteld dat zij langere contracten tot tien jaar zullen krijgen, betaling op resultaat zullen krijgen gesponsord door de private sector en dat men zal stoppen met het terugbetalen van alle kosten. Tot slot zal er minder geld zijn voor beurzen.³¹⁰ Volgens onderzoek van het NCVO hebben een derde van *charities* echter geen reserves om deze snoei aan overheidsfinanciering te overleven.³¹¹ Anderzijds heeft de overheid wel beloofd om overbodige reglementering voor de *voluntary sector* te verminderen.³¹² Het ziet er dus naar uit dat er grote veranderingen zullen komen met zware gevolgen voor de derde sector in het Verenigd Koninkrijk. Een aangepast ondernemingsstatuut is bijgevolg van groot belang.

In wat volgt bespreken we de verschillende structuren beschikbaar voor derde sector organisaties in het Verenigd Koninkrijk.

2.3.4.2 Structuren voor derde sector organisaties

Derde sector organisaties kunnen verschillende structuren kiezen in het Verenigd Koninkrijk. Ofwel kiest men voor een vehikel zonder rechtspersoonlijkheid ofwel voor een organisatievorm met rechtspersoonlijkheid: *company limited by shares*, *company limited by shares CIC*, *company limited by guarantee*, *company limited by guarantee CIC*, *industrial and provident society (community benefit society)*, *industrial and provident society (co-operative)*, *limited liability partnership*.³¹³

Er is al lang discussie of vennootschapsstructuren de beste optie zijn voor deze organisaties en voor kleine ondernemingen in het algemeen. Men stelde in het verleden voor om een nieuwe vennootschapsvorm voor kleine ondernemingen op te richten maar het *Law Commission* besliste uiteindelijk in 1994 dat het niet nodig was. De overheid was het hiermee eens en vond het

309 Men verwijst naar de uitspraak: “a bumper sticker that delivers no social impact.” D. FLOYD, “The social enterprise mark: what went wrong”, CIC association blog, www.cicassociation.org.uk.

310 V. MAIR, “Hurd tells charities to expect more private sector investment and ten-year contracts,” 11 augustus 2010, www.civilsociety.co.uk. Zie ook K. WIGGINS, “Labour criticises cuts to strategic partners programme,” Third sector online 6 augustus 2010, www.thirdsector.co.uk waarin men vertelt dat het *Office for civil society* het budget voor haar strategische partners zal verminderen van 12.1 miljoen pond dit jaar naar 7.5 miljoen vanaf maart 2011. Niemand krijgt meer dan 500 000 pond per jaar of meer dan 25 % van het OCS. Het aantal partners zal zich beperken tot 15.

311 G. JONES, “Charities lack the reserves to survive impending cuts, warns NCVO study,” 6 augustus 2010, www.civilsociety.co.uk.

312 G. JONES, “Government to impose cap on sector regulatory burdens,” 6 augustus 2010 www.civilsociety.co.uk.

313 X., *Keeping it legal: a guide to legal forms for social enterprises*, Social enterprise coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005, 28.

interessanter om het vennootschapsrecht aan te passen aan kleine ondernemingen waar nodig, wat vervolgens grotendeels gebeurde in de vennootschapswet van 2006.³¹⁴

A. Niet-vennootschapsrechtelijke structuren

Ondernemingen in het Verenigd Koninkrijk die geen rechtspersoonlijkheid hebben, nemen de vorm aan van “sole trader”³¹⁵, een “partnership”³¹⁶ of een “unincorporated association.”³¹⁷ “Unincorporated” betekent dat de onderneming geen aparte rechtspersoonlijkheid heeft. Deze laatste vorm heeft vaak een reglement dat regels bevat die de verhouding tussen de deelnemers regelt binnen de organisatie en heeft vaak veel leden die een management comité benoemen die de organisatie leiden in naam van de leden.³¹⁸ Het verschil met een *partnership* is dat men geen zaak of beroep uitoefent met het oog op het maken van winst.³¹⁹ Redenen om niet voor een beperkte aansprakelijkheid te kiezen zijn vooral de grotere vrijheid van organisatie (minder administratie en verplichtingen) en de belastingsvoordelen.³²⁰

B. Vennootschapsrechtelijke structuren

Er zijn drie soorten vennootschapsvormen in het Verenigd Koninkrijk, waarvan twee soorten beperkte aansprakelijkheid hebben: door garantie (*by guarantee*) en door aandelen (*by shares*). Men vindt ze terug in s.3(1) van het *Companies Act 2006*.

Bij een *company limited by guarantee* (CLG), verbinden leden zich ertoe de schulden van de vennootschap te betalen tot een bepaalde garantiesom bepaald in de statuten bij mogelijke ontbinding (s.3(3)). Zij zijn niet aansprakelijk buiten deze garantie, waarvan er in de wetgeving geen minimum of maximum bedrag is vastgelegd³²¹, maar die in de praktijk vaak beperkt wordt tot 1 pond. Zij heeft geen aandelenkapitaal.³²² De gewone, niet *CIC company limited by guarantee* geeft geen garantie voor het werken op een non-profit wijze en er is geen winstuitkeringsverbod.³²³ De vorm zal haar werkingskapitaal bijgevolg niet van de vennoten verkrijgen en is dus enkel interessant als vorm als men de financiering bij andere bronnen kan vinden.³²⁴ De CLG vorm wordt vaak geassocieerd met *charities*, handelsverenigingen en non-profit vennootschappen.³²⁵

314 D. FRENCH, S. MAYSON en C. RYAN, *Company law*, Oxford, Oxford university press, 2008-2009, 28-29.

315 In dit geval oefent men een zaak of een beroep uit zonder partners. D. FRENCH, S. MAYSON en C. RYAN, *supra*, 10.

316 Zie het Partnership act 1890. Er bestaan ook *limited partnerships* (Act 1907) en *limited liability partnerships* (Act 2000). D. FRENCH, S. MAYSON en C. RYAN, *supra*, 8.

317 Er is geen wetgeving met betrekking tot *associations* maar wel veel *case law*. Het verschil tussen een *partnership* en een *association* kan soms zeer moeilijk zijn. X., *Simply Legal*, Co-operatives UK, 2009, 14-15.

318 X., *Keeping it legal: legal forms for social enterprises*, London, Bates, Wells and Braithwaite and social enterprise London, 2003, 9.

319 D. FRENCH, S. MAYSON en C. RYAN, *supra*, 9.

320 X., *Keeping it legal: a guide to legal forms for social enterprises*, Social enterprise coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005, 26.

321 Palmer's Company law, Part 2: formation of companies, Sweet & Maxwell, November 2009, 2015.

322 X., *Keeping it Legal: a guide to Legal forms for social Enterprises*, Social enterprise Coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005, 30.

323 CIC guidance, chapter 3.2.

324 Palmer's Company law, Part 2: formation of companies, Sweet & Maxwell, November 2009, 2013-2014.

325 X., *Keeping it Legal: a guide to Legal forms for social Enterprises*, Social enterprise Coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005, 30.

De meest voorkomende vorm van kapitaalstructuur voor gewone vennootschappen is echter de *company limited by shares* (CLS). De vennootschap heeft een vast kapitaal verdeeld in aandelen. De aansprakelijkheid van de vennoot is beperkt tot het bedrag nog niet betaald op de aandelen in zijn bezit en kan op elk moment worden ingeroepen (s.3(2)).³²⁶ Eens de nominale waarde van een aandeel betaald is aan de vennootschap, heeft het lid dus geen verdere aansprakelijkheid voor de schulden van de vennootschap. Wanneer aandelen slechts gedeeltelijk worden betaald, kunnen leden gevraagd worden om te betalen indien de vennootschap of de vereffenaar dat vraagt. De vennootschap verkrijgt kapitaal onder andere door aandelen te verkopen aan mensen die graag vennoot willen worden.³²⁷ Maatschappelijke ondernemingen kunnen deze vorm aannemen wat in de praktijk ook gebeurt³²⁸, maar het komt minder voor dan de *company limited by guarantee*. De impact van de keuze tussen deze twee vennootschapsvormen wordt het sterkst gevoeld bij het kiezen van financieringsopties: de *company limited by guarantee* heeft immers zoals vermeld geen aandelenkapitaal.³²⁹

Alle vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid hebben een “objects clause.” Dit bepaalt het doel van de vennootschap, voor een maatschappelijke onderneming zal hier bijgevolg een meer preciezere definitie van het sociaal doel moeten komen, voor een *charity* mogen enkel *charity* doelen worden opgenomen. Vaak wordt het sociaal doel door een clause in de statuten benadrukt, waarbij de winsten niet mogen uitgekeerd worden aan de leden in de vorm van dividenden, maar moeten gebruikt worden voor de realisatie van het sociaal doel. Er kan ook een clause zijn dat stipuleert dat bij ontbinding van de vennootschap, de winst niet naar de leden zal gaan maar naar een sociaal doel.³³⁰

De vennootschapsstructuur kan ook onaantastbaar en onveranderlijk worden gemaakt door het gebruik van één of meer “trust” middelen. Dit is echter duur en omslachtig en is niet geschikt voor stakeholder participatie.³³¹

Limited Liability partnership

Een *limited liability partnership*³³² is een nieuwe juridische entiteit, gecreëerd door het *limited liability partnerships act 2000* en een alternatief voor vennootschappen met beperkte

326 Palmer's Company law, Part 2: formation of companies, Sweet & Maxwell, November 2009, 2011-2012.

327 CIC guidance, chapter 3.3.

328 Het *social enterprise coalition* geeft het voorbeeld van “The ethical property company”. Deze onderneming koopt eigendom en ontwikkelt ze vervolgens als centra opdat *charities*, coöperaties en gemeenschaps- en campagnegroepen samengebracht kunnen worden onder één dak om zo van elkaar te kunnen leren. De onderneming nam deze vorm aan omdat het gekend was bij en aantrekkelijk was voor investeerders. Grote investeerders zouden immers verwachten dat hun stemrecht in proportie zou zijn met het door hen geïnvesteerde bedrag (en dus niet beperkt zou worden). X., *Keeping it Legal: a guide to Legal forms for social Enterprises*, Social enterprise Coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005, 34-35.

329 X., *Keeping it Legal: a guide to Legal forms for social Enterprises*, Social enterprise Coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005, 30-31. Een coöperatie kan bijvoorbeeld kiezen voor het *company limited by guarantee* model, wat vaak gebruikt wordt voor werknemerscoöperaties omdat het het principe van “één lid, één stem” het best weergeeft. Vaak is aandelenkapitaal echter nodig. X., *Simply legal*, Co-operatives UK, 2009, 20.

330 X., *Keeping it legal: legal forms for social enterprises*, London, Bates, Wells and Braithwaite and social enterprise London, 2003, 12.

331 I. SNAITH, “Recent reforms to corporate legal structures for social enterprise in the UK: opportunity or confusion?” *SEJ* 2007, vol. 3, 21.

332 Zie voor meer informatie J. WHITTACKER, J. MACHELL and C. IVES, *The law of limited liability partnerships*, Jordan Publishing, 2004.

aansprakelijkheid.³³³ Het heeft de flexibiliteit van een *partnership* en wordt belast zoals een *partnership*, maar de leden hebben het voordeel van een beperkte aansprakelijkheid. Het heeft geen statuten of huishoudelijk reglement maar wordt geregeld door een *partnership agreement*. Er is geen aandelenkapitaal en er moet geen minimumkapitaal zijn. Wel is er openbaarheid: de boekhouding moet opgemaakt worden volgens de boekhoudregelgeving, dit moet neergelegd worden bij *Companies House* en men moet de winsten van het lid die het meest werd betaald openbaar maken.³³⁴ Dit vehikel wordt gebruikt door werknemerscoöperaties en is ideaal voor samenwerkingsverbanden om bijvoorbeeld samen deel te nemen aan een overheidsopdracht.³³⁵

C. Industrial and provident societies

Het "industrial en provident society" (IPS) is een andere mogelijkheid. Deze juridische vorm kan enkel coöperaties (co-ops)³³⁶, *community benefit societies* (de zogezegde "bencoms") en *credit unions* (financiële coöperaties) registreren. Zoals eerder uitgelegd hebben co-ops geen eigen wet in Groot-Britannië. Wetgeving die het dichtste bij komt is de IPS wet.

De eerste wetgeving kwam tevoorschijn in 1852 via bestaande "friendly society" regelgeving dankzij de coöperatieve beweging in samenwerking met christelijke socialisten. In 1834 en 1846 werden verdere "friendly society" acts uitgevaardigd die de registratie van "trading societies" zoals coöperaties toeliet. Ze konden echter alleen handel drijven met de eigen leden, konden geen land in eigendom hebben en konden wel andere eigendom bezitten maar enkel via "trustees." De consumenten- en werknemerscoöperaties die in de jaren 1840 tevoorschijn kwamen hadden bijgevolg een apart, juridisch raamwerk nodig. Deze 1852 wet werd tijdens de jaren aangepast, maar bleef lang na 1965 onveranderd met alle verbonden nadelen.³³⁷

The Financial services authority (FSA) is verantwoordelijk voor de registratie van IPS.³³⁸

Volgens de wet moet een IPS voldoen aan twee criteria:

- een vereniging ("society") zijn voor het uitoefenen van elke industrie, onderneming of handel en
- (a) een bona fide coöperatie zijn of (b) gezien het feit dat de onderneming zal uitgeoefend worden voor of uitgeoefend worden in het voordeel van de gemeenschap, er speciale redenen zijn om het te registreren als een vereniging eerder dan als een vennootschap.³³⁹

333 J. BIRDS, A.J. BOYLE, B. CLARK, e.a., *Boyle & Birds' company law*, Bristol, Jordans, 2007, 60-61.

334 X., *Keeping it legal: a guide to legal forms for social enterprises*, Social enterprise coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005, 45-47.

335 X., *Simply Legal*, Co-operatives UK, 2009, 24.

336 Co-ops kunnen zich natuurlijk ook registreren onder andere juridische vormen zoals vennootschappen onder de Vennootschapswet (Companies Act), *partnerships*, *unregistered unincorporated associations* en zelfs als *limited liability partnerships*. X., *Proposals for a legislative reform order for credit unions and industrial and provident societies in Great Britain: response to consultation*, April 2009, HM Treasury, 5.

337 I. SNAITH, "Regulating industrial and provident societies: co-operation and community benefit," in D. MILMAN, *Regulating enterprise - Law & business organisations in the UK*, Oxford, Hart publishing, 1999, 164.

338 Zie http://www.fsa.gov.uk/Pages/Doing/small_firms/MSR/Societies/index.shtml .

339 Ss. 1(1)(a) en 2 industrial and provident societies act 1965.

Ze heeft veel kenmerken gemeen met de vennootschap: beperkte aansprakelijkheid, een geregistreerde, geschreven beginselverklaring, leden die aandelen hebben en bestuurders die hun macht gedelegeerd krijgen in die verklaring. Er zijn echter ook heel wat verschillen, zo mag er geen uitkering zijn aan de leden in een *community benefit society*, bij ontbinding hebben leden van een *community benefit society* (en in veel gevallen ook van een co-op) slechts recht op hun ingebrachte kapitaal. Een individu mag momenteel slechts 20 000 pond kapitaal bezitten in om het even welke *society*. Het is ook gewoonte (en zelfs verplicht bij co-ops) dat er gestemd wordt volgens het principe “één lid, één stem”.³⁴⁰

De *co-operatieve society* of *co-operative*, wordt traditioneel opgericht om zaken te doen door middel van ledenparticipatie voor een gemeenschappelijk belang. Een organisatie kan als co-op geregistreerd worden als het voldoet aan de “International co-operative Alliance statement on the co-operative identity principles”.³⁴¹ De nadruk ligt hierbij op de eerste drie criteria: lidmaatschap op vrijwillige basis en zonder discriminatie, democratische gecontroleerde organisaties (“één lid, één stem” of stemmen door referentie) en kapitaalstructuur en ledenparticipatie waarbij beperkte compensatie moet gebeuren volgens onderschreven kapitaal als voorwaarde van lidmaatschap.³⁴² Het FSA zal nakijken bij registratie of men voldoet aan de coöperatieve principes. Het proces wordt herhaald iedere keer dat men een amendement laat registreren in de statuten. De wetgeving schrijft niet voor wat er precies in de statuten moet staan en laat hier dus veel vrijheid over aan de leden.

De *Community benefit society* wordt eerder opgericht ten voordele van de gemeenschap dan voor individuele leden. Er moet een speciale reden zijn om zich hiervoor te laten registreren en om geen beroep te doen op de vennootschapsstructuur. De *registry* wil vaak nog een aanvullende reden buiten “ten voordele van de gemeenschap” omdat een *company limited by guarantee* even goed gebruikt kan worden.³⁴³

Het moet verder aantonen dat de voordelen niet aan de eigen leden uitgekeerd zullen worden en dat het de onderneming zal uitoefenen ten voordele van de gemeenschap.³⁴⁴ Dit alles heeft zeer waarschijnlijk te maken met het feit dat bepaalde voordelen die IPS verkrijgen niet toegankelijk zijn voor vennootschappen.³⁴⁵

Hoewel het vennootschapsrecht frequent herzien werd de laatste jaren, onder andere onder invloed van Europese richtlijnen, evolueerde de IPS wetgeving niet mee. Het *Industrial and provident societies act* 1965 bleef de kernwetgeving en er veranderde weinig wat zorgde voor competitieve nadelen.³⁴⁶ Zo kon de omzetting van een co-op of een *community benefit society* niet verhinderd worden en het IPS was duurder om te registreren dan een vennootschap.³⁴⁷

340 X., *Keeping it legal: legal forms for social enterprises*, London, Bates, Wells and Braithwaite and social enterprise London, 2003, 19.

341 Zie <http://www.ica.coop/coop/principles.html>.

342 I. SNAITH, “Regulating industrial and provident societies: co-operation and community benefit,” *supra*, 170-171.

343 I. SNAITH, “Regulating industrial and provident societies: co-operation and community benefit,” *supra*, 172.

344 X., *Keeping it legal: legal forms for social enterprises*, London, Bates, Wells and Braithwaite and social enterprise London, 2003, 9.

345 I. SNAITH, “Regulating industrial and provident societies: co-operation and community benefit,” in D. MILMAN, *Regulating enterprise-Law & business organizations in the UK*, Oxford, Hart publishing, 1999, 173.

346 I. SNAITH, “Recent reforms to corporate legal structures for social enterprise in the UK: opportunity or confusion?” *SEJ* 2007, vol. 3, 22.

347 I. SNAITH, “Recent reforms to corporate legal structures for social enterprise in the UK: opportunity or confusion?” *supra*, 22.

Gelukkig werd een nieuwe “act” in 2002 goedgekeurd³⁴⁸, dat ervoor zorgde dat er een meerderheid van 75 % nodig is van stemgerechtigden voor een omzetting naar een vennootschap en een aanwezigheid van 50 % stemgerechtigden dat meer bescherming biedt tegen omzetting. Het gebruik van reglementering om de IPS wetgeving te moderniseren werd ook toegestaan aan het *HM Treasury*, wat ervoor zorgt dat de wetgeving in overeenstemming wordt gebracht met het vennootschapsrecht na een verandering in de vennootschapswetgeving.³⁴⁹

In 2003 zorgde het “Co-operatives and Community Benefit Societies Act” voor de ontwikkeling van een winstuitkeringsverbod voor *bencoms* (maar niet voor coöperaties).³⁵⁰

Vanaf april 2006 is een “lock in” van de waarde van activa en middelen mogelijk van IPS die geregistreerd staan als *bencoms* om andere groepen dan hun eigen leden te bevoordelen. Iedere *bencom* mag ook de uitbetaling van ieder bedrag aan leden of aan anderen verhinderen, in andere gevallen moet iedere winst naar een andere vereniging gaan met een gelijkaardige beperking: een *CIC*, een geregistreerde *landlord* of een *charity*. Deze act zorgde er ook voor dat de IPS voorschriften omtrent de capaciteit van de vereniging en het optreden van haar gemachtigden en de formaliteiten die men moet vervullen voor het uitvoeren van documenten, op één lijn staan met die van vennootschappen.³⁵¹

Momenteel ligt er een nieuwe wetswijziging klaar voor de *industrial and provident societies* (alook voor de *credit unions*).³⁵² Hierdoor zou de minimumleeftijd voor lidmaatschap bij een IPS (onder 16 jaar) en om bestuurder te worden (16 jaar)³⁵³ verlagen. Ook zou een wijziging worden doorgevoerd met betrekking tot het aandelenkapitaal. Momenteel mag een individueel lid maximum 20 000 pond aandelen bezitten in de organisatie, maar dit vormt een niet noodzakelijke hindernis voor productiviteit omdat het de organisatie belemmert om te groeien en om te investeren. In de toekomst zal het 20 000 pond limiet niet van toepassing zijn op niet opeisbare aandelen.³⁵⁴ Ook ontbinding wordt makkelijker: nu moet men een onbindingsdocument opmaken dat getekend moet worden door $\frac{3}{4}$ van de leden. Men zou deze voorwaarde veranderen in $\frac{2}{3}$ van de stemgerechtigden en er zou geen voorwaarde zijn dat minstens de helft van de kwalificerende leden gestemd moet hebben. Een extra voorwaarde is wel dat de IPS “slapend” moet zijn om deze procedure te mogen gebruiken.³⁵⁵ Tot slot worden wijzigingen aangebracht aan het boekhoudregime, waardoor administratie gemakkelijker en meer kosteneffectief kan gebeuren.³⁵⁶

348 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/20/contents> .

349 I. SNAITH, “Recent reforms to corporate legal structures for social enterprise in the UK: opportunity or confusion?” *supra*, 22-23 en I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects, *supra*, 25.

350 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects, *supra*, 26.

351 I. SNAITH, “Recent reforms to corporate legal structures for social enterprise in the UK: opportunity or confusion?” *supra*, 23.

352 Het gaat om the legislative reform (industrial and provident societies and credit unions) order 2010, HM Treasury.

353 Legislative reform (industrial and provident societies and credit unions) order 2010: explanatory document, HM Treasury, March 2010, 15.

354 Legislative reform (industrial and provident societies and credit unions) order 2010: explanatory document, HM Treasury, March 2010, 16.

355 Legislative reform (industrial and provident societies and credit unions) order 2010: explanatory document, HM Treasury, March 2010, 18-19.

356 Legislative reform (industrial and provident societies and credit unions) order 2010: explanatory document, HM Treasury, March 2010, 6.

In maart 2010 werd het *co-operative and community benefit societies act 2010* wet, maar het is nog niet in werking getreden.³⁵⁷

Er is momenteel ook een *Co-operative and Community Benefit societies and Credit Unions bill*³⁵⁸ in omloop, waarbij organisaties die zich onder de IPS wet van 1965 willen registreren, zich ofwel als coöperatie ofwel als *community benefit society* zullen moeten registreren. Het geeft aan de *Treasury* ook de macht om, mits enige aanpassingen, de vennootschapswetgeving betreffende onderzoek van vennootschappen, vennootschapsnamen, ontbinding en restauratie in het register toe te passen.³⁵⁹ Het valt nog af te wachten of dit uiteindelijk wetgeving zal worden.

D. Community Interest Company

D.1. Inleiding

In het Verenigd Koninkrijk bestaat er ondertussen sinds 1 juli 2005 het "Community Interest Company" (CIC).³⁶⁰

De wetgeving betreffende de oprichting van CICs vindt men terug in het Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004 en het Northern Ireland Order, The Companies Act 2006 (Commencement No. 2, Consequential Amendments, Transition Provisions and Savings Order 2007). Meer gedetailleerde vereisten die de regels bevatten over hoe CICs werken vindt men terug in the Community interest regulations 2005.

CIC's zijn een nieuwe soort onderneming, speciaal ontworpen voor *social enterprises* die hun winsten en activa willen aanwenden voor het algemeen belang. Het CIC voorstel werd toegelicht in het 2002 Cabinet Office consultatie document "*Private action, Public benefit- A review of Charities and the wider Not-for-profit sector*", waarbij men de reeks van beschikbare juridische vormen wilde verbeteren.³⁶¹ Dat werd in 2003 opgevolgd door "*Enterprise for Communities proposals for a Community Interest Company*" die deze juridische vorm verder uiteenzette.

Bestaande vennootschappen (company limited by shares of by guarantee)³⁶², charities en industrial & provident societies kunnen zich omvormen tot CIC. De CIC zelf kan een company limited by shares CIC of een company limited by guarantee CIC zijn. Een CIC kan niet tegelijkertijd een charity zijn.

In het DTI rapport "A progress report on social enterprise: a strategy for success," lezen we dat het niet de bedoeling is dat CICs essentiële openbare diensten leveren in sectoren zoals ziekenhuizen en scholen, maar eerder tegemoet moeten komen aan de noden van de lokale

357 <http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?activeTextDocId=3682328> .

358 Het gaat om een "private members bill", neergelegd door M. Wicks. <http://services.parliament.uk/bills/2008-09/cooperativeandcommunitybenefitsocietiesandcreditunions.html> . Zie ook T. EDMONDS, *Co-operative & community benefit societies and credit unions bill*, Bill no. 50, Research paper 10/6, House of Commons Library, 28 p.

359 Legislative reform (industrial and provident societies and credit unions) order 2010: explanatory document, HM Treasury, March 2010, 6.

360 Companies Act 2004 en Community interest companies regulations 2005.

361 De hervorming van de sector is al eerder onder de loep genomen: zie Deakin commission "Meeting the challenge of change, voluntary action into the 21st century," en "The report of the Deakin commission on the future of the voluntary sector," London NCVO 1996.

362 Zie Companies Act s.6(1)(a).

gemeenschap en overheidsdiensten moeten aanvullen in het kader van kinderopvang, sociale huisvesting, vrije tijd en gemeenschapstransport. Het is zeker ook niet de bedoeling dat CICs de ander juridische vormen zou vervangen.³⁶³

Op 1 december 2010 waren er 4395 CICs geregistreerd.³⁶⁴

D.2. Situering

Ondernemingen in het Verenigd Koninkrijk hadden lang met het probleem te kampen dat als ze geen “charity” status verkregen, het moeilijk was om ervoor te zorgen dat hun activa aangewend werden voor het algemeen belang.³⁶⁵ Een *charity* mag alleen opgericht worden voor “charitable” doeleinden³⁶⁶ maar heeft wel bepaalde belastingvoordelen die CICs niet hebben. De keerzijde van de medaille is dat *charities* onderworpen worden aan meer regelgeving dan CIC’s: de test met betrekking tot het algemeen belang (public interest test) is beperkter gedefinieerd dan de test die bij de CIC wordt gebruikt en leden van het bestuur kunnen enkel betaald worden voor het verlenen van goederen of diensten indien de statuten die macht verleent of er toestemming is van de Commissie. Er is ook echter een nieuw artikel sinds 2006, namelijk s74 A van de wet die het recht verleent om betaling voor deze diensten te verkrijgen, zolang het maximum bedrag van betaling in een overeenkomst is geschreven en de trustees het in het algemeen belang van de *charity* achten om dergelijke overeenkomst aan te gaan met die persoon.³⁶⁷ Dit betekent in de praktijk dat de stichter van de sociale onderneming die betaald wil worden niet in de raad van bestuur kan zitten en de strategische controle van de organisatie moet opgeven aan een vrijwilligersbestuur, wat vaak niet aanvaardbaar is.³⁶⁸

Toch blijkt dat veel maatschappelijke ondernemingen de “charitable” status hebben, vaak gecombineerd met het gebruik van de vennootschapsvorm *company limited by guarantee* waarbij er zoals reeds vermeld beperkte aansprakelijkheid is. Dit combineert men verder eventueel met het gebruik van een “trading company” (aangezien deze onbeperkt handelsactiviteiten kan ontplooiën) die alle winsten vervolgens doorgeeft aan de *charity*.³⁶⁹ Met de komst van het *charitable incorporated organisation* (men hoopt begin 2011) zal dit hoogstwaarschijnlijk veranderen.³⁷⁰

363 DTI, *A progress report on social enterprise: a strategy for success*, 2003, 29.

364 www.cicregulator.gov.uk.

365 Community interest company (CIC), www.cicregulator.gov.uk.

366 Dit betekent doeleinden die in de lijst van s 2(2) opgesomd staan (*the prevention and relief of poverty; the advancement of education; the advancement of religion; the advancement of health or the saving of lives; the advancement of citizenship or community development; the advancement of the arts, culture, heritage or science; the advancement of amateur sport, the advancement of human rights, conflict resolution or reconciliation, or the promotion of religious or racial harmony or equality and diversity; the advancement of environmental protection or improvement; the relief of those in need by reason of youth, age, ill-health, disability, financial hardship, or other disadvantage; the advancement of animal welfare; the promotion of the efficiency of the armed forces of the crown, the police, fire, and rescue services; any other purposes within subsection (4)*) en die voor het algemeen belang zijn (wordt bepaald door de Charity Commissie, gebaseerd op case-law). Dit laatste is een vernieuwing van de 2006 wet. A. MACLENNAN, *Blackstone’s guide to the charities act 2006*, Oxford, Oxford university press, 2007, 3-4.

367 A. MACLENNAN, *Blackstone’s guide to the charities act 2006*, Oxford, Oxford university press, 2007, 62 en CIC information pack, March 2010, 23-24.

368 CIC information pack, March 2010, 23.

369 X., *State of social enterprise survey 2009*, Social enterprise coalition, 27 en CIC guidance notes.

370 Charities hebben in het verleden steeds meer een vennootschapsstructuur (*company limited by guarantee*) aangenomen omdat dit voordelen met zich meebrengt: de leden en “trustees” zijn persoonlijk beschermd door de

Het vennootschapsrecht voorzag daarentegen geen goedkope of gemakkelijke manier om te voorkomen dat een vennootschap, opgericht om te werken als een coöperatie of als een andere sociale onderneming, zich zou omvormen tot een winstgerichte vennootschap, gecontroleerd door investeerders die vervolgens winsten zouden uitkeren.³⁷¹

Wel kon een vennootschapsstructuur onveranderlijk worden gemaakt door het gebruik van één of meer *trust* of contractuele middelen. Een *trust* is echter niet gemakkelijk om op te richten en moet op maat gemaakt worden voor specifieke noden, waardoor het duur is en zwaar. Het is tot slot niet gepast voor participatie door belanghebbenden.³⁷²

Wat betreft de *industrial & provident societies*, wezen we al hoger op het feit dat de wet van 1965 zich niet had aangepast, zoals de vennootschapswet dat ondertussen wel heeft gedaan, waardoor zij een concurrentieel nadeel opliepen. De omzetting van een coöperatie of *community benefit* structuur was ook niet perfect: de meerderheid die hiervoor nodig was bedroeg 75 % van de stemmen zonder verwijzing naar opkomst. Een minderheid zou dergelijke omzetting dus kunnen stemmen in het geval van een apathische meerderheid en de *society* niet gereguleerd was door the *Housing Corporation of the Charity Commission*.³⁷³ Vroeger kon men ook geen “asset lock” gebruiken bij een IPS (ondertussen is dit wel aangepast).³⁷⁴

Een nieuw alternatief was dus noodzakelijk en kwam er eigenlijk dankzij het PIU rapport “private action, public benefit” dat leidde naar het *Companies Act* van 2004 en het *Charities Act* 2006. Ook de IPS wetgeving werd echter aangepast, zoals hoger al beschreven.

Vennootschapsrecht is zeer goed ontwikkeld, is goed gekend door professionals en mensen van de praktijk en heeft een goed imago. Dankzij de CIC hebben deze organisaties de flexibiliteit van de vennootschapsvorm en de voordelen van beperkte aansprakelijkheid maar hebben zij ook tegelijkertijd de zekerheid dat de winsten aangewend zullen worden voor het algemeen belang.³⁷⁵ CICs zijn vrijer om commercieel op te treden dan *charities* dat kunnen. Men mag immers handel drijven om activiteiten te kunnen financieren en om een bijdrage te kunnen leveren aan de gemeenschap.³⁷⁶

Hoewel hetzelfde orgaan niet zowel een CIC als een *charity* kan zijn, kan de CIC bijvoorbeeld wel een interessante manier zijn om handel te drijven als “charity shop”. Het zou zo opgericht kunnen

beperkte aansprakelijkheid en de *charity* heeft zelf rechtspersoonlijkheid waardoor het handel kan drijven in eigen naam. Dit betekent echter dat de *charity* onderworpen is aan een dubbele regelgeving: enerzijds dat van de *Charity commission*, anderzijds dat van *Companies House*. De CIO brengt dus op dit vlak een voordeel met zich mee: er is beperking van persoonlijke aansprakelijkheid zonder dubbele registratie. Men kan deze nieuwe vorm terugvinden in sectie 34, 7 van the *Charities Act* 2006. De grootste verschillen tussen de twee vormen zijn: een CIO bestaat slechts wanneer het geregistreerd is bij de Commissie; er is geen minimuminkomen registratiedrempel voor CIOs; alle CIOs zullen accounts en jaarlijkse opbrengsten aan de Commissie moeten meedelen, ongeacht hun inkomen en CIOs zullen alle andere bijkomende verantwoordelijkheden moeten naleven neergelegd in de *Charities Act* 2006 en in de CIO regelgeving. *The Charitable incorporated organisation*, www.charity-commission.gov.uk .

371 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects”, *supra*, 20.

372 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: the current reforms and the prospects,” *supra*, 21.

373 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: the current reforms and the prospects,” *supra*, 22-23.

374 X., *Keeping it legal: a guide to legal forms for social enterprises*, Social enterprise coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005, 36.

375 Consultative document February 2009, proposed amendments to the community interest companies regulations 2005, BERR, Department for Business Enterprise and Regulatory reform, www.cicregulator.gov.uk .

376 CIC information pack, March 2010, 23-24.

worden dat het sommige of alle winsten aan de *charity* zou kunnen geven om de activiteiten te financieren. *Charities* kunnen er ook aan denken om een subsidiaire CIC vennootschap op te richten.³⁷⁷

Tijdens de periode 2009-2010 werden 1296 CIC aanvragen goedgekeurd van een totaal van 1572, 372 werden echter ontbonden en 5 zetten zich om in een *charity*. 41 % van alle CICs bevinden zich in het zuidoosten van Engeland (17 % in Londen), 42 % houden zich bezig in de sectoren sport, radio en televisie en met de artistieke en literaire sector, 19 % met onderwijs, 15 % met gezondheids- en sociaal werk, 13 % met immobiliën, verhuur, onderzoek en ontwikkeling en andere zakelijke activiteiten. De meerderheid neemt de juridische vorm aan van een *company limited by guarantee*.³⁷⁸

We zullen de voornaamste kenmerken van de CIC bespreken in de volgende paragrafen.

D.3. Kenmerken

Het PIU rapport: "*Private action, public benefit*" van het Cabinet Office/Strategy Unit in 2002 had de CIC als belangrijkste punt naar voor gebracht. De voornaamste kenmerken van een CIC waren volgens dit rapport:

- Bescherming van activa tegen uitkering aan leden of aandeelhouders
- Mogelijkheid om te kiezen voor beperkte aansprakelijkheid (*by guarantee or by shares*) conform het vennootschapsrecht en de richtlijnen in het Verenigd Koninkrijk en Europa (inclusief regels met betrekking tot faillissement, boekhouding en goed bestuur)
- Mogelijkheid om preferente aandelen uit te keren met een vaste opbrengst
- Meer voorschriften met betrekking tot transparantie en verantwoording
- Het vereiste om een clause in de statuten op te nemen die de doelstellingen van de vennootschap uiteenzet
- Een check bij registratie dat de doelstellingen van de organisatie in het publiek en algemeen belang zijn, waarbij veranderingen onderworpen zijn aan een goedkeuring.³⁷⁹

D.3.1. Juridische structuur

CICs zijn publieke of private ondernemingen met beperkte aansprakelijkheid³⁸⁰ en moeten zich houden aan het algemeen vennootschapsrecht alsook aan de specifieke CIC voorschriften die ervoor zorgen dat er een evenwicht komt tussen de maatschappelijke doelstelling en de

³⁷⁷ CIC guidance notes, chapter 2, 10.

³⁷⁸ X., CIC Annual report 2009-10, Published by the regulator of Community Interest companies, July 2010, Department for business innovation and skills, 3-4.

³⁷⁹ *Private action, public benefit*, London strategy Unit 2002, Chapter 5, 54.

³⁸⁰ Het mag niet gaan om een politieke partij, om een politieke "fundraising" onderneming of om een onderneming die een afdeling hiervan vormt. Zie Part 2, The Community Interest test and excluded companies, The Community Interest Company Regulations 2005.

commerciële belangen van aandeelhouders.³⁸¹ De leden van een CIC zullen dezelfde bestuurs- en beslissingsrol hebben als in een andere vennootschap, maar zij en de bestuurders zullen de verplichting hebben om rekening te houden met de bredere gemeenschap waarvoor de vennootschap in dienst staat alsook de “stakeholders” betrekken bij de activiteiten.³⁸² CICs zullen in het algemeen in dezelfde positie staan als een andere organisatie bij het verkrijgen van belastingvoordelen, maar hebben geen speciale belastingstatuut gekregen.³⁸³

De basis van de juridische structuur van CICs is de vennootschap met beperkte aansprakelijkheid en kan drie vormen aannemen:

- company limited by guarantee
- private company limited by shares
- public company limited by shares.³⁸⁴

381 www.cicregulator.gov.uk en J.M. DE JONGH, A.J.P. SCHILD en L. TIMMERMAN, “Naar maatschappelijke varianten van de rechtsvormen in boek 2 BW?”, *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereeniging*, Vol. 140, 2010, 226.

382 CIC guidance notes, chapter 1.3.

383 CIC guidance notes, chapter 2.1.

384 CIC guidance notes, chapter 1.3.

Figure 9: Aantal CICs limited by guarantee of limited by shares per land in maart 2010 (Bron: Annual report 2009-2010 CIC regulator, table 29)

Live companies at 31/03/10	UK	%	England	NorthernIreland	Scotland	Wales
Public Companies	0		0	0	0	0
Private Companies:						
Incorporations limited by guarantee	2,456		122,260	25	97	1374
Conversions Limited by guarantee	215		198	0	9	8
Total	2,671	75%	2,458	25	106	82
Private Companies:						
Incorporations Limited by shares - Schedule 2	167		154	3	5	5
Conversions Limited by shares - Schedule 2	81		70	2	8	1
Total	248	7%	224	5	13	6
Private Companies:						
Incorporations Limited by shares - Schedule 3	486		452	3	21	10
Conversions Limited by shares - Schedule 3	167		152	0	12	3
Total	653	18%	604	3	33	13
Overall	3,572		3,286	33	152	101

D.3.2. Community interest test

Om CIC te mogen worden, moet de organisatie voldoen aan de *community interest test*. De onderneming moet aantonen dat een redelijke persoon van mening zou kunnen zijn dat de doelstelling het voorzien van een voordeel voor de gemeenschap of een deel van de gemeenschap is. Een gemeenschap (*community*) kan doelen op de gemeenschap of bevolking in

zijn geheel of een definieerbare sector of groep van mensen in het Verenigd Koninkrijk of elders. In het kader van de *community interest test*, kan iedere groep individuen deel van de gemeenschap uitmaken indien zij een identificeerbaar kenmerk delen die andere leden van de gemeenschap waaruit de groep deel uitmaakt niet delen (regulation 5). Zo kan het bijvoorbeeld gaan om “bejaarden, personen met leermoeilijkheden, jonge werklozen, lijdens van een welbepaalde ziekte”, etc. Maar ook een verwijzing naar de doelstelling kan voldoende zijn om het belang van de gemeenschap af te leiden, bijvoorbeeld “onderzoek naar milieuvervuiling” of “aanmoediging tot het sporten”. Ook kan een onderneming zich als CIC registreren waarbij de winst een bepaald goed doel wil steunen (maar waarvan de commerciële activiteiten de test niet zouden doorstaan).³⁸⁵

Indien een redelijke persoon echter van mening zou kunnen zijn dat de activiteit enkel leden van een bepaald orgaan bevoordeelt of werknemers van een bepaalde werkgever, zal de activiteit hoogstwaarschijnlijk niet aanzien worden als een activiteit in het voordeel van de gemeenschap.³⁸⁶

Een politieke partij, een politieke campagne organisatie of een ondergeschikt orgaan van een politieke partij of van een politieke campagne organisatie zijn echter uitgesloten van het verkrijgen van het CIC statuut (regulation 6).³⁸⁷

Het is de *Regulator*, een onafhankelijke publieke ambtenaar, die moet beslissen of een vennootschap voldoet aan de *community test* op basis van de *community interest* verklaring. Zij verleent ook raad en begeleiding over elke kwestie.³⁸⁸ Zij moet het “brand” beschermen en ervoor zorgen dat CICs de gemeenschap blijven dienen, maar haar tussenkomst moet wel “light touch” zijn: zij zal niet proactief CICs doorlichten.³⁸⁹ De meeste handhavingsmaatregelen³⁹⁰ kunnen door haar slechts geactiveerd worden wanneer er slecht beheer of mismanagement is in de administratie van de vennootschap, er nood is om het eigendom van de vennootschap te beschermen of om de juiste aanwending van het eigendom vast te leggen, de vennootschap niet aan de *community interest test* voldoet of als de vennootschap bepaalde doelstellingen heeft in het algemeen belang, maar geen activiteiten uitoefent in het kader van deze doelstellingen.³⁹¹ Men neemt aan dat vooraleer de Regulator overgaat tot actie er eerst een formeel onderzoek zal plaatsvinden.³⁹²

385 Dan zou er bijvoorbeeld kunnen staan: “Trading to create a surplus to assist...” CIC information pack, march 2010, 9-10.

386 CIC guidance notes, chapter 2.3.

387 Part 2, The Community Interest test and excluded companies, The Community Interest Company Regulations 2005. Het Parlement wilde de Regulator niet de beslissingsmacht geven of bepaalde politieke programma's al dan niet voordelig zijn voor de gemeenschap. CIC guidance notes, chapter 2.7.

388 Cafaggi en Iamiceli, *supra*, 18.

389 CIC guidance notes, chapter 4.5.12.

390 “The enforcement measures include: appointing or removing directors, appointing a manager of a CIC, vesting (in trust) the property of a CIC in the Official Property Holder, ordering the transfer of shares, presenting a petition to the Court for the winding up of a CIC, applying to the Court for an order that the dissolution of a CIC is void. She may also bring civil proceedings in the name of a CIC when members or directors fail to do so. This allows directors to be sued for a breach of fiduciary duties when members do not bring any action”. CIC guidance notes, chapter 11.4.

391 CIC guidance notes, chapter 11.4.

392 CIC guidance notes, chapter 11.4. en Companies Act 2004, s.41. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/27/part/2/crossheading/supervision-by-regulator> .

De vraag is of ondernemingen graag inmenging (zullen) willen en zullen aanvaarden van deze Regulator...

Het is niet noodzakelijk dat elke activiteit dat door de vennootschap gevoerd wordt rechtstreeks bevorderlijk is voor de gemeenschap, wel is het van belang dat alles dat een CIC doet in een bepaalde zin bijdraagt tot het bereiken van het doel dat bevorderlijk is voor de gemeenschap.³⁹³ Eens de vennootschap zich heeft geregistreerd als CIC, moet het aan de test blijven voldoen zolang het CIC blijft.³⁹⁴ Een wijziging in de statuten van een CIC met betrekking tot de verklaring van de doelstellingen van de vennootschap heeft geen effect zolang het niet goedgekeurd is door de Regulator (regulation 13).³⁹⁵

Indien de vennootschap niet in orde is met de CIC regelgeving zal het moeten voldoen aan alle regelgeving met betrekking tot de boekhouding en rapporten en andere kwesties die van toepassing zijn op elke andere vennootschap van een gelijkaardige grootte.³⁹⁶

In tegenstelling tot andere juridische systemen, waar gerechtelijke controle bijna het enig antwoord is op het misdragen van (maatschappelijke) ondernemingen, vult het Engels model dit systeem dus aan met vormen van administratieve controle.³⁹⁷

Auteurs DUNN en RILEY hebben kritiek op de doeltreffendheid van dit regime, aangezien het slecht beheer dat de Regulator zal kunnen vervolgen grotendeels zal bepaald worden door het vennootschapsrecht, dat volgens de auteurs tot nu toe niet zeer doeltreffend is geweest. De problemen betreffende “back-door” uitkeringen (excessieve bedragen van honoraria aan bestuurders) en eisen over managementbevoegdheid die niet kunnen ingediend worden bij de Regulator, zijn voorbeelden ter illustratie.³⁹⁸ Het feit dat de overheid aangegeven heeft dat het verwacht dat de Regulator een ‘lichte toets’³⁹⁹ zal doorvoeren en dat het regime geen proactieve toezicht van CICs door de Regulator nastreeft⁴⁰⁰, maakt de onzekerheid volgens hen groter.

D.3.3. Asset-lock

Het “asset-lock” is fundamenteel voor een CIC. Stakeholders zullen immers steeds de zekerheid hebben dat hun geld niet zomaar uitgedeeld zal worden dankzij de toepassing van deze “asset lock”: alle winsten en andere surplussen die voortkomen uit de activiteiten van de CIC, moeten in principe voortdurend binnen de onderneming worden vastgehouden en worden gebruikt voor gemeenschapsdoeleinden. Zij kunnen echter ook worden overgeheveld naar een andere *asset-locked* orgaan zoals een *charity*, een andere CIC of een toegestaan *industrial and provident society* of een niet in het Verenigd Koninkrijk gebaseerd equivalent, dat nader wordt bepaald in het huishoudelijk reglement of in de statuten.⁴⁰¹ Ook kan het overgeheveld worden naar een andere asset-locked orgaan met goedkeuring van de Regulator of op een andere manier in het

393 CIC guidance notes, chapter 4.6.

394 CIC guidance notes, chapter 4.6.

395 Part 5, Alteration of objects, The Community Interest Company Regulations 2005.

396 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects, *supra*, 28.

397 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 21.

398 A. DUNN and C.A. RILEY, “Supporting the not-for-profit sector: the government’s review of charitable and social enterprise, *MLR* 2004, 67, 654-655.

399 CIC guidance notes, chapter 11.1.

400 CIC guidance notes, chapter 11.4.

401 CIC guidance notes, chapter 6.1.

voordeel van de gemeenschap worden gemaakt. Een andere mogelijkheid is de transfer onder bezwarende titel aan marktwaarde, opdat de CIC de waarde behoudt van de overgehevelde activa.⁴⁰²

Gelijkaardige middelen voor het behoud van activa binnen een bepaalde sociale ondernemingsvorm zijn nu beschikbaar, of een *bencom IPS* of een CIC wordt gebruikt, die elk hun eigen *regulator* hebben. Een IPS geregistreerd als een co-op mag de *asset lock* echter niet gebruiken. Co-operatives UK heeft echter wel een model van beginselverklaring uitgewerkt voor een co-op CIC, wat voor enige ironie zorgt.⁴⁰³ Het gaat om een *company limited by guarantee* en in de doelstellingen is opgenomen dat de organisatie de waarden en principes van het ICA moet nastreven. Er is ook een expliciete link gemaakt tussen het coöperatieve principe van beperkte uitkering van kapitaal en het “cap” opgelegd door de CIC regelgeving. Controle en verkiezing van de directeurs gebeurt volgens de regel “één lid, één stem”. Co-operatives UK werkt ook volgens SNAITH aan een model voor een coöperatieve CIC *limited by shares*.⁴⁰⁴

Auteurs DUNN en RILEY merken op dat men ook de invloed van dergelijke “lock” op goed bestuur niet moet overdrijven. Ten eerste vertelt het iets over wat niet met het geld van de organisatie mag worden gedaan, niet wat de organisatie zou moeten doen met het geld. Ten tweede bestaat het gevaar dat diegenen die controle hebben over de organisatie deze “lock” omzeilen door zichzelf onrechtstreekse uitkeringen te geven, bijvoorbeeld in de vorm van excessieve lonen voor bestuurders en managers, van gesubsidieerde voordelen voor leden,... Andere financieringsbronnen zouden ook kunnen worden afgeschrikt door deze “lock”, bijvoorbeeld door diegenen die de doelstellingen van de onderneming ondersteunen maar die wel een vergoeding verwachten in ruil voor hun investering.⁴⁰⁵

D.3.4. Dividend cap

Het “dividend cap” probeert een evenwicht te creëren tussen het aanmoedigen om te investeren in de organisatie en het hoofdzakelijk investeren in het voordeel van de gemeenschap.⁴⁰⁶

De mogelijkheid van een CIC om dividenden uit te betalen aan aandeelhouders hangt af van de statuten van de specifieke CIC. Een CIC die een CLG is zonder aandelenkapitaal heeft geen aandeelhouders en kan bijgevolg ook geen dividenden uitbetalen.

Een CLS of CLG met aandelenkapitaal die de voorzieningen in schema 2 in het huishoudelijk reglement en de statuten heeft opgenomen mag enkel dividenden uitkeren aan specifieke *asset locked bodies*, of andere *asset locked bodies* met de toestemming van de Regulator. Onder deze omstandigheden is het bedrag van een dividend niet onderworpen aan het *dividend cap*⁴⁰⁷, maar aan dezelfde beperkingen die van toepassing zijn op een gewone vennootschap, bijvoorbeeld de regels betreffende uitkeerbare winsten.

402 CIC guidance notes, chapter 6.1.

403 Co-operatives^{UK} heeft intensief samengewerkt met de CIC Regulator om een model van huishoudelijk reglement en statuten te maken voor coöperaties die zich willen registreren als CIC. Het CLG model is nu reeds beschikbaar.

404 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects”, in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 29. Zie www.congress.coop.

405 A. DUNN and C.A. RILEY, “Supporting the not-for-profit sector: the government’s review of charitable and social enterprise”, *MLR* 2004, 67, 651.

406 Zie Part 6 Restrictions on distributions and interest, The Community Interest Company Regulations 2005.

407 Zie CIC Regulations 2005 part 6, nr 17 (2-4).

Vennootschappen die de voorzieningen in schema 3 van de CIC reglementering aannemen, hebben iets meer flexibiliteit en mogen dividenden uitbetalen aan aandeelhouders die geen *asset locked* organen zijn, inclusief privé investeerders. De betaling van een dividend aan een private, financiële investeerder is echter wel onderworpen aan het *dividend cap*.⁴⁰⁸

De “cap” bevat drie elementen. Ten eerste, als de statuten van de vennootschap het zo bepalen, kan de CIC activa uitkeren bij ontbinding en, indien het beperkt is door aandelen, dividenden uitkeren aan de aandeelhouders, in de mate dat dit wordt gedaan onder de limiet vastgesteld door de Regulator (momenteel 20 % van het gestorte bedrag volgens regulations 17-18).⁴⁰⁹ Dit is het maximaal jaarlijks dividend per aandeel dat kan uitbetaald worden.

Ten tweede bedraagt het maximaal totaal dividend (*maximum aggregate dividend*) momenteel 35 % van uitkeerbare winsten (regulation 19).

Ten slotte is een ander element de mogelijkheid om niet gebruikte dividendcapaciteit beperkt over te dragen van jaar op jaar, met een limiet van vijf jaar (regulation 20).⁴¹⁰

In tegenstelling tot de meeste vennootschappen mogen CICs een dividend enkel uitroepen door een gewone of speciale resolutie van de leden. Een dividend kan dus niet uitgeroepen worden door bestuurders alleen.⁴¹¹

Op basis van het huishoudelijk reglement en de statuten, kan een CIC dezelfde leenrechten hebben als iedere vennootschap en zal zij in het algemeen mogen lenen en normale, commerciële interest betalen aan ontleners. Onder bepaalde voorwaarden zal de interest te betalen op schulden of obligaties gelinkt zijn aan de prestaties van de CIC.⁴¹² De betaling van dergelijke “gelinkt aan de prestatie” interest wordt onderworpen aan een *cap*.⁴¹³

D.3.5. Community interest report

Verder wordt transparantie van de activiteiten gegarandeerd door het “community interest report,” die de bestuurders van een CIC ieder jaar moeten opmaken. Dit moet samen ingediend worden met de boekhouding en geplaatst op het “public register” in “Companies House.” De minimumvereisten voor dit rapport zijn:

- een redelijk en nauwgezette beschrijving van de manier waarop de activiteiten van de vennootschap de gemeenschap hebben bevoordeeld tijdens het financieel jaar;
- een beschrijving van de verschillende stappen, indien die bestaan, die de vennootschap ondernomen heeft tijdens het financieel jaar om personen te consulteren die door de activiteiten van de vennootschap zijn beïnvloed en de resultaten van dergelijke consultatie;

408 CIC guidance notes, chapter 6.2.

409 Zie CIC Regulations 2005 part 6, 17-18. CIC guidance notes, chapter 6.3.

410 CIC guidance notes, chapter 6.3.

411 CIC briefing pack, chapter 6.2.4.

412 Voor meer informatie zie X, *Information pack: community interest companies*, March 2010, Department for business innovation and skills, 19.

413 CIC briefing pack, 25.

- informatie betreffende het honorarium van de bestuurders, de bestuurder die het meest betaald wordt en het aantal bestuurders dat aan aandeel gekoppelde voordelen hebben gekregen (inclusief pensioenen en compensatie voor verlies van mandaat);
- details van aangegeven (of voorgestelde) dividenden van aandelen en betaalde prestatie verbonden interest en hun overeenkomst met de *capping* regels;
- informatie over de overdracht van aandelen naar een andere *asset locked* orgaan of anderszins aan minder dan de marktwaarde voor het belang van de gemeenschap (regulations 26-29).⁴¹⁴

Belanghebbenden kunnen klacht indienen bij de Regulator indien zij van mening zijn dat de regels niet zijn gevolgd.⁴¹⁵

D.4. Hervormingen?

Auteurs CAFAGGI en IAMICELI merken op dat meer dan het Belgisch model, waarbij het raamwerk van de vennootschap in zekere mate samengesmolten (gehybridiseerd) is met regels afkomstig van de regelgeving betreffende coöperaties, de Britse aanpak de vennootschapswetgeving aanpast waardoor de meeste karakteristieken betreffende *governance* structuur en toekenning van bevoegdheden aan leden wordt overgenomen en vervolgens focust op een sterkere implementatie van de *asset lock rule* en de doelstelling van algemeen belang dankzij de rol van de *Regulator*.⁴¹⁶

In februari 2009 werd een enquête gelanceerd door de Britse overheid over een CIC hervorming omdat er verschillende problemen waren:

Ten eerste liet de wet vroeger aan een CIC niet toe om zich om te vormen naar een *IPS Bencom* of om activa over te dragen aan dergelijke instellingen tenzij er voorschriften waren opgemaakt om dit toe te laten. De reden hierachter was dat, in tegenstelling tot de CIC, de IPS geen statutaire *asset lock* had. In april 2006 veranderde de wetgeving waardoor *community benefit societies* ook konden kiezen om een *asset lock* te nemen dat op een gelijkaardige manier werkt als de CIC *asset lock*. Zo wordt gezorgd dat de activa enkel worden gebruikt voor een doelstelling in het belang van de gemeenschap of voor andere beperkte doelstellingen.⁴¹⁷ Dit is ondertussen aangepast. Men benadrukte dat men de regelgeving moest aanpassen opdat het mogelijk wordt voor organisaties om zich vrij te kunnen bewegen tussen verschillende juridische vormen die maatschappelijke ondernemingen kunnen aannemen.⁴¹⁸

Ten tweede wilde de overheid het *community interest test* verduidelijken opdat het de onderliggende beleidsdoelstellingen van organisaties die opereren voor het algemeen belang en groepen uitsluit waarvoor de CIC niet bedoeld was. Een redelijke persoonstest werd toegevoegd aan Regulation 5, dat een zeer ruime definitie bevat, wat betekent dat de Regulator er zeker van

414 Zie Part 7 Community interest company report, The Community Interest Company Regulations 2005, nr. 26-27

415 I. SNAITH, "Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects, *supra*, 28.

416 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 22.

417 BERR consultative document proposed amendments to the community interest companies regulations 2005, Summary of responses and government response to consultation, 2009, 5.

418 BERR amendments to the community interest company regulations 2005, *supra*, 4.

kan zijn dat Regulation 5 en “deel van de gemeenschap” geïnterpreteerd zal worden volgens het gezond verstand, met andere woorden, volgens de mening van een redelijke persoon.⁴¹⁹

Ten derde werden bepalingen betreffende de aanstelling en het ontslaan van bestuurders en bepalingen betreffende elkaar afwisselende bestuurders verwijderd. Men is immers van mening dat het aan de CICs is om hierover te beslissen. De beslissende stem van de voorzitter werd ook verwijderd aangezien CICs dikwijls willen werken op basis van consensus en gelijkwaardigheid.⁴²⁰

Enkele bepalingen overleefden de consultatie niet en werden weggelaten of tijdelijk achtergehouden.⁴²¹ De aanpassingen traden in werking vanaf 1 oktober 2009.

Na de recente hervorming is ook de regeling met betrekking tot CIC dividenden veranderd. Uit de consultatie in 2009 bleek immers dat wat de CICs aan investeerders konden uitbetalen te laag was.

Deze veranderingen zullen ervoor zorgen dat CICs makkelijker aan geld geraken, het zal zorgen voor meer eerlijke uitkeringen en de berekening zal ook makkelijker zijn.⁴²²

2.3.5 Besluit

2.3.5.1 Algemeen

De CIC blijkt op eerste zicht aantrekkelijk te zijn voor maatschappelijke ondernemingen⁴²³, de aanvullende regelgeving voor de CIC lijkt op eerste zicht niet af te schrikken en de discretie

419 BERR consultative document proposed amendments to the community interest companies regulations 2005, *supra*, 7.

420 BERR consultative document proposed amendments to the community interest companies regulations 2005, *supra*, 9-10.

421 Weggelaten voorstellen: (1) *allowing the Regulator to weigh the potential detriment to others in reaching a decision as to whether activities satisfy the community interest test*, (2) *permitting relevant public authority or regulatory bodies to seek distribution of residual asset of a CIC subsidiary on winding up and* (3) *removing the inconsistency that the Regulator must give consent for a transfer of assets for less than full consideration to an asset locked body but does not need to consent to a transfer where it is for the benefit of the community*.

422 Private investeerders krijgen 20 % aan uitkeringen per jaar, waarbij er nu geen link wordt gemaakt naar interestvoeten (vergelijk met de vroegere regeling waarbij de cap per aandeel de officiële rente van de Bank of England bedroeg (base rate), vermeerderd met 5 %). Wat betreft quasi-privaat vermogen, waar uitkeringen gelinkt zijn aan de prestaties van de CIC, bijvoorbeeld als een percentage van de omzet, is dit nu opgetrokken tot 10 % (vergelijk met de vroegere regeling van 4 % boven de *base rate*). De limiet op het maximum geaggregeerde dividend is nog steeds 35 %, waardoor er verzekerd wordt dat het merendeel van de winst terug in het bedrijf wordt geïnvesteerd. De limiet van 10 % lijkt volgens sommige auteurs echter wel vreemd te zijn, aangezien quasi-privaat vermogen (*quasi equity*) niet 50 % minder risico inhoudt dan investeren met puur privaat vermogen (*private equity*), dus waarom staat men enkel de helft van de uitkering in dit geval toe? Ook had men misschien de limiet van 35 % moeten optrekken tot 40 of misschien zelfs tot 45 %. Dit zou niet noodzakelijk betekenen dat ze altijd het maximum zouden moeten uitbetalen. Het blijkt zelfs dat slechts 2 van de 3172 CICs sinds september vorig jaar een dividend uitbetaalden op vier jaar tijd en dat het maximaal totaal dividend minder was dan 4500 pond, wat wijst op verantwoordelijk beleid. P. JUMP, “CIC caps unpopular, consultation reveals,” Third sector online, 20 October 2009 en D. AINSWORTH, “Payment cap lifted for community interest companies,” Third sector online, 6 januari 2010. Zie ook T. MASON, “CIC form called into question,” 7 May 2008, *civil society finance*, www.civilsociety.co.uk. X., “The new CIC dividends are about half right,” Third sector online, 2 February 2010.

toegekend aan de Regulator voor het toepassen van de CIC test lijkt in goede banen te worden geleid.⁴²⁴ Ook heeft men ondertussen een model uitgewerkt voor een coöperatieve CIC (*company limited by guarantee*)⁴²⁵ en heeft men de limieten op de *dividend cap* omhoog getrokken waardoor bewezen is dat men de *cap* kan aanpassen aan veranderende marktomstandigheden.⁴²⁶

In vergelijking met de charity is er onder meer sprake van meer flexibiliteit wat betreft activiteiten, zijn er geen “trustees”, bestuurders kunnen betaald worden en zijn er minder rapporteringsvoorschriften en administratie. In vergelijking met een gewone vennootschap is er onder andere sprake van een “asset lock”, een “community benefit” rapport en transparantie van betalingen aan bestuurders. Deze vorm toont ook aan dat een kapitaalvennootschap niet onverenigbaar is met een maatschappelijke doelstelling.⁴²⁷

Volgens het *state of social enterprise survey 2009* antwoordde 20 % van de ondervraagden dat de CIC structuur hen flexibiliteit van eigendom verleende en 18 % antwoordde dat het “asset lock” een voordeel was. 17 % antwoordde dat het hen een gereguleerde status gaf aangezien men een *community interest test* moest doorlopen en het voor hen op dat moment de beste optie was. 24 % antwoordden dat zij geen echte voordelen konden opnoemen, 13 % waren van mening dat dit het geval was omdat het te vroeg was. Het grootste nadeel volgens hen was de bekendheid van het statuut: de indruk dat niemand weet wat een CIC is (10 %). Degenen die geen CIC zijn antwoordden dat dit kwam omdat de CIC toen nog niet beschikbaar was en slechts 12 % antwoordde dat een CIC hen niet zou bevoordelen.⁴²⁸

Ons gesprek met de *Social enterprise coalition*⁴²⁹ liet uitschijnen dat hun leden de CIC wel nog een verwarrende vorm vinden en dat de regelgeving en opgelegde verplichtingen toch zwaarder zijn dan bij bijvoorbeeld een *company limited by guarantee* (zonder CIC status), de vorm die door hun leden het meest wordt gebruikt.

Volgens het *annual business survey* zouden er ongeveer 62 000 maatschappelijke ondernemingen bestaan, waarvan “maar” 5000 CIC. Men moet natuurlijk wel opletten met dit cijfer: niemand weet immers precies hoeveel maatschappelijke ondernemingen er zijn en eigenlijk is er nog steeds geen eenduidige definitie wat onder dit begrip precies valt, waardoor er blijvend kan geïnterpreteerd en gemanipuleerd worden en men zo tellingen kan kleuren. In een rapport van het *Third sector research centre*, werd zelfs aangetoond dat in het *annual small business survey rapport 2005-07*, de meerderheid van maatschappelijke ondernemingen die zo genoemd werden volgens de definitie gebruikt door het *Department of trade and industry* van 2002 (A

423 De IPS wetgeving zou zwaar(der) zijn en het *Company limited by guarantee* verhindert sommige ondernemingsactiviteiten. R. SPEAR, “From co-operative to social enterprise: trends in European experience,” in *Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 111.

424 Zie contra: S. CROSS, “Community interest companies: a tangled corporate web?” *Scots law times* 2003, 159.

425 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects, in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 29.

426 D. AINSWORTH, “Payment cap lifted for community interest companies,” *Third sector online*, 6 januari 2010 en J.M. DE JONGH, A.J.P. SCHILD en L. TIMMERMAN, “Naar maatschappelijke varianten van de rechtsvormen in boek 2 BW?”, *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging*, Vol. 140, 2010, 230.

427 J.M. DE JONGH, A.J.P. SCHILD en L. TIMMERMAN, “Naar maatschappelijke varianten van de rechtsvormen in boek 2 BW?”, *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging*, Vol. 140, 2010, 230.

428 Social enterprise coalition, *Social enterprise survey 2009*, 30.

429 Met dank aan dr. Lidija Mavra van het *Social enterprise coalition*.

business with primarily social/environmental objectives, whose surpluses are principally reinvested for that purpose in the business or community rather than mainly being paid to shareholders and owners) geen asset lock hadden.⁴³⁰

Hun voorkeur gaat eerder uit naar het nieuwe *Social enterprise mark*, die ook aan consumenten en financiers de boodschap zou moeten overbrengen dat zij “echt” sociaal zijn. Zij lieten ook weten dat volgens hun mening de “charity” nog steeds de meest duidelijke “sociale” stempel draagt voor potentiële financiers.

Het CIC Association⁴³¹ gaat hier niet helemaal mee akkoord. Ze geven wel toe dat de ontwikkeling van de CIC niet is wat het had kunnen zijn en dat dit vooral te wijten is aan een gebrek aan juiste verspreiding van informatie. In het algemeen en vergeleken met oorspronkelijke verwachtingen heeft de CIC de verwachtingen naar hun mening echter wel overtroffen. Ze spreken van een “microboom.” Ze verwijzen ook naar de ontwikkeling van bepaalde sectoren door de huidige financieringsproblematiek, vooral bijvoorbeeld bij NHS externalisering die CIC zijn. Het social enterprise mark is volgens hen een complete chaos aangezien het zeer veel overheidsinvesteringen heeft gekregen maar niet echt populair is bij maatschappelijke ondernemingen (het aantal zou volgens hen amper 275 bedragen op 4 jaar tijd). Ze verwijzen naar het feit dat het ontworpen werd om alle types van maatschappelijke ondernemingen samen te brengen onder één duidelijke label, maar volgens hen hebben charities, coöperaties en CICs allemaal bepaalde ondernemingen die er niet onder vallen omdat ze op basis van de voorwaarden niet kwalificeren.

2.3.5.2 Voor en tegenstanders

Het opzetten van een CIC kan een grote stap betekenen aangezien de CIC alleen kan ophouden CIC te zijn door ontbinding of door zich om te vormen naar een “charity.” Dit betekent dat als een onderneming een CIC is, het zich niet kan omvormen naar een gewone vennootschap.⁴³² Hoewel het ingrijpen van de Regulator “light touch” moet zijn, kan men zich ook inbeelden dat de organisaties niet happig zijn om eventuele inmenging vrijwillig te aanvaarden.

Wat betreft de inhoud van de nieuwe vorm zijn er voor en tegenstanders.

Auteurs DUNN en RILEY argumenteerden dat het interessanter zou zijn om een algemene, juridische vorm op te richten van een non-profit vennootschap dan het creëren van een speciaal type van non-profit, namelijk de *social enterprise*.⁴³³ Anderen argumenteren dat een nieuwe vorm helemaal niet nodig was en dat als er problemen gevonden zijn bij bestaande juridische vormen,

430 Zie over deze problematiek: F. LYON, S. TEASDALE en R. BALDOCK, Approaches to measuring the scale of the social enterprise sector in the UK, Third sector research centre, working paper 43, September 2010, 7, <http://www.tsrc.ac.uk/Research/SocialEnterprise/Measuringthescaleofsocialenterprise/tabid/733/Default.aspx> : Met betrekking tot het Annual small business survey 2005-07: “Closer analysis of the survey data yields the interesting finding that the overwhelming majority of these 467 social enterprises in the survey have a legal form that places no constraints on the distribution of profits to external shareholders (companies limited by share, partnerships or sole traders).”

431 Met dank aan John Mulkerrin van het *CIC Association*.

432 CIC guidance notes, chapter 2.

433 A. DUNN and C.A. RILEY, “Supporting the not-for-profit sector: the government's review of charitable and social enterprise, *MLR* 2004, 67, 653.

men eerder deze zou moeten aanpakken. Zo zijn er ondertussen aanpassingen gebeurd aan het statuut van de *Industrial and provident society*.⁴³⁴

GHK, JOHNSON en SPEAR stelden in 2006 voor dat flexibiliteit en beweeglijkheid belangrijk zijn en dat manieren creëren om aanpassingen tussen juridische vormen mogelijk te maken de doelstelling is en niet het uitdokteren van verschillende juridische vormen. Het is volgens hen niet noodzakelijk om een veelheid aan juridische vehikels te hebben, maar wel om een juridisch vehikel te maken dat hoge visibiliteit bezit en om “migration pathways” te maken volgens welke bestaande organisaties zich gemakkelijk kunnen aanpassen aan nieuwe noden.⁴³⁵

SNAITH is van mening dat de verregaande hervorming van de IPS wetgeving een kans is om niet noodzakelijke of ongelegen verschillen tussen IPS regels en reglementering van toepassing op CICs weg te werken. Er blijven echter verschillen tussen de verschillende, mogelijke vormen voor maatschappelijke ondernemingen in het VK. Snaith neemt het “asset lock” als voorbeeld. Voor de IPS is het een optie en wordt het toegepast door het aanpassen van of door van in het begin de regels op te stellen om de *lock* op te nemen. Voor de CIC is het echter een kernelement van de juridische vorm. Bencom IPSs zullen bestaan met een verbod op het uitkeren van activa of winsten, maar daar is er geen *asset lock rule*. Sommige vennootschappen *limited by guarantee* zullen niet als CIC worden geregistreerd maar zullen wel het uitkeren van winsten verbieden. Degenen die als *charity* geregistreerd staan zullen een regulator hebben om dit te ondersteunen, de anderen hebben dit echter niet.⁴³⁶

Het bestaan van verschillende juridische vormen, maar het niet verplichten ervan is zeer interessant, maar maakt de situatie natuurlijk wel complexer. Men kan kiezen tussen een *charity*, een CIO, een CIC, een IPS (met de mogelijkheid van een *asset lock* optie voor *community benefit societies*), ieder met een eigen “regulator.” Er is een verschil tussen wat het FSA toestaat in het geval van een coöperatie of *community benefit* IPS en wat een CIC mag doen volgens de CIC regelgeving. Het zal dus belangrijk zijn om de verwarring bij het publiek te vermijden en verder onderzoek zal nodig zijn om de juridische en fiscale impacten te analyseren bij het veranderen naar en van een coöperatie, *community benefit* IPS of een CIC of een niet –CIC.⁴³⁷

2.3.5.3 Het huidig systeem verbeteren?

Punten ter verbetering van het CIC regime zijn er echter nog altijd.

Het “Enterprise Investment Scheme” dat aan investeerders verschillende belastingvoordelen aanbiedt, inclusief een 20 % aftrek op hun investeringen in kleine ondernemingen is altijd toegankelijk geweest voor *CICs limited by shares*. Het kan echter niet gebruikt worden door bedrijven in onroerend goed of door rusthuizen. Men geeft echter toe dat in veel gevallen

434 S. CROSS, “Community interest companies: a tangled corporate web?” *Scots law times*, 2003, 159.

435 De auteurs namen het Franse “société cooperative d’intérêt collective,” als voorbeeld. Deze vorm werd ingevoerd dankzij een reeks simpele aanpassingen aan bestaande coöperatieve wetgevingen en zorgt ervoor dat een vereniging zich kan omvormen tot coöperatie zonder zijn wettelijke vorm te moeten veranderen. GHK, T. JOHNSON and R. SPEAR, *Social Enterprise: an international literature review*, March 2006, 15; 26 and 66.

436 I. SNAITH, “Recent reforms to corporate legal structures for social enterprise in the UK: opportunity or confusion?” *SEJ* 2007, vol. 3, 27 en I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects, in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 35.

437 I. SNAITH, “Co-operative law in the UK: The current reforms and the prospects, in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 36. Zie ook S. CROSS, supra, 159.

aandelenkapitaal (*share capital*) geen goede manier is om geld samen te brengen voor deze ondernemingen. Een apart belastingvoordeel voor sociale investeerders zou daarom zeker welkom zijn.⁴³⁸

Ook blijkt dat, hoewel de CIC Association opgericht is, er nog een gebrek is aan ondersteuningsstructuren en aan informatie omtrent de CIC.⁴³⁹ Ook wil de CIC Association nieuwe investeringsproducten lanceren. Ze mikken op het ontwikkelen van lage risico obligaties, die misschien gedekt worden door eigendom en producten met een hoger risico die dan een grotere uitkering zullen geven. CIC aandelen is een ander product dat nog moet worden uitgewerkt, vooral gezien de recente hervormingen van de regelgeving met betrekking tot het maximum aan dividenden die CICs mogen uitkeren.⁴⁴⁰

Men kan zich ook afvragen of men de problematiek van een juiste ondernemingsvorm voor de derde sector cosmetisch heeft willen oplossen en men zich niet heeft afgevraagd wie het risico draagt wanneer deze organisaties openbare diensten moeten verlenen en of private financiering betrokken moet worden.⁴⁴¹

2.3.5.4 “Big society”

In ieder geval is de nieuwe Britse regering van plan om, in het kader van de “Big Society” strategie, een “Big Society bank” op te richten in april 2011. Het geld zal komen van sluimerende (hypotheek)bankrekeningen (*building societies*), geschat op een totaal van 400 miljoen pond.⁴⁴²

De meningen over dit “Big Society” plan zijn zeer verdeeld en de sector vreest de komende besparingen die de nieuwe regering heeft aangekondigd. Men wil ook niet dat de sector gebruikt wordt als verdoken vorm van privatisatie.⁴⁴³

Social firms UK ziet het eerder positief en verwijst naar nieuwe handelsmogelijkheden aangezien de private en publieke sector zullen grijpen naar sociale impact clauses en naar ondersteuning van de sector. Het zal volgens hen belangrijk zijn dat ondernemingen weten hoe ze moeten omgaan met het meten van sociale impact in het tenderingproces en in hun marketingactiviteiten.⁴⁴⁴ Financiële stabiliteit blijft de belangrijkste zorg en men is niet zeker hoe de “Big Society Bank” dit zal verhelpen.⁴⁴⁵

438 D. Ainsworth, “CICs urged to use enterprise tax breaks,” *Third sector*, 9 February 2010.

439 D. AINSWORTH, “Interview: John Mulkerrin,” *Third sector online*, 20 April 2010.

440 D. AINSWORTH, “CIC Association to launch new investment products,” *Third sector online*, 26 January 2010.

441 R. SPEAR, “From co-operative to social enterprise: trends in European experience,” *supra*, 111.

442 D. AINSWORTH, “Big society bank will start with 60 to 100 million pounds in unclaimed assets, say government advisers,” *Third sector online*, 19 July 2010.

443 D. AINSWORTH, “We must have a clear definition, says Social Enterprise Coalition,” 28 september 2010, www.thirdsector.co.uk.

444 X., *Mapping report: the UK social firm sector 2010*, 24, <http://socialfirmsuk.co.uk/resources/library/2010-social-firm-sector-mapping>.

445 X., *Mapping report: the UK social firm sector 2010*, 25, <http://socialfirmsuk.co.uk/resources/library/2010-social-firm-sector-mapping>.

2.4 Scandinavië

2.4.1 Zweden

2.4.1.1 Inleiding en situering

De ontwikkeling van de verzorgingsstaat in Zweden is nauw verbonden met de groei van sociale bewegingen en de verschillende verenigingen die hier rond zijn gegroeid. Ten eerste de boerenbeweging die veel invloed heeft gehad op de politieke ontwikkelingen, alsook de arbeidersbeweging die uiteindelijk de dominante politieke partij werd in de twintigste eeuw. De sociaal-democratische partij bestuurd Zweden alleen of in coalitie gedurende de opbouwperiode van de verzorgingsstaat, waardoor zij veel invloed kon uitoefenen op de inhoud ervan. Zweden had ook een gebrek aan een sterke, onafhankelijke religieuze beweging zoals de Katholieke Kerk en de Zweedse lutherse kerk werd pas in 2001 gescheiden van de staat. Zweden had ook geen sterke christen-democratische beweging of politieke partij tot zeer recent. Dit alles betekende dat er geen tot weinig individuele "charity" was in Zweden⁴⁴⁶ en er eigenlijk ook geen oppositie was voor de regerende partij.⁴⁴⁷

Er is bijgevolg ook een sterke samenwerking tussen de vrijwillige sector en de staat, waarbij de vrijwillige sector telkens gedurende de jaren de staat aanmoedigde om de overheidsinmenging steeds uit te breiden, waardoor haar eigen rol beperkter werd. Hun argumentatie was dat deze diensten zodanig belangrijk waren dat zij gegarandeerd zouden moeten worden door de staat dan voorzien te worden door een derde sector. Ook zou de kwaliteit van de diensten zo beter gecontroleerd en gestandaardiseerd kunnen worden.⁴⁴⁸ De derde sector speelt vandaag echter ook nog een belangrijke rol in het voorzien van bepaalde diensten. Een voorbeeld is het voorzien van kinderopvang, een nood waaraan niet altijd door de staat aan tegemoet wordt gekomen. Grote werkloosheid heeft er ook voor gezorgd dat de staat het lastig krijgt om sociale dienstverlening te kunnen blijven voorzien en dat de weg naar privatisering en uitbesteding steeds meer mogelijk wordt, met vaak een daling van de kwaliteit tot gevolg.⁴⁴⁹

Men debatteert nu over welke rol de derde sector kan spelen in de toekomst, waarbij gewaakt moet worden over interne democratie aangezien hun rol drastisch aangepast wordt. De derde sector wordt nu ook door de overheid gebruikt als een check op de commercialisatie van activiteiten in de publieke sector.⁴⁵⁰ Het invoeren van een nieuwe vennootschapsvorm moet hierin gesitueerd worden.

446 Nu nog blijft men vrij gereserveerd ten aanzien van de notie van "charity" doeleinden. Y. STRYJAN, "The practice of social entrepreneurship: theory and the Swedish experience," *Journal of rural cooperation*, 34(2), 2006, 209.

447 V. PESTOFF, "The development and future of the social economy in Sweden," in A. EVERS en J.L. LAVILLE, *The third sector in Europe*, Cheltenham, Edward Elgar, 2004, 67-68.

448 L.E. OLSSON, M. NORDFELDT, O. LARSSON en J. KENDALL, *The third sector and policy processes in Sweden: a centralised horizontal third sector policy community under strain*, Third sector European policy working papers, nr. 3, October 2005, 5.

449 V. PESTOFF, "The development and future of the social economy in Sweden," *supra*, 72-75.

450 L.E. OLSSON, M. NORDFELDT, O. LARSSON en J. KENDALL, *supra*, 26.

2.4.1.2 *Inschakelingseconomie*

Oorspronkelijk kende Zweden loonsubsidies toe aan personen die minder productief waren en werden er beschutte werkplaatsen opgericht door de staat (*Samhall* genoemd), alsook maatregelen ingevoerd zoals ziekteverlof, gehandicaptenpensioenen en tot de jaren '80 ook hospitalisatie in gesloten instellingen. Men zag de werkloosheid als een tijdelijk probleem, dat aangepakt kon worden door arbeidsmarktbeleidsinstrumenten.⁴⁵¹

Het probleem bleef echter aanhouden. De industrie trok de productie naar lageloonlanden, waardoor de *Samhall* vast zaten tussen een daling van de vraag en een daling van overheidsopdrachten. Er moest dus dringend ingegrepen worden, gezien het belang van volledige tewerkstelling voor deze universele verzorgingsstaat.

Nieuwe initiatieven werden opgericht zoals de sociale coöperaties (*Sociala arbetskooperativ*)⁴⁵², geleid of opgericht door de deelnemers zelf. De eerste werden opgericht in het kader van de hervorming van psychiatrische zorg in 1989, toen de grote instellingen dicht gingen.⁴⁵³ De stichters van dergelijke coöperaties krijgen het recht op huisvesting en een onderhoudspensioen, maar worden geclassificeerd als permanent gehandicapt door de autoriteiten en kunnen dus niet terecht op de arbeidsmarkt. Ze verschillen dus van andere job creatie coöperaties, aangezien er een aanwezigheid is van begeleiders en de coöperatie geen broodwinningscoöperatie is in de strikte zin van het woord maar deze personen eerder een activiteit wil aanbieden en de levenskwaliteit wil verbeteren.⁴⁵⁴

Verder werden ook gemeenschapsondernemingen opgericht (*Grannskapsforetag*) door plaatselijke belanghebbenden coalities.⁴⁵⁵ Het gaat om ondernemingen die gemeenschapsontwikkeling combineren met job creatie of het integreren van langdurige werklozen in de gemeenschap. De oudsten dateren van 1998 en velen werden opgericht in weinig bevolkte gebieden in het noorden van Zweden.⁴⁵⁶

Deze organisaties hebben meestal een sterkere financiële back-up en hebben ook meer transacties met de bedrijfswereld, vaak omdat plaatselijke bedrijfsleiders worden opgenomen in de raad van bestuur.⁴⁵⁷

Volgens STRYJAN passen deze gemeenschapsondernemingen de techniek toe waarbij de commerciële activiteit als profit onderneming wordt opgericht (een economische vereniging of soms zelfs een vennootschap) maar waarbij de aandelen in handen zijn van een vrijwilligersvereniging, vaak met dezelfde leden. Dividenden gaan dus naar de vereniging die gebonden is door een beperkte winstuitkeringsverbod.⁴⁵⁸

451 Y. STRYJAN, "The emergence of work-integration social Enterprises," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 225.

452 Zie voor meer informatie de organisatie Skoopi, <http://www.skoopicoop.inenglish.htm> en Coompanion, http://www.coompanion.se/on_cooperation_and_on_coompanion_in_english/.

453 Y. STRYJAN, *Work integration social enterprises in Sweden*, EMES WP no. 04/02, 15.

454 Y. STRYJAN, "The practice of social entrepreneurship: theory of the Swedish experience," *Journal of rural cooperation*, 34(2), 2006, 204-205.

455 Y. STRYJAN, "Sweden: social enterprises within a universal welfare state model," in M. NYSENS, *Social enterprise: at the crossroads of market, public policies and civil society*, London, Routledge, 2006, 208-209.

456 Y. STRYJAN, *Work integration social enterprises in Sweden*, EMES WP no. 04/02, 15.

457 Y. STRYJAN, "The practice of social entrepreneurship: theory of the Swedish experience," *supra*, 209-210.

458 Y. STRYJAN, *Work integration social enterprises in Sweden*, EMES WP no. 04/02, 22.

Er wordt gezegd dat het overheidsopdrachtenregime in Zweden geen of weinig bevoordeling van maatschappelijke ondernemingen toelaat, sociale factoren mogen (vaak) niet in overweging worden genomen. Verbonden hiermee is het openstellen van bepaalde sectoren aan privatisering en de hiermee verbonden complexiteit van de overheidsopdrachtenprocedure en de onzekerheden en risico's dat dit proces inhoudt. Dit alles zorgt volgens bepaalde auteurs voor een bedreiging van de sector: de ouderenzorg werd bijvoorbeeld voor privatisering opengesteld in Zweden en werd vervolgens overgenomen door vennootschapsactoren.⁴⁵⁹

De Zweedse overheid wil maatschappelijke ondernemingen⁴⁶⁰ gebruiken in de strijd tegen afwezigheid op het werk wegens een slechte gezondheid. In het rapport 2003-2005 werd verwezen naar verenigingen en cooperaties: *“Businesses in the social economy are in Sweden mainly operated in the form of cooperatives and associations. The Government supports local cooperative development with a grant of SEK 20 million to the Swedish Association of Cooperative Development Agencies (LKU), which runs a number of cooperative development centres. The purpose of these centres is to provide information and advice in order to encourage people to start cooperative enterprises and to promote the development of entrepreneurship in the social economy. Additional funds have been allocated for this purpose for 2002-2004. The Government has also sponsored a national information campaign to raise awareness of cooperative enterprises. The EU’s objective programmes and the Leader and Equal Community initiatives both provide funding for several projects. The Government will extend the LKU’s assignment to include support for entrepreneurship in the social economy at the local and regional levels.”*

Men wil een soort rehabilitatie voorzien in dergelijke ondernemingen door ervoor te zorgen dat er veel opportuniteiten zijn om een dergelijke onderneming te starten voor deze groep van mensen.⁴⁶¹ Tijdens 2008-2010 werd besloten om 35 miljoen SEK te investeren in een pilootactiviteit met betrekking tot rehabilitatie voor personen die meer dan twee jaar op ziekteverlof waren, personen die een tijdelijke ziektecompensatie kregen en personen die een activiteitscompensatie kregen.⁴⁶²

Het Netwerk voor de strijd tegen sociale exclusie vond het ook een prioriteit om toegang tot de arbeidsmarkt te voorzien door de implementatie van een maatschappelijk ondernemingsprogramma.⁴⁶³

Het Zweedse nationale EQUAL netwerk in de sociale economie ziet dat maatschappelijke ondernemingen ook een antwoord kunnen bieden op langdurige uitsluiting van de arbeidsmarkt. Zij zorgden ervoor dat er in Zweden een definitie kwam van de maatschappelijke onderneming (*sociala företaget*). Kenmerken van deze onderneming zijn het integreren van kwetsbare werknemers, onafhankelijkheid van de staat, een democratisch management en het niet uitkeren van winst. Er is nog een beetje wantrouwen ten aanzien van deze ondernemingen, omdat deze

459 Y. STRYJAN en V. PESTOFF, “Sweden,” in J. DEFOURNY en M. NYSENS, *Social Enterprise in Europe: recent trends and developments*, EMES WP no. 08/01, 32.

460 X., Sweden's action plan against poverty and social exclusion, 2003-2005, Regeringskansliet, Ministry of health and social affairs, 28.

461 “One of the most attractive alternatives has to do with the kind of entrepreneurship that is associated with the social economy.” X., Sweden's strategy report for social protection and inclusion, 2008-2010, Regeringskansliet, Ministry of health and social affairs, 26.

462 X., Sweden's strategy report for social protection and inclusion, 2008-2010, *supra*, 26.

463 X., Sweden's strategy report for social protection and inclusion, 2008-2010, *supra*, 86.

diensten vroeger alleen maar door de staat werden voorzien: zal er immers geen sprake zijn van een vermindering van de kwaliteit of meer uitbuiting van werknemers?

Er werd gemeld dat Zweden een nieuw beleid zou uittekenen voor sociale economie ondernemingen in de inschakelingseconomie. Nieuwe wetgeving zou een definitie van de inschakelingsonderneming geven, gebaseerd op criteria rond participatie en zelfverwezenlijking van gebruikers, herinvestering van winsten en onafhankelijkheid van de overheid.

In april 2010⁴⁶⁴ werd een nationaal actieplan voor de maatschappelijke onderneming aangenomen (*Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag*). De aanbevelingen in dit plan benadrukten dat maatschappelijke ondernemingen gebruikt moeten worden voor het arbeidsmarktbeleid als aanvulling op de huidige *Samhall* werkplaatsen alsook voor het regionaal beleid en dat overheidsopdrachten rekening zouden moeten houden met sociale aspecten en de belangen van gebruikers.

Het *Tillväxtverket*, het ontwikkelingsagentschap in Zweden, liet ons echter weten dat er ondertussen nog geen beweging is in dit dossier (in tegenstelling tot hun oorspronkelijke (hoge) verwachtingen) en dat er zelfs nog geen plannen zijn voor nieuwe wetgeving met betrekking tot inschakelingsondernemingen.⁴⁶⁵

2.4.1.3 Een nieuwe maatschappelijke onderneming?

Binnen de derde sector worden er voornamelijk drie juridische vormen gehanteerd in Zweden: ten eerste de stichting⁴⁶⁶, ten tweede de non profit vereniging⁴⁶⁷ en ten derde de economische vereniging.⁴⁶⁸ Om vereniging te kunnen zijn moet er sprake zijn van een afspraak om samen te werken en van een gemeenschappelijk doel. De verenigingen worden behandeld in de “associationsrätt,” met als onderverdelingen “bolag” en “foreningar.” Om “bolag” te kunnen zijn moet er aan een derde voorwaarde worden voldaan, namelijk dat de leden een bijdrage moeten maken voor het nastreven van het gemeenschappelijk doel. Soorten “bolag” zijn de vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (aktiebolag⁴⁶⁹) en verschillende soorten partnerschappen⁴⁷⁰, die ook een non profit aard kunnen hebben, zij kunnen immers een non-profit doelstelling hebben.⁴⁷¹

Coöperaties worden aanzien als een vereniging, namelijk de “economische vereniging”. Deze organisaties moeten economische activiteiten ontplooiën om hun leden te bevoordelen.

464 Regeringens beslut 22 april 2010.

465 Met dank aan Eva Johansson van het *Tillväxtverket*.

466 Stiftelse. Zie wet (1994:1220) betreffende stiftelse.

467 Ideell föreningar.

468 Ekonomiska föreningar. Zie wet (1987:667) betreffende ekonomiska föreningar.

469 Zie wet betreffende Aktiebolag (2005:551). Een private vennootschap met beperkte aansprakelijkheid moet ten minste 50 000 SEK aandelenkapitaal hebben, een publieke vennootschap met beperkte aansprakelijkheid ten minste 500 000 SEK. www.sweden.gov.se.

470 Enkla, handels- en kommanditbolag. Zie wet (1980:1102).

471 M. GIERTZ en C. HEMSTROM, *Questionnaire concerning legal aspects of NGOs and their relations with the government: report on Sweden*, prepared for the conference Civil society in Europe, Legal conditions and perspectives, Amsterdam, August 2007, 1-2 en C. HEMSTROM, *International encyclopedia of comparative law*, XIII/2, Business & private organisations, Tübingen, Mohr, 2006, 12.

Een organisatie die geen economische activiteiten ontplooit en/of die haar leden economisch niet bevoordeelt (of geen van de twee voorgaande voorwaarden), wordt automatisch aanzien als een non profit vereniging.⁴⁷² Deze organisaties mogen echter wel economische activiteiten ontplooiën, zolang dit in overeenstemming is met de doelstelling en met de statuten van de vereniging. Zij mogen echter het nastreven van economische activiteiten en het nastreven van de economische belangen van de leden niet combineren, anders verliest men de non-profit status.⁴⁷³ Er is echter op zich geen non profit verenigingswet (maar zij worden wel aanzien als rechtspersonen)⁴⁷⁴.

De economische vereniging biedt een beperkte aansprakelijkheid aan haar leden aan, deze vorm is dus interessant voor non profit ondernemingen met economische activiteiten.⁴⁷⁵ Deze vereniging heeft ook gelijkenissen met een vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, er is hier immers ook sprake van beperkte aansprakelijkheid en zij moeten geregistreerd worden bij het *Bolagsverket* (het Zweedse registratie kantoor voor vennootschappen) na oprichting. Er zijn echter ook verschillen. Zo is er geen verplichting om een bepaald minimumbedrag aan startkapitaal te hebben, gelijkaardig aan een aandelenkapitaal, wel moeten de leden een bijdrage betalen en normaal gezien ook een jaarlijkse lidmaatschapsbijdrage. De vereniging is toegankelijk voor iedereen en in principe kan het dus geen lidmaatschap weigeren. De regel is ook "één lid, één stem". De vereniging moet een boekhouding bijhouden en jaarlijkse rapporten optekenen. Slechts in het geval van grote verenigingen moeten deze neergelegd worden bij het *Bolagsverket*. De vereniging kan enkel beëindigd worden door een fusie, faillissement of liquidatie en niet zomaar door verwijderd te worden uit het register.⁴⁷⁶

In principe kunnen dus alle vormen (in verschillende mate) gebruikt worden voor non profit doeleinden, ook de vennootschapsvormen. Men moet immers in de statuten bepalen welke soort handelsactiviteiten de vennootschap zal ondernemen, maar de vennootschapswet laat een andere doelstelling dan het uitkeren van winst aan aandeelhouders toe indien het opgenomen is in de statuten.⁴⁷⁷ Daarbij moet ook worden opgenomen hoe de winst en de activa van de vennootschap verdeeld moeten worden bij ontbinding.

Er is ook sinds januari 2006 een nieuwe mogelijkheid gecreëerd, namelijk de *Aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning*. Vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid kunnen worden opgericht waarbij het bedrag aan dividenden dat uitgekeerd mag worden beperkt wordt (het gaat om de staatsobligatie koers + één procentpunt op kapitaal bijeengebracht door aandeelhouders als betaling voor aandelen). Vroeger was het niet mogelijk om vennootschapsleiders te verhinderen om toch nog voordeel te halen uit de winst van de onderneming, hoewel de vennootschap bijvoorbeeld wel voor een non profit doelstelling was opgericht. Nu wordt er voorzien in speciale auditeur controles en een verplichte ontbinding indien de onderneming aan winstuitkering heeft gedaan of een andere soort van transfer heeft

472 Voorbeelden hiervan zijn de vakbonden en de werkgeversverenigingen. Zie C. HEMSTROM, *International encyclopedia of comparative law*, XIII/2, Business & private organisations, Tübingen, Mohr, 2006, 9.

473 M. GIERTZ en C. HEMSTROM, Questionnaire concerning legal aspects of NGOs and their relations with the government: report on Sweden, supra, 4-5.

474 C. HEMSTROM, *International encyclopedia of comparative law*, XIII/2, Business & private organisations, Tübingen, Mohr, 2006, 20.

475 Y. STRYJAN, "The emergence of work-integration social Enterprises," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 222-223.

476 www.bolagsverket.se.

477 M. GIERTZ en C. HEMSTROM, Questionnaire concerning legal aspects of NGOs and their relations with the government: report on Sweden, August 2007, 1-2.

uitgevoerd dat in strijd is met de wettelijke bepalingen.⁴⁷⁸ De vennootschapswet⁴⁷⁹ laat nu ook niet toe dat dergelijke vennootschap later omgevormd wordt tot een gewone vennootschap.⁴⁸⁰

Het gebruik van deze vorm is optioneel en de overheid ziet het als een soort van “garantielabel” dat de publieke opinie vertrouwen zou kunnen schenken.⁴⁸¹

2.4.1.4 Besluit

Deze nieuwe mogelijkheid werd in het leven geroepen om de druk van privatisering van onderwijs en gezondheidszorg het hoofd te kunnen bieden.⁴⁸² Volgens GIERTZ en HEMSTROM is de mogelijkheid om een vennootschap te gebruiken voor non-profit doeleinden zeker niet nieuw, het bestaat al geruime tijd in Zweden. Wat wel nieuw is is het beperken van het dividend dat mag worden uitgekeerd.⁴⁸³

Tot nu toe blijkt deze vorm echter niet populair te zijn, hoewel de nood ervoor, zoals in de andere Europese lidstaten, wel zal bestaan. Volgens het *Tillväxtverket* zijn er tot nu toe geen inschakelingsondernemingen die deze vorm hebben aangenomen. Het *Bolagsverket* liet ons weten dat slechts 24 ondernemingen deze juridische vorm tot nu toe hebben aangenomen.⁴⁸⁴

2.4.2 Finland

2.4.2.1 Inleiding en situering

Zoals in de inleiding al uiteengezet, behoort Finland tot de subgroep van universele verzorgingsstaten. Ze heeft ook een gemeenschappelijke geschiedenis met Zweden: Finland behoorde vanaf de Middeleeuwen tot 1809 bij Zweden, erna werd het een aparte regio binnen het Russisch Rijk. In 1917 werd Finland onafhankelijk.

Tot de jaren '90 was er eigenlijk geen nood aan een derde sector of aan maatschappelijke ondernemingen totdat er hoge werkloosheid ontstond door de val van het communisme en het instorten van de handel met de Sovjet Unie en Finland vervolgens geteisterd werd door een economische crisis.⁴⁸⁵ Volledige werkgelegenheid blijft immers een centrale voorwaarde als doel en als middel voor de universele verzorgingsstaten omdat dit belangrijk is voor de financiële duurzaamheid van het systeem (dit betekent de omvang van de behoeften zo klein mogelijk

478 X., *Non-profit-making undertakings as limited companies*, Ministry of justice, 22 mei 2007, www.sweden.gov.se.

479 Zie wet betreffende Aktiebolag (2005:551).

480 M. GIERTZ en C. HEMSTROM, Questionnaire concerning legal aspects of NGOs and their relations with the government: report on Sweden, August 2007, 1-2.

481 X., *Non-profit-making undertakings as limited companies*, Ministry of justice, 22 mei 2007, www.sweden.gov.se.

482 Y. STRYJAN en V. PESTOFF, “Sweden,” in J. DEFOURNY en M. NYSENS, *Social Enterprise in Europe: recent trends and developments*, EMES WP no. 08/01, 33.

483 M. GIERTZ en C. HEMSTROM, Questionnaire concerning legal aspects of NGOs and their relations with the government: report on Sweden, August 2007, 1-2.

484 Met dank aan Eva Johansson en Marie Öhmark voor de verleende informatie. Zie als voorbeeld het Hassela Gotland AB (svb), een (alternatief) centrum voor gedetineerde jongeren met verwijzing naar een artikel uit het Britse *The Guardian* door M. O’Kane, “Island of last resort”, <http://www.guardian.co.uk/society/2008/jun/25/youthjustice> en <http://hasselagotland.se>.

485 P. PATTINIEMI, “A plurality of logics behind Finnish social enterprises,” in M. NYSENS, *Social enterprise*, London, Routledge, 2006, 158.

houden en de bijdragebasis zo groot mogelijk maken) en is wellicht de grootste crisisfactor van de verzorgingsstaat.⁴⁸⁶

De derde sector werd plots aanzien als een oplossing voor de hoge werkloosheid.⁴⁸⁷ Maar niet alleen als oplossing voor de werkloosheid: onderzoek toont immers aan dat het aantal ondernemingen in Finland voornamelijk stijgt in de dienstensector en vooral in sectoren die vroeger gedomineerd werden door de overheid, zoals sociale en gezondheidsdiensten. Lokale overheden privatiseren deze verzorgingsdiensten steeds meer en organisaties zoeken bijgevolg naar nieuwe financieringsbronnen aangezien overheidssteun vermindert en de voorwaarden strenger worden. Sommige overheden hebben zelfs bepaalde diensten uitbesteed aan de derde sector, door middel van aankoop-verkoop modellen.⁴⁸⁸

Door de vergrijzing van de bevolking zal de vraag naar deze diensten steeds blijven toenemen, zal men de overheidsdiensten moeten hertekenen en tevens ervoor zorgen dat de economie competitief blijft. De derde sector zal bijgevolg in de toekomst ook in Finland een steeds belangrijkere rol spelen.

Ook Finland heeft verschillende juridische vormen voor social profit organisaties beschikbaar, waaronder de stichting⁴⁸⁹ en de vereniging.⁴⁹⁰ Er is ook sprake van enerzijds een niet-geregistreerde en een geregistreerde vereniging, waarbij de laatste categorie rechtspersoonlijkheid krijgt, eigendom kan bezitten, contracten kan sluiten en er een beperkte aansprakelijkheid is van de leden.⁴⁹¹ Men verwijst in hoofdstuk 1, sectie 5 van de verenigingswet⁴⁹² naar economische activiteiten. Hier staat er dat een vereniging slechts handel of een andere economische activiteit mag ontplooiën indien dit voorzien is in de statuten of omdat het verbonden is aan de verwezenlijking van de (non profit) doelstelling (die niet onwettig of tegen goed gedrag mag zijn⁴⁹³) of nog omdat het als economisch irrelevant wordt aanzien.⁴⁹⁴ Hun activiteiten mogen dus niet hoofdzakelijk economisch zijn.⁴⁹⁵

2.4.3 Inschakelingseconomie

Wat betreft een inschakelingseconomie heeft Finland de keuze tussen verschillende opties. Volgens PATTINIEMI⁴⁹⁶ gaat het om enerzijds ondernemingen verbonden met verenigingen voor gehandicapten zoals werkcentra⁴⁹⁷ (mentaal, fysiek of sociaal beperkte personen), voornamelijk gefinancierd door de overheid en geleid door gemeenten, alsook andere ondernemingen die de verenigingen voor gehandicapten bezitten.⁴⁹⁸ Deze organisaties hebben een lange traditie: de eerste initiatieven kwamen al in 1890 tevoorschijn en een wet voor de tewerkstelling van

486 H. DELEECK, De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken, *supra*, 80.

487 V. HELANDER en S. SUNDBACK, "Defining the nonprofit sector: Finland", Working paper of the Johns Hopkins comparative nonprofit sector project, 1998, 2.

488 X., *Finland's regional development strategy 2020*, Ministry of employment and the economy, 53/2010, 80-83.

489 Wet no. 109 van 1 januari 1930.

490 <http://www.prh.fi/en/yhdistysrekisteri/perustaminen.html> .

491 M. MUUKKONEN, "Association law in Finland," *IJNPL*, vol. 9, april 2007, 79.

492 Wet no. 503 van 26 mei 1989.

493 Hoofdstuk 1, sectie 1 Wet no. 503 van 26 mei 1989.

494 Hoofdstuk 1, Sectie 5 van Wet no. 503 van 26 mei 1989.

495 Zie website van de Nationale raad van patenten en registratie van Finland, www.prh.fi .

496 P. PATTINIEMI, "A plurality of logics behind Finnish social enterprises," *supra*, 157.

497 Työkeskus.

498 Muut sosiaalialan järjestöjen omistamat yritykset.

gehandicaptten werd in 1952 uitgevaardigd. In de jaren die volgden steeg hun aantal en vandaag worden de meeste van deze inschakelingorganisaties bestuurd door de overheid. Zij zijn meestal actief in het produceren van goederen in traditionele industriële sectoren zoals hout, metaal en textielen.⁴⁹⁹ Ook zij moesten echter tijdens de vroege jaren '90 hun activiteiten aanpassen aan de verdwijnende markten en vele werknemers werden plots werkloos. Het gevolg hiervan was dat de ondernemingen zich enerzijds omvormden tot multi-dienstcentra met rehabilitatie, trainings- en werkervaringsactiviteiten. Anderzijds ontwikkelden zij zich tot maatschappelijke ondernemingen om te kunnen overleven: men moest immers de productie en het management efficiënter maken.⁵⁰⁰

Over het algemeen ziet men dat de ondernemingen zich moeten omvormen en aanpassen aan de actuele situatie. Dit heeft uiteraard ook te maken met de hervorming van het staatssteunbeleid van Europa.⁵⁰¹

Zij worden ondersteund door de Vates stichting.⁵⁰²

Anderzijds gaat het om coöperaties⁵⁰³. Een coöperatie wordt gedefinieerd als een organisatie waarbij het lidmaatschap en het aandelenkapitaal niet op voorhand is bepaald. Het doel van een coöperatie is om de economische en zakenbelangen van de leden te promoten door een economische activiteit na te streven waar de leden gebruik maken van de diensten voorzien door de coöperatie of diensten die de coöperatie organiseert door middel van een ondergeschikt orgaan of op een andere manier. Belangrijk hier is dat in de coöperatieve wetgeving staat dat de organisatie zich niet alleen voor de leden, maar zich ook kan inzetten voor een ideële doelstelling⁵⁰⁴. In Finland is er ook geen minimumvereiste wat betreft kapitaal van de coöperatie, dit hangt bijgevolg af van het type en de omvang van de activiteiten. Een deel van de winst moet gaan naar een reservefonds (5 % van een financieel jaar), nadat men de verliezen heeft afgetrokken.⁵⁰⁵ Winsten worden verdeeld op basis van wat er in de statuten wordt bepaald, ofwel in verhouding met de transacties die de leden hebben met de coöperatie.⁵⁰⁶

Het zou dus gaan om een zeer flexibele vorm, met een groei van meer dan 3000 organisaties op 20 jaar tijd.⁵⁰⁷

499 P. PATTINIEMI, "A plurality of logics behind Finnish social enterprises," *supra*, 158.

500 P. PATTINIEMI, Work integration social Enterprises in Finland, EMES WP no. 04/07, 8.

501 P. PATTINIEMI, "Finland: Labour co-operatives as an innovative response to unemployment", in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 84.

502 <http://www.vates.fi/en>.

503 De Coöperatieve wet werd vernieuwd in 2001. Zie 1488/2001 (Osuuskuntalaki). www.yrityssuomi.fi. Volgens Cooperatives Europe is de coöperatieve sector in Finland één van de sterkste ter wereld (bijna 60 % van de bevolking is lid van één of verschillende coöperaties). Zie www.coopseurope.coop en www.ica.coop/coop/statistics.html.

504 Hoofdstuk 1, sectie 2,2.

505 Hoofdstuk 8, sectie 9,1.

506 Hoofdstuk 8, sectie 2,1. Voor meer info omtrent de ontwikkeling van de Finse coöperatieve wetgeving, zie H. HENRY, "The Finnish cooperative law," in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 115-124.

507 X., *Social enterprise solutions for 21st century challenges- The UK model of social enterprise and experience*, (Finnish)Ministry of employment & the economy, no. 25/2010, 105-106, www.tem.fi. Er waren volgens dit onderzoek op 30 september 2009 838 werkcoöperaties en 87 sociale, gezondheids- en verzorgingscoöperaties.

Ten eerste zijn er de werknemercoöperaties⁵⁰⁸, speciaal voor werklozen en langdurige werklozen boven 35 jaar, die voornamelijk werden opgericht door personen die werkloos waren geweest gedurende één tot twee jaar⁵⁰⁹ en die voornamelijk hun middelen halen op de markt. Toen er grote werkloosheid was in de jaren '90 werden zij ingeschakeld om de tewerkstellingsdiensten voorzien door de overheid aan te vullen, die toen de taak niet meer aankonden.⁵¹⁰ Men kan ze zien als “transitie ondernemingen” aangezien sommigen zich verder hebben ontwikkeld tot gewone ondernemingen maar dan wel nog in eigendom van de werknemers, anderen stopten hun activiteiten nadat alle leden een job hadden gevonden in andere bedrijven en nog anderen hebben zich omgevormd tot een soort interimkantoor die hun leden en anderen uitzenden naar ondernemingen die nood hebben aan tijdelijke werkkrachten in de bouw-, schoonmaak- en zorgsector. Ze verschillen van andere werknemercoöperaties omdat zij niet permanent tewerkgesteld worden door de coöperatie, er zijn immers momenten dat zij niet tewerkgesteld zijn door de organisatie en bijgevolg werkloosheidsuitkeringen ontvangen.⁵¹¹

Ten tweede zijn er sociale coöperaties voor gehandicapten.⁵¹² Oorspronkelijk opgericht als verenigingen in de jaren '80 als alternatief voor beschutte werkplaatsen, vormden zij zich om tot coöperaties, geïnspireerd op het voorbeeld van de werkcoöperaties.⁵¹³

Tot slot is er ook iets nieuws, namelijk de Finse “maatschappelijke onderneming”, dat in januari 2004 in werking trad en niet verbonden is aan één bepaalde juridische vorm.⁵¹⁴ Het doel van de wet is om structurele (langdurige) werkloosheid te verminderen door tewerkstellingsmogelijkheden aan te bieden aan mensen die moeilijkheden ondervinden om een job te vinden op de arbeidsmarkt.⁵¹⁵ De wet wil een actief arbeidsmarktbeleid aanmoedigen door het creëren van een alternatieve maatregel voor het tewerkstellen van gehandicapte en langdurige werklozen. Op korte tijd (zomer 2003-januari 2004) werd de wet in het parlement gestemd. Reden voor deze snelle procedure was de aanhoudende en relatief hoge werkloosheid, alsook de verwachte komende veranderingen in arbeidsbeschikbaarheid die zouden plaatsvinden wanneer de baby-boomgeneratie op pensioen zou gaan. De tewerkstellingsgraad moest dus stijgen. De doelstelling is om bestaande ondernemingen meer gehandicapte en langdurige werklozen in dienst te doen nemen alsook om aan NGO's die afdelingen hebben die op ondernemingen lijken, de mogelijkheid te geven om deze om te zetten in juridisch onafhankelijke ondernemingen.⁵¹⁶

De wet is dus specifiek gericht op gehandicapten en langdurige werklozen, men focust hier dus voornamelijk op de (inschakelings)activiteit. Het is ook een manier om sociale tewerkstelling in vennootschappen te subsidiëren.⁵¹⁷ De Finse wet is de enige wet in Europa die expliciet

508 Sosiaalinen työosuuskunta.

509 P. PATTINIEMI, *Work integration social Enterprises in Finland*, EMES WP no. 04/07, 6.

510 P. PATTINIEMI, *Work integration social Enterprises in Finland*, EMES WP no. 04/07, 5.

511 P. PATTINIEMI, “Finland: Labour co-operatives as an innovative response to unemployment”, *supra*, 87.

512 Vajaakunstoisten osuuskunta.

513 P. PATTINIEMI en N. IMMONEN, *National profiles of work integration social Enterprises: Finland*, EMES WP no. 02/10, 11 en P. PATTINIEMI, “A plurality of logics behind Finnish social enterprises,” *supra*, 157-158.

514 Wet 1351/2003, 30 december 2003. Het ministerie van tewerkstelling en economie paste de wet aan in 2007.

515 X., *Dissemination conference Krakow 24-25th May 2007, Background context paper Finland*, Seen, 1, www.seen-equal.eu/.../kontekst_finski_-_wersja_skocona_20080204140412.pdf en P. Pattiniemi en J. Hanninen, *WISEs and their role in European policies: National report Finland*, 2009, 2-7.

516 P. PATTINIEMI, *Work integration social Enterprises in Finland*, EMES WP no. 04/07, 18.

517 P. PATTINIEMI en J. HANNINEN, *supra*, 2009, 7.

langdurige werklozen vernoemt als doelgroep voor een maatschappelijke onderneming.⁵¹⁸ In 2005 waren er slechts 26 ondernemingen die zich hadden laten registreren. Tegen 2007 waren er al 100 ondernemingen.⁵¹⁹ In 2008 waren het er 170, in juni 2009 waren er 203 maatschappelijke ondernemingen, in mei 2010 waren het er echter nog maar 154.⁵²⁰ We bekijken nu de specifieke kenmerken van deze onderneming.

2.4.4 De Finse maatschappelijke onderneming

2.4.4.1 Kenmerken

A. Definitie en vorm

Sectie 2 van de wet stelt dat de maatschappelijke onderneming: “een geregistreerd handelaar is die ingeschreven is in het register van maatschappelijke ondernemingen.” In de praktijk blijkt dat de meeste ondernemingen in dit register vennootschappen zijn met beperkte aansprakelijkheid, coöperaties en verenigingen, maar de lijst kan blijkbaar ook de stichting, de eenmanszaak, een open vennootschap en een vennootschap met één verantwoordelijke partner bevatten.⁵²¹ Ondernemingen kunnen ook zelf vragen om uit het register gehaald te worden.⁵²²

Sectie 4 vervolgt door te stellen dat een vennootschap, een stichting of een andere geregistreerde handelaar in het maatschappelijke ondernemingsregister mag worden opgenomen, op voorwaarde dat de onderneming ingeschreven is in het handelsregister, goederen en diensten produceert op basis van een commercieel principe, 30 % van de werknemers moet gehandicapt of gehandicapt en langdurig werkloos zijn en de onderneming moet aan alle werknemers het loon uitbetalen van een valide persoon zoals overeengekomen in de CAO, ongeacht de productiviteit (en indien er geen dergelijke CAO bestaat, het gewoonlijke en redelijke loon voor het gedane werk). Hiermee wilde men alle schotten die werknemers in verschillende categorieën zou kunnen indelen verwijderen.⁵²³ Werknemerscoöperaties kunnen in theorie maatschappelijke ondernemingen worden, hoewel in de praktijk dit eerder moeilijk blijkt te zijn gezien het vereiste 30 % percentage gevraagd in de wet.

Verder stelt de wet nog specifiek dat de maatschappelijke onderneming niet in strijd met de wet of in strijd met goede handelspraktijken mag handelen, alsook in orde moet zijn met belastingen, sociale zekerheidsbijdragen en andere bijdragen aan de staat, inclusief pensioenen en de ongevallen- of werkloosheidsverzekeringsbijdragen.

518 P. PATTINIEMI, *Social enterprises as labour market measure*, doctoral dissertation, University of Kuopio, department of social policy and social economics, Publications E. Social Sciences, 2006, 41.

519 Social enterprises Finland, www.eurofound.europa.eu.

520 <http://www.sosiaalinenyryitys.fi>.

521 P. PATTINIEMI en J. HANNINEN, *supra*, 7 en G. BOUCQUIAUX, A. FICI & B. ROELANTS, “Annex: Comparative table of existing legislation in Europe”, in B. ROELANTS, *Cooperatives and social enterprises*, Brussels, CECOP, 2009.

522 www.tem.fi, Registering a social enterprise.

523 P. PATTINIEMI en J. HANNINEN, *supra*, 2009, 7.

B. Sociale doelstelling

Het sociaal aspect van de maatschappelijke onderneming wordt gedefinieerd door de doelgroep. De maatschappelijke onderneming is eigenlijk niet verschillend van andere vennootschappen (ze is gericht op winst en minstens 50 % van de opbrengsten moet uit handelsactiviteiten komen⁵²⁴), behalve dan wat betreft de doelgroep waarop zij zich richt. Volgens sectie 4 van de wet moet 30 % van de werknemers gehandicapt of gehandicapt en langdurig werkloos zijn. Gehandicapte werknemers zijn werknemers die klant zijn bij een tewerkstellings- en economische ontwikkelingsbureau en wiens potentieel om geschikt werk te vinden, hun job te behouden of in hun job te evolueren zeer sterk verminderd zijn wegens een gediagnoseerde kwetsuur, ziekte of handicap. De langdurige werklozen zijn werknemers die (ook klant zijn bij een tewerkstellings- en economische ontwikkelingsbureau) en die voor de start van hun tewerkstelling minstens twaalf maanden werkloos waren. Dit kan een doorlopende periode geweest zijn of meer dan één periode en die, op basis van de hernieuwing van de werkloosheid en het totale periode aan tijd, vergeleken kan worden met een werkzoekende die continu werkloos is geweest. Een langdurig werkzoekende kan ook diegenen zijn die moeilijk tewerk te stellen zijn, die arbeidsmarktsteun hebben gekregen op grond van werkloosheid van minstens 500 dagen of een werkloosheidsuitkering hebben gekregen voor 500 dagen en die recht hebben op arbeidsmarktsteun wanneer zij aangeworven worden op basis van een overheidssubsidie.⁵²⁵

C. Sanctie mechanisme

Indien het percentage werknemers onder 30 % valt en de werkgever geen andere gehandicapte of langdurige werklozen heeft tewerkgesteld binnen zes maanden, zal hij geschrapt worden van het register volgens sectie 7. Registratie aanvragers moeten het Ministerie van tewerkstelling en economie voorzien van de nodige informatie met betrekking tot de inschrijving in het maatschappelijke ondernemingsregister en voldoen aan het percentage geplaatste werknemers. Ook moeten ze het op de hoogte houden van alle veranderingen in informatie (sectie 8).

D. Steun vanuit de overheid

Tewerkstellingsautoriteiten mogen steun voorzien voor de oprichting van de maatschappelijke onderneming indien het specifieke doel het tewerkstellen is van personen in een zwakke arbeidsmarktpositie (sectie 3).

Zij krijgen een subsidie die uit twee delen bestaat: een loonsubsidie⁵²⁶ en een tewerkstellingsbeleidsbedrag (subsidie voor ondernemingsontwikkeling).⁵²⁷ De loonsubsidie kan ook uitbetaald worden aan ander types van ondernemingen die gehandicapte of langdurige

524 X., *Finland's first social enterprises*, Ministry of labour, www.mol.fi, 3.

525 www.tem.fi, Registering a social enterprise.

526 50 % van loonkosten, maximum 1300 euro per maand per persoon. De maximum periode bedraagt 2 jaar in het geval van lange termijn werkloosheid en 3 jaar voor personen met een handicap. Er is ook voorzien in een subsidie voor het aanpassen van werkomstandigheden van maximum 2500 euro per werkpost van een gehandicapte persoon. <http://www.sosiaalinenyryitys.fi/service.cntum?pageld=118233>. Voor meer info over Finse steun voor maatschappelijke ondernemingen, zie www.tem.fi.

527 Maximum 75 % van de totale oprichtingskosten. <http://www.sosiaalinenyryitys.fi/service.cntum?pageld=118233>.

werklozen tewerkstellen, maar de maatschappelijke onderneming zou ze onder betere voorwaarden verkrijgen.⁵²⁸

2.4.4.2 Aanpassingen van de wetgeving

PATTINIEMI stelde in 2006 dat volgens een evaluatie van de wet, het gebrek aan degelijke financiering en het gebrek aan goede ondernemingsideeën en *know-how* de voornaamste beperkende factoren waren die de creatie van maatschappelijke ondernemingen hinderden. Een nieuw, aangepast financieringsinstrument voor Finse maatschappelijke ondernemingen zou men volgens hem dus zeker moeten overwegen.⁵²⁹

In 2006 werd de Finse wetgeving geëvalueerd. Het Ministerie van tewerkstelling concludeerde dat het parlement en de regering ten eerste een korting op BTW zouden moeten toekennen aan maatschappelijke ondernemingen, ten tweede een efficiënt systeem zouden moeten financieren voor de promotie van deze ondernemingen, ten derde sociale criteria zouden moeten hanteren bij openbare aanbestedingen en ten vierde personen met “mentale genezingen” aan de doelgroep zouden moeten toevoegen.⁵³⁰ De aanpassingen doorgevoerd in 2007 bleven echter miniem.⁵³¹ Het ging om aanpassingen aan de criteria voor het berekenen van loonsubsidies, een persoon die recht heeft op een loonsubsidie moet nu niet meer noodzakelijk worden doorverwezen door de tewerkstellingsautoriteit, een maatschappelijke onderneming mag voortaan haar werknemers in onderaanneming uitzenden naar andere ondernemingen en kan een vergoeding vragen zonder de loonsubsidie kwijt te raken.⁵³²

2.4.4.3 Besluit

In principe legt de Finse wet alleen de minimumvereisten neer voor maatschappelijke ondernemingen. Maatschappelijke ondernemingen worden echt als sociale “bedrijven” aanzien en men deelt ze eerder in bij private ondernemingen dan bij de sociale economie.⁵³³

Deze wet is zeer beknopt en er is een gebrek aan precieze criteria, behalve dan de hoedanigheid bezitten van een geregistreerde handelaar, ingeschreven zijn in het maatschappelijke ondernemingsregister en een bepaald percentage gehandicapte of langdurige werklozen tewerkstellen. PATTINIEMI stelt dat deze ondernemingen de economische EMES criteria vervullen maar lang niet alle sociale criteria, namelijk: in het voordeel zijn van de gemeenschap, een burgerinitiatief zijn (in Finland is de onafhankelijkheid van de maatschappelijke onderneming ten opzichte van de overheidssector geen criterium⁵³⁴), een beslissingsproces niet gebaseerd op kapitaalinvestering, het participatief karakter en een beperkte winstuitkering. Winstuitkering wordt op geen enkele wijze beperkt (wat eigenlijk wel verrassend is gezien de aandacht die hieraan wordt verleend in andere Europese landen) en dit type onderneming heeft ook geen specifieke

528 P. PATTINIEMI en J. HANNINEN, *supra*, 2009, 8.

529 P. PATTINIEMI, Case Finland, Zagreb 28 september 2006, 6.

530 P. PATTINIEMI, *Social enterprises legislation in Finland*, Gdansk social economy conference, 26 juni 2008, 3.

531 Wet 409/2007.

532 www.sosiaalinenyritys.fi/english/theAct.

533 X., Dissemination conference Krakow 24-25th May 2007, Background context paper Finland, Seen, 1.

534 P. PATTINIEMI, *Case Finland: Development of legal framework for social enterprises in Finland*, Seminar Emerging models of social entrepreneurship: possible paths for social enterprise development in Central East and South East Europe, Zagreb, 28 September 2006, 6.

belastingvoordelen (vergelijk echter onder andere met het Verenigd Koninkrijk, waar dit ook niet het geval is). Dit varieert dus van onderneming tot onderneming.⁵³⁵ De wet geeft veel aandacht aan tewerkstelling en aan de doelgroep, maar dus niet aan andere doelstellingen van het sociaal ondernemerschap.⁵³⁶

Volgens PATTINIEMI is de enige verbindende factor tussen deze maatschappelijke ondernemingen het feit dat zij allemaal opgenomen zijn in hetzelfde register aangezien er tot nu toe geen koepelstructuur is opgericht (hoewel enkele organisaties potentieel hebben hiervoor, denk maar aan SYFO).⁵³⁷

Het debat betreffende de rol van de derde sector en specifiek van de rol van een maatschappelijke onderneming in Finland, is daar momenteel wel voer voor debat. Men vraagt zich immers af in welke mate men de huidige, bestaande juridische vormen kan gebruiken. In welke mate kan men de vennootschapsvorm hanteren met bijvoorbeeld speciale clausules in de statuten en het huishoudelijk reglement? Welke rol kunnen coöperaties spelen en in welke mate? Zijn veranderingen nodig voor economische verenigingen en stichtingen? En hoe verhoudt zich de huidige maatschappelijke onderneming ten aanzien van het breder maatschappelijke ondernemingsdebat? Men denkt er dan ook aan om pilootprogramma's op te zetten om te zien waar de maatschappelijke onderneming de meeste impact zou kunnen hebben, bijvoorbeeld in de gezondheids- en sociale zorg.⁵³⁸

535 P. PATTINIEMI en J. HANNINEN, *supra*, 2009, 9.

536 P. PATTINIEMI en J. HANNINEN, *supra*, 2009, 21.

537 P. PATTINIEMI en J. HANNINEN, *supra*, 2009, 7 en <http://www.syfo.fi/en/forum/the-forum-for-social-entrepreneurship/>.

538 X., *Social enterprise solutions for 21st century challenges- The UK model of social enterprise and experience*, (Finnish)Ministry of employment & the economy, no. 25/2010, 100-101, www.tem.fi.

2.5 Italië

2.5.1 Inleiding en situering

Gedurende vele jaren werd in Italië wantrouwig gekeken naar een derde sector. Dit resulteerde in tegenstrijdige juridische bepalingen, volgens BORZAGA in de hand gewerkt door de overheersing van een “statische” politieke cultuur, het gebrek in het Italiaans recht van goed gedefinieerde non-profit juridische vormen en de onderscheidende specifieke organisatie van het verzorgingsstelsel in Italië. De juridische vormen van vereniging en stichting werden immers wel voorzien door het Burgerlijk Wetboek maar konden met moeite economische activiteiten ontplooiën. De Italiaanse verzorgingsstaat heeft verder altijd voorrang gegeven aan geldtransfers, het voorzien van sociale diensten werd daarentegen verwaarloosd. Men was er dan ook van overtuigd dat de non-profit sector geen dominante rol zou spelen in de Italiaanse maatschappij en dat dit zo zou blijven. Men geloofde bijgevolg ook dat wanneer de Staat zich zou herstellen van de financiële crisis, een verdere uitbouw van de derde sector niet meer nodig zou zijn.⁵³⁹

Na een bloei van derde sector organisaties tot het einde van de 18de eeuw, met organisaties zoals de *Opere Pie* (een soort Italiaanse “charities”)⁵⁴⁰ waarbij bijna alle organisaties onder controle stonden van religieuze congregaties, mutualiteiten, (consumenten)coöperaties, spaarbanken en de *Monti di Pegno*, volgde een tijd van verval voor de derde sector tot na de Tweede Wereldoorlog. Vanaf 1866, tijdens de strijd van de gloednieuwe Italiaanse staat om zich te profileren, werden verschillende wetten gestemd waarbij eigendom van verschillende katholieke ordes en congregaties in beslag werden genomen, waardoor organisaties zoals de *Opere Pie* onderworpen werden aan de bevoegdheid van de staat. In 1890 werd dit gevolgd door een wet (*legge Crispi*) die een door de staat gecontroleerde sociale dienstensysteem op poten zette. De *Opere Pie* werden geclassificeerd als *Istituzioni Pubbliche di Assistenza e Beneficenza* en werden bijgevolg deel van de publieke sector.⁵⁴¹

Derde sector organisaties werden bijgevolg in de loop van de twintigste eeuw ofwel deel van de publieke sector, ofwel werden ze opgedoekt en vervangen door publieke organisaties.⁵⁴²

Het einde van het fascisme (de fascistische partij wilde rechtstreeks de verantwoordelijkheid voor het voorzien van welvaart) en de goedkeuring van de Italiaanse Grondwet in 1948, zorgde echter voor een ommezwaai met betrekking tot het concept van sociaal beleid en de rol van derde sector organisaties. De Grondwet zette een universalistisch type van welvaartsstaatsmodel uiteen en erkende expliciet de rol van *civil society* en van non-profit organisaties, die vrijheid kregen om zich toe te leggen op sociaal werk binnen een samenwerkingsraamwerk tussen publieke instellingen en private organisaties. Dit bleef echter lange tijd theorie en buiten de

539 C. BORZAGA, “From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector,” in A. EVERS en J.L. LAVILLE, *The third sector in Europe*, Cheltenham, 2005, 45 en 54.

540 Wet No. 753 van 1862 gaf deze organisaties administratieve autonomie en verminderde toezichtsmaatregelen voorzien door vorige wetten. C. BORZAGA, “From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector,” *supra*, 49.

541 G.P. BARBETTA, “Defining the nonprofit sector: Italy,” Working papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit sector project, 1993, 2-3 en C. BORZAGA en A. SANTUARI, “Italy: from traditional co-operatives to innovative social enterprises,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2004, 168.

542 C. BORZAGA, “From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector,” *supra*, 48.

wetgeving met betrekking tot de coöperatie werd geen enkele andere wet met betrekking tot de derde sector geïntroduceerd.⁵⁴³

Vanaf de jaren '70 is de sector echter geëvolueerd in stijgende lijn. De toenemende werkloosheid en de toenemende vrouwelijke participatie op de arbeidsmarkt zorgde ervoor dat de rol van het gezin verminderde en de hoge kosten verbonden aan de crisis van de verzorgingsstaat hielpen verder om het (welvaart)systeem in Italië te wijzigen.⁵⁴⁴

Problemen bleven echter bestaan onder andere met betrekking tot de juridische vehikels die reeds bestonden: zo werd de vereniging⁵⁴⁵ zoals in België beperkt bij het uitoefenen van economische activiteiten, waardoor de coöperatie⁵⁴⁶ een meer interessante optie bleek (hoewel bij wet een coöperatie geen leden kon hebben die niet bevoordeeld werden door de activiteiten, wat natuurlijk wel het geval is bij vrijwilligers). Ook was er een tegenstrijdigheid in de grondwet die stelde dat coöperaties ruimere sociale doelstellingen kunnen hebben en gebruikt kunnen worden om diensten te voorzien in het algemeen belang. In 1991 werden echter, in navolging van een uitspraak van het Italiaanse Grondwettelijk Hof⁵⁴⁷, de wet met betrekking tot vrijwilligersorganisaties⁵⁴⁸ goedgekeurd en de wet met betrekking tot de sociale coöperatie.⁵⁴⁹ In beslissing no. 396 van het Grondwettelijk Hof van 1988, besliste het Hof dat sectie 1 van de Crispi wet van 1890 betreffende IPABs (*Istituzioni Pubbliche di Assistenza e Beneficienza*, die in 1890 de *Opere Pie* vervingen), die stelde dat alleen publieke instellingen sociale diensten konden voorzien, in strijd was met artikel 38 van de Grondwet waarin men kan lezen dat "private zorg gratis is".

Deze twee wetten waren volgens BORZAGA de eerste belangrijke, politieke erkenningen van de derde sector in de twintigste eeuw: ten eerste hadden individuen nu het recht om diensten te organiseren die andere burgers zouden bevoordeelen en ten tweede konden andere organisaties dan publieke instellingen sociale diensten organiseren.⁵⁵⁰

Het oorspronkelijk wantrouwen vanuit de overheid ten opzichte van de derde sector bleef echter bestaan, wat bewezen wordt door het gebrek aan hervorming van de belastingswetten en van belastingsvrijstellingen in het voordeel van deze organisaties.⁵⁵¹

Het juridisch raamwerk was ook zeer versnipperd.

543 C. BORZAGA, "From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector," *supra*, 51-52.

544 C. BORZAGA, "From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector," *supra*, 48-51; 60.

545 Er zijn veel verenigingen die niet onder de wet betreffende vrijwilligersorganisaties vallen, zij vallen bijgevolg onder het Burgerlijk Wetboek van 1942. Deze verenigingen oefenen activiteiten uit voornamelijk of exclusief voor hun leden. C. BORZAGA en A. SANTUARI, "From traditional co-operatives to innovative social enterprises," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge 2004, 167.

546 Wet 1947.

547 Beslissing no. 396 van het Grondwettelijk Hof, 1988.

548 Wet no. 266. Deze wet erkent en regelt de rol van georganiseerde vrijwilligerswerk en zorgt ervoor dat vrijwilligersorganisaties een klein aantal betaalde werknemers in dienst kunnen nemen. Het zorgt ook voor registratie in speciale registers en verleent enkele belastingvoordelen aan organisaties en schenkers. C. BORZAGA, "From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector," *supra*, 54.

549 Wet 381/1991.

550 C. BORZAGA, "From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector," *supra*, 55.

551 C. BORZAGA, "From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector," *supra*, 56.

In Boek I van het Burgerlijk Wetboek zijn de verenigingen⁵⁵² en stichtingen opgenomen⁵⁵³. Hoewel er discussie bestond in het verleden of verenigingen ondernemingsactiviteiten mochten ontplooiën, is dit nu wel aanvaard (hoewel het nergens expliciet geregeld staat).⁵⁵⁴ Er wordt aangenomen dat de organisatie niet als hoofdactiviteit een commerciële activiteit mag ontplooiën, maar wel bijkomstig. Als “impresa sociale” (de nieuwe vorm van maatschappelijke onderneming) kunnen verenigingen wel zonder beperking en zelfs als voornaamste activiteit economische activiteiten ontplooiën.⁵⁵⁵

Men maakt een onderscheid tussen “associazione non riconosciute” en “associazione legalmente riconosciute”. Lange tijd was het echter niet zo gemakkelijk om als vereniging rechtspersoonlijkheid te krijgen, aangezien de procedure verschillende jaren in beslag nam en het eigenlijk een toegeving was van de staat en geen recht zelf van de organisatie om vereniging te worden: men kreeg erkenning door middel van een decreet van de President.⁵⁵⁶ Artikel 12 van het Burgerlijk Wetboek werd echter in 2000 opgeheven.

In Boek V zijn vennootschappen en coöperaties opgenomen (Italië heeft geen wetboek van koophandel⁵⁵⁷), die commerciële en industriële activiteiten mogen ontplooiën.⁵⁵⁸

Een juridische definitie van “de maatschappelijke onderneming” ontbrak ook in de wetgeving. Het was ook niet helemaal duidelijk welke entiteiten wettelijk konden opereren als onderneming en welke wetgeving in dat geval moest worden toegepast. Veel van de opgesomde entiteiten hadden ook een gebrekkige wetgeving met betrekking tot het uitoefenen van een onderneming. De gewone onderneming daarentegen schoot tekort wat betreft het sociaal doel.⁵⁵⁹

In 2005 werd bijgevolg een ruimer kader geschapen met de “impresa sociale”.⁵⁶⁰

552 In artikel 18 van de Grondwet staat dat de burgers het recht hebben om zich vrij te verenigen.

553 Zie artikelen 14-42 Boek I van het Burgerlijk Wetboek. Er was in het verleden sprake van een hervorming van Boek I van het Italiaanse Burgerlijk Wetboek, waarbij er een aparte wetgeving zou komen met betrekking tot non-profit ondernemingen die voor het algemeen belang werken. Tot nu toe heeft er echter geen hervorming plaatsgevonden. Zie P. IAMICELI, “The Italian experience: a legal framework in progress,” in C. BORZAGA en R. SPEAR, *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 118.

554 P. IAMICELI, “The Italian experience: a Legal framework in progress,” in C. BORZAGA en R. SPEAR, *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 121-122.

555 Met dank aan professor Iamiceli voor deze informatie.

556 G.P. BARBETTA, “Defining the nonprofit sector: Italy,” Working papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit sector project, 1993, 7-8.

557 A. FICI, “L’approche coopérative en Italie,” Séminaire juridique du GNC, *La lettre du GNC*, maart 2010, 18.

558 Zie vooral titel V en VI van het Burgerlijk Wetboek. C. BORZAGA en A. SANTUARI, “From traditional co-operatives to innovative social Enterprises,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, supra, 169. Artikel 2247 van het Burgerlijk Wetboek stelt dat het contract tussen vennoten bestaat uit het inbrengen van goederen en diensten door twee of meer personen voor de gezamenlijke uitoefening van een economische activiteit met als doel winst te verdelen. G.P. BARBETTA, “Defining the nonprofit sector: Italy,” supra, 7.

559 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, New frontiers in the Legal structure and legislation of social Enterprises in Europe: a comparative analysis, EUJ working paper law 2008/16, 24.

560 Wet no. 118 van 13 juni 2005, decreet no. 155 24 maart 2006 en ministerieel besluit 24 januari 2008.

2.5.2 Inschakelingseconomie

2.5.2.1 Situering

Er zijn verschillende soorten sociaalgerichte ondernemingen in Italië, waaronder de *organizzazioni di volontariato* (vrijwilligersorganisatie)⁵⁶¹, de *cooperative sociali* (sociale coöperatie)⁵⁶², de *organizzazioni non lucrative di utilità sociale* (ONLUS)⁵⁶³, de *associazioni di promozione sociale* (organisatie voor sociale promotie)⁵⁶⁴ en tot slot de *impresa sociale* (de maatschappelijke onderneming)⁵⁶⁵.

Volgens Italiaanse auteurs is er echter slechts één echte type inschakelingsonderneming in Italië, namelijk de type B sociale coöperatie, die speciaal werd opgericht voor inschakelingsdoeleinden. Italië ondersteunt deze ondernemingen door hen bijvoorbeeld te ontheffen van sociale zekerheidsbijdragen, de inschakelingswerknemers moeten dan wel erkend zijn als “kwetsbaar” door de sociale diensten. Er is ook de mogelijkheid om rechtstreeks contracten te sluiten met de overheidsdiensten zonder te moeten overgaan tot de procedure voor overheidsopdrachten. De wet hieromtrent is recent echter aangepast wegens problemen met de Europese Commissie met betrekking tot oneerlijke concurrentie. Als gevolg hiervan heeft men een limiet van 200 000 euro gezet op dit systeem. Plaatselijke overheden kunnen deze ondernemingen ook ondersteunen door hen bijvoorbeeld vrij te stellen van plaatselijke belastingen.⁵⁶⁶

Buiten deze initiatieven zijn er algemene initiatieven zoals het gebruik van de sociale clausule in overheidsopdrachten en het gebruik van wet nr. 68 van 1999 dat stelt dat ondernemingen met meer dan 50 werknemers 7 % gehandicapte werknemers in dienst moeten nemen. Ondernemingen met 15 tot 35 werknemers moeten 1 kwetsbare werknemer in dienst nemen, ondernemingen met 35 tot 50 werknemers 2 kwetsbare werknemers. Wat dit laatste betreft probeert men specifieke modellen van overeenkomsten te maken, getekend op plaatselijk niveau tussen profit en non profit ondernemingen en waarbij ondernemingen (een deel van) hun tewerkstellingsverplichtingen vervullen in samenwerking met type B coöperaties, waarbij zij in ruil een deel werk geven aan de coöperaties. Deze techniek is echter op technische problemen gestuit, zoals de beperkte integratie periodes die mogelijk zijn in coöperaties (12 maanden) en de tewerkstellingsprocedures van de kwetsbare werknemer.⁵⁶⁷

Men kan echter ook nog verwijzen naar type A sociale coöperaties die oriëntatie en training aanbieden aan bepaalde categorieën personen (jongeren, vrouwen, werklozen, ...). Ook kunnen er andere social profit organisaties zijn met een andere juridische structuur die zich hier op

561 Wet no 266 van 11 augustus 1991. Zie <http://www.lavoro.gov.it/Lavoro/md/AreaSociale/Volontariato/>.

562 Wet no. 381 van 8 november 1991.

563 Decreet no. 460 van 4 december 1997. Zie <http://www.agenziaperleonlus.it/>. Wordt voornamelijk gebruikt als een middel om voor de fiscale en belastingvoordelen te kwalificeren toepasselijk op non-profit organisaties.

564 Wet no. 383 van 7 december 2000. Zie <http://www.lavoro.gov.it/Lavoro/md/AreaSociale/AssociazionismoSociale/>.

565 Wet No. 118/05 (13 juni 2005) and decreet No. 155/06 (24 maart 2006).

566 F. ZANDONAI, D. DANIELE en F. DE ROSA, *WISE's and their role in European policies, National report: Italy*, Mutual learning on social inclusion and social protection, European Commission, 2009, 26-27, <http://www.wiseproject.eu/>.

567 F. ZANDONAI, D. DANIELE en F. DE ROSA, *supra*, 28-29. De oude wet nr. 482 van 1968 had een quota systeem waarbij ondernemingen en overheidsinstellingen met meer dan 35 werknemers 15 % gehandicapte werknemers in dienst moesten nemen, maar deze regeling bleek te streng. C. BORZAGA en M. LOSS, “Multiple goals and multi-stakeholder management in Italian social enterprises,” in M. NYSSSENS, *Social enterprise: at the crossroads of market, public policies and civil society*, London, Routledge, 2008, 73.

toeleggen (verenigingen, vrijwilligersorganisaties, stichtingen). Tot slot zijn er profit organisaties, zoals werknemerscoöperaties die zich ook hiervoor kunnen inzetten, hoewel dit niet noodzakelijk gebeurt als voornaamste doelstelling van de organisatie.⁵⁶⁸

De beschutte werkplaats zoals men in België kent is volgens BORZAGA en LOSS nooit van de grond gekomen in Italië omdat men liever de techniek van de sociale coöperatie gebruikte.⁵⁶⁹

Sinds 2005 is er een nieuwe wet met betrekking tot de “impresa sociale” dat als “label” kan dienen voor verschillende soorten juridische vormen. Het zal interessant zijn om in de toekomst te zien hoe dit geïmplementeerd wordt voor inschakelingsdoeleinden.

2.5.2.2 Sociale coöperaties (type A en B)

A. Situering

Italië heeft een lange geschiedenis met betrekking tot de coöperatie, waarvan de eerste in 1854 opgericht werd te Turijn. De eerste wettelijke erkenning van coöperaties volgde in 1882 in het Handelswetboek en werd uiteindelijk zelfs opgenomen in de Grondwet in 1947 na een woelige en voor de coöperatie nefaste periode onder het fascistische regime.⁵⁷⁰ Coöperaties zijn eigenlijk interessanter in Italië dan verenigingen omdat de Grondwet ten eerste bij hen een sociale functie erkent en hen beschermt in artikel 45⁵⁷¹, het kapitaal dat men nodig heeft is laag, ze hebben rechtspersoonlijkheid en beperkte aansprakelijkheid voor de leden en het principe van “één man één stem” is in beginsel van toepassing.⁵⁷²

Artikel 2511 van het Burgerlijk Wetboek definieert deze juridische vorm als een vennootschap met variabel kapitaal en met een wederzijdse doelstelling (ze werken voor hun leden). Het laatste kenmerk is iets traditioneels van de Italiaanse wetgeving en vindt men sinds 1942 terug in het Burgerlijk Wetboek.⁵⁷³ Er was bijgevolg een wetswijziging nodig om ervoor te zorgen dat coöperaties konden werken voor het algemeen belang. Voor deze wet weigerden sommige Italiaanse rechtbanken immers om coöperaties te registreren die dit als doelstelling hadden.⁵⁷⁴

Met de recente coöperatieve wetswijziging heeft men in het Italiaanse recht twee grote groepen van coöperaties gemaakt: coöperaties die “voornamelijk wederzijds zijn”⁵⁷⁵, zij moeten

568 F. ZANDONAI, D. DANIELE en F. DE ROSA, *supra*, 7.

569 C. BORZAGA en M. LOSS, “Multiple goals and multi-stakeholder management in Italian social enterprises,” *supra*, 72.

570 C. BORZAGA, S. DEPEDRI, R. BODINI, *Cooperatives: the Italian experience*, Euricse paper 06/2010, 1.

571 Hierin staat dat de Republiek de sociale functie van een coöperatie met wederzijds karakter en zonder private speculatie doeleinden erkent. De wet promoot en staat gunstig tegenover haar groei en verzekert haar karakter en doeleinden.

572 C. BORZAGA en A. SANTUARI, “From traditional co-operatives to innovative social Enterprises,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, *supra*, 170.

573 A. FICI, *Italian co-operative law reform and co-operative principles*, Euricse working papers, n. 002/10, 2010, 7. Het verplichten van de coöperatie om met haar leden te werken komt echter in wetgeving van andere landen tevoorschijn in de vorm van een verbod om met niet-leden om te gaan. Het verbod om te werken met niet-leden is het resultaat van de verplichting om met leden te werken, waardoor de wederzijdse doelstelling geïmplementeerd wordt. Fici verwijst naar de wetgeving van Spanje (artikel 4, 1 Wet 27/99), Portugal (artikel 2, 2 coöperatieve code), Frankrijk (artikel 3,1 wet 1775/47), Hongarije (sectie 56 wet 2006).

574 A. FICI, *Italian co-operative law reform and co-operative principles*, Euricse working papers, n. 002/10, 2010, 9.

575 Voor de criteria voor “voornamelijk” met betrekking tot de verschillende soorten coöperaties: zie artikel 2513 BW.

voornamelijk met hun leden werken en kunnen kapitaal beperkt uitkeren. Sociale coöperaties behoren hiertoe, hoewel de voorwaarde om voornamelijk voor de leden te werken hier niet van toepassing is. Deze coöperaties hebben automatisch recht op belastingvoordelen. Hiernaast zijn er de “andere” coöperaties, die niet in overeenstemming zijn met de ICA principes. Men denkt dat men deze categorie gecreëerd heeft om voornamelijk grote coöperaties, die de facto werkten zonder beperking met niet-leden, niet uit te sluiten na de wetwijziging. Ook is het een oplossing voor het probleem waar alle coöperaties mee te maken hebben, namelijk een gebrek aan kapitaal aangezien dit aspect nu eenmaal niet relevant is voor het bestuur van de vennootschap (wegens het democratisch principe) en het maar een beperkte rendabiliteit heeft. Deze coöperatie is meer markt georiënteerd, kan vrij werken met niet-leden en de mogelijkheid om winst te maken vergroot waardoor investeringsmogelijkheden aantrekkelijk worden. De vraag is natuurlijk of dit het imago van de coöperatie in Italië zal schaden.⁵⁷⁶

In Italië heeft men twee soorten sociale coöperaties, ingevoerd door wet 381 in 1991⁵⁷⁷: Type A coöperaties die zich bezig houden met activiteiten op vlak van gezondheid, sociale of onderwijsstaken en type B coöperaties die fungeren als vehikels om kwetsbare personen terug op de arbeidsmarkt te integreren.

Wat deze coöperatie onderscheidt van andere coöperaties is dat de begunstigde de gemeenschap is of groepen van kwetsbare personen binnen de gemeenschap, zelfs als ze geen lid zijn van de coöperatie.⁵⁷⁸ FICI verwijst naar het feit dat deze coöperaties wel dit zijn wat betreft hun intrinsieke structuur maar eigenlijk niet in hun doelstelling.⁵⁷⁹

B. Kenmerken

B.1. Algemeen

De bepalingen van het Burgerlijk Wetboek zijn van toepassing op sociale coöperaties⁵⁸⁰, voor zover de bepalingen van Wet no. 381/91 niets specifiek voorschrijven. Verder zullen er speciale regels zijn afhankelijk van de activiteit die de coöperatie uitoefent, waardoor ze gekwalificeerd worden als werknemers coöperatie, landbouwcoöperatie,... enzovoorts. Ze hebben ook een voordelig fiscaal statuut aangezien ze deel uitmaken van de fiscale categorie ONLUS (non-profit organisaties).⁵⁸¹

576 A. FICI, *Italian co-operative law reform and co-operative principles*, Euricse working papers, n. 002/10, 2010, 10-12.

577 Volgens Borzaga kwam deze wet er na tien jaar parlementair debat, waarbij de coöperaties die gunstig stonden ten aanzien van de wet vooral uit katholieke en christen-democratische hoek kwamen. De socialistische en communistische partijen waren vooral gekant tegen het opnemen van vrijwilligers bij de leden van de coöperatie. Er werd bijgevolg een compromis gesloten: vrijwilligers mogen lid worden maar hun aantal is beperkt (niet meer dan 50 %). C. BORZAGA en A. SANTUARI, “From traditional co-operatives to innovative social Enterprises,” in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, supra, 171.

578 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *New frontiers in the Legal structure and legislation of social Enterprises in Europe: a comparative analysis*, EUI working paper law 2008/16, 7.

579 A. FICI, “L’approche coopérative en Italie,” Séminaire juridique du GNC, *La lettre du GNC*, maart 2010, 18.

580 FICI vermeldt dat het algemeen kader in het burgerlijk wetboek verwijst naar de wetgeving met betrekking tot de Italiaanse vennootschappen met aandelen en de vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid, waardoor er in Italië ook geen sprake is van een unitair fenomeen. A. FICI, “L’approche coopérative en Italie,” Séminaire juridique du GNC, *La lettre du GNC*, maart 2010, 18.

581 Zie artikel 10 decreet no. 460/97 (*Riordino della disciplina tributaria degli enti non commerciali e delle organizzazioni non lucrative di utilità sociale*). Sociale coöperaties zijn ook het voorwerp van verschillende wetten (wetten die zowel betrekking hebben op heel Italië als regionale wetten) die hen fiscale voordelen verlenen. R.

Type B coöperaties moeten minstens 30 % kwetsbare werknemers opnemen⁵⁸² waarvoor de coöperatie vrijstelling krijgt van sociale zekerheidsbijdragen.⁵⁸³ Het zijn vaak klein tot zeer kleinschalige organisaties die in een bepaalde regio werken en ze zijn bijgevolg gevoelig voor plaatselijke socio-economische ontwikkelingen.⁵⁸⁴ Volgens cijfers van 2005 van het Istat waren er 2419 type B coöperaties in Italië, de meesten zijn gevestigd in het noorden en het centraal gedeelte van het land.⁵⁸⁵

De categorieën personen die in dienst kunnen worden genomen worden nauwkeurig in de wetgeving opgesomd: personen met een fysieke of mentale handicap, drugsverslaafden, alcoholisten, minderjarigen met probleemgezinnen, gedetineerden onder voorwaardelijke invrijheidsstelling.⁵⁸⁶ Voor deze personen krijgt de coöperatie vrijstelling van sociale zekerheidsbijdragen, zolang deze handicap door de overheid is erkend (dit is beperkt in de tijd, tenzij het gaat om een permanente handicap).⁵⁸⁷ Deze personen zijn best leden van de coöperatie, indien hun statuut dat toelaat.⁵⁸⁸

Type B coöperaties kunnen type A coöperaties worden als zij hun statuten aanpassen en zich laten registreren in een specifiek register voor sociale coöperaties.⁵⁸⁹

Het is een heel effectieve manier voor integratie, maar er zijn enkele beperkingen met betrekking tot investeringsmogelijkheden, de marktaanpak en zelfs met betrekking tot de beoogde doelgroep (langdurige werklozen zijn bijvoorbeeld niet expliciet opgenomen als doelgroep in de wetgeving). De nieuwe wetgeving met betrekking tot de *impresa sociale* zou hier soelaas kunnen bieden en breidt ook de doelgroep uit.⁵⁹⁰

De naam van de coöperatie moet "sociale coöperatie" bevatten⁵⁹¹ en men moet de onderneming registreren in het coöperatieve register. Naast gewone leden kunnen de statuten ook in vrijwillige leden voorzien die hun diensten gratis aanbieden.⁵⁹²

B.2. Uitkeringsverbod?

Het uitkeren van winsten is niet verboden voor sociale coöperaties maar is wel beperkt tot de maximum interest op post kasbons vermeerderd met 2,5 punten (zie artikel 2514 BW).⁵⁹³

LOLLI, "Social co-operatives in het context of recent Italian regulations," in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 76.

582 Artikel 4,2 wet nr. 381 van 8 november 1991.

583 Artikel 4,3 wet nr. 381 van 8 november 1991 en http://www.agenzialavoro.tn.it/aziende/incentivi/cooperative_inc .

584 F. ZANDONAI, D. DANIELE en F. DE ROSA, WISE's and their role in European policies, National report: Italy, supra, 8.

585 Istat, *Le cooperative sociali in Italia. Anno 2005*, Informazioni n. 4, Rome, 2008 en F. ZANDONAI, D. DANIELE en F. DE ROSA, WISE's and their role in European policies, National report: Italy, supra, 12.

586 Artikel 4,1 wet nr. 381 van 8 november 1991.

587 C. BORZAGA en M. LOSS, *Work integration social enterprises in Italy*, WP 02/02, Emes, 9.

588 F. CAFAGGI en P. IAMICELLI, supra, 7.

589 C. BORZAGA en M. LOSS, *Work integration social enterprises in Italy*, WP 02/02, Emes, 18.

590 F. ZANDONAI, D. DANIELE en F. DE ROSA, WISE's and their role in European policies, National report: Italy, supra, 13.

591 Artikel 1, 3 wet nr. 381 van 8 november 1991.

592 Artikel 2 wet nr. 381 van 8 november 1991.

593 Zie A. FICI, *Italian co-operative law reform and co-operative principles*, Euricse working papers, n. 002/10, 2010, 10-11.

Wat betreft het gebruik van winsten moet er een contributie zijn van 3 % van de totale jaarlijkse winst aan de Wederzijdse Fondsen (artikel 11 wet 59/92) en minstens 30 % van de jaarlijkse winst moet naar de wettelijke reserve gaan.

De rest van de winsten mag vrij aangewend worden door de Algemene Vergadering. De enige beperking door de wet aangebracht is wanneer het ratio tussen het eigen vermogen van aandeelhouders en de totale schulden van de onderneming minder is dan één vierde, dan mogen de winsten en verdeelbare reserves niet toegewezen worden. Dit verbod is echter niet van toepassing op investeerders.⁵⁹⁴

Het bestaan van een “asset lock” bestaat dus in de vorm van beperkingen met betrekking tot ten eerste devolutie van jaarlijkse winsten naar de wettelijke reserves en ten tweede het toekennen van activa in het geval van ontbinding: het residu na terugbetaling gaat naar mutuele fondsen opgericht voor de promotie van coöperatieven.⁵⁹⁵

B.3. Stemrecht

Deze coöperatieven hebben een “multi stakeholder” model: er is immers sprake van coöperatieve en financiële leden, maar ook van vrijwillig werkende leden. De macht gaat naar de coöperatieve leden, die de meerderheid uitmaken van de raad van bestuur. Specifieke beperkingen zijn opgelegd aan financiële leden; hun stemrechten mogen niet meer zijn dan één derde toegekend aan gewone leden en zij mogen niet meer dan één derde van de bestuurders kiezen. Het aantal vrijwillige leden mag niet meer bedragen dan de helft van het totaal aantal aandeelhouders.⁵⁹⁶

Ieder lid heeft een stem volgens artikel 2538, lid 2 BW, onafhankelijk van het aantal ingebrachte kapitaal. De wetgeving voorziet echter ook enkele uitzonderingen op de regel “één man, één stem.”

Men mag ten eerste in de statuten meer stemmen geven aan een lid dat een wettelijke entiteit is (een coöperatie of een andere juridische vorm) met een maximum van 5, in verhouding tot het gehouden kapitaal of het aantal van zijn leden. Dit kan men verklaren door de nood om aan te passen aan “secundaire coöperatie”: indien een coöperatie gevormd wordt door andere coöperaties en één ervan heeft meer leden dan de anderen, lijkt het meer democratisch te zijn dat deze coöperatie meer stemmen krijgt, hoewel het beperkt is tot 5 stemmen. (paragraaf 3)

Ten tweede mogen de statuten stemmen bepalen in verhouding tot de wederzijdse uitwisseling, dus in verhouding tot de transacties tussen coöperatie en lid. Deze uitzondering is echter enkel mogelijk in een coöperatie van ondernemers, waar er nood is om de stem van ieder lid te verbinden aan het financieel risico die hij of zij loopt door deel te nemen aan de coöperatie. Ieder lid kan echter niet meer hebben dan 10 % van het totaal aan stemmen in iedere vergadering en deze bevoordeelde leden samen kunnen niet meer dan 1/3 hebben van het totaal aan stemmen in iedere vergadering. (paragraaf 4)

Ten derde kunnen de statuten bepalen dat stemrechten bepaald worden bij de verkiezing van het toezichthoudend orgaan, in proportie tot het gehouden kapitaal of wederzijdse uitkeringen. (paragraaf 2)

594 R. LOLLI, “Social co-operatives in het context of recent Italian regulations,” *supra*, 82-83.

595 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 8.

596 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 9.

Tot slot kunnen de statuten ook bepalen dat er een meervoudige stem gegeven wordt aan investeerder-leden, de coöperatie mag immers financiële instrumenten uitvaardigen volgens artikel 2526 BW met de enige beperking dat de investeerder-leden niet meer dan 1/3 van het totaal aantal stemmen in iedere vergadering mogen hebben.⁵⁹⁷

2.5.3 De Italiaanse maatschappelijke onderneming

2.5.3.1 De “*impresa sociale*”: een juridische modaliteit

Sociale coöperaties waren de laatste jaren het voornaamste instrument voor de verlening van sociale diensten in Italië.⁵⁹⁸ Volgens THOMAS hadden de sociale coöperaties echter te lijden aan verschillende problemen waaronder de moeilijkheid om vrijwilligers en betaalde werknemers samen te brengen, de moeilijkheid om verschillende doelstellingen samen te brengen, het hebben van verschillende stakeholders wat kan leiden tot interne conflicten, beperkingen die verbonden zijn aan de kleinschaligheid, gebrekkige stimulansen voor groei en een gebrek aan management en ondernemingscompetenties die nodig zijn om op de markt te kunnen spelen.⁵⁹⁹ Ze waren ook beperkt in mogelijke activiteiten en hadden moeite om risico kapitaal te gebruiken wanneer er een hoog niveau aan investeringen nodig was.⁶⁰⁰

Er was ook een ruimte die niet door duidelijke normen was omkaderd en die moeilijk te beoordelen was: het ging om alle vormen van onderneming waarvan de activiteiten de gemeenschap bevoordeelt en waarbij er geen exclusieve interne relatie tussen leden van toepassing is.⁶⁰¹

Hoewel Italië reeds sociale juridische vormen bezat zoals hoger aangehaald, werd in 2005 toch een ruimere wet voor de “maatschappelijke onderneming” aangenomen, die we als juridische categorie kunnen kwalificeren⁶⁰². Ongeacht al deze verschillende juridische raamwerken was er immers sprake van fragmentatie. Ten eerste was er geen juridische definitie van een maatschappelijke onderneming, ten tweede was het niet duidelijk welke entiteiten juridisch als onderneming konden werken en welke wetgeving bijgevolg moest worden toegepast en tot slot was de bestaande wetgeving gebrekkig. Zo werd de algemene wetgeving met betrekking tot de gewone vennootschap bijvoorbeeld niet goed genoeg bevonden met betrekking tot de sociale doelstelling en wat verenigingen betreft was er een gebrek aan wetgeving met betrekking tot de organisatorische aspecten verbonden aan ondernemingsactiviteiten, bijvoorbeeld het jaarverslag, reserve fondsen en het faillissement maar ook wat betreft de mogelijkheid tot participatie van belanghebbenden en de informatie en verantwoordingsplicht.⁶⁰³ Zij konden zich ook moeilijk omvormen tot sociale coöperatie.⁶⁰⁴

597 A. FICI, *Italian co-operative law reform and co-operative principles*, Euricse working papers, n. 002/10, 2010, 14-15.

598 Het ging over rond de 1000 coöperaties vooraleer er officiële wetgeving was tot meer dan 12 000 in 2009. R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 4-5.

599 A. THOMAS, “The rise of social co-operatives in Italy”, *Voluntas* no. 3, september 2004, 261.

600 R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 5.

601 G. GUERRIERI, O. NAZZARO en A. ZEVI, “The social economy in Italy,” in J. DEFOURNY en J.L. MONZON CAMPOS, *Economie sociale-the third sector – Cooperative, mutual & nonprofit organisations*, Brussel, De Boeck, 1992, 207.

602 Wet No. 118/05 (13 juni 2005) and decreet No. 155/06 (24 maart 2006).

603 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *New frontiers in the Legal structure and legislation of social Enterprises in Europe: a comparative analysis*, EUI working paper law 2008/16, 24 en P. IAMICELI, “The Italian experience: a legal

Het innovatieve aan deze wet is dat deze mogelijkheid openstaat voor nieuwe activiteiten⁶⁰⁵ (buiten zorg) en dat verschillende types van organisaties in aanmerking komen om “maatschappelijke onderneming” te worden: iedere private organisatie komt in aanmerking, van vereniging en stichting tot coöperatie en andere vennootschapsvormen.⁶⁰⁶

Er zijn echter wel bepaalde voorwaarden waaraan men moet voldoen: er is immers een volledig verbod op winstuitkering en er moet ook participatie zijn van relevante “stakeholders”.

Tot nu toe is deze juridische categorie niet zo populair. Volgens cijfers verkregen van Euricse⁶⁰⁷ gaat het om een totaal van 629 ondernemingen. Het hoog aantal aan maatschappelijke ondernemingen in het onderwijs kan men verklaren door een andere wet die in werking trad in 2007, waarbij scholen bepaalde voordelen verkrijgen indien zij de maatschappelijke ondernemingscategorie aannemen.⁶⁰⁸

Het laag aantal maatschappelijke ondernemingen kan men echter ook verklaren door het laat implementeren van de verschillende uitvoeringsbesluiten, waarvan de laatste pas in februari 2010 tot stand kwam. Tot 2010 was er zelfs geen register voor maatschappelijke ondernemingen. Het potentieel aantal maatschappelijke ondernemingen is volgens EURICSE nochtans hoog.⁶⁰⁹

framework in progress,” in C. BORZAGA en R. SPEAR, *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 122.

604 R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 5.

605 Zie paragraaf 1 van artikel 2 decreet No. 155/06.

606 C. BORZAGA, G. GALERA and F. ZANDONAI, “Italy: From social co-operatives to a broader legal conception of social enterprise,” in J. DEFOURNY and M. NYSENS, *Social enterprise in Europe: Recent trends and developments*, EMES, WP no. 08/01, 26 en F. CAFFAGI en P. IAMICELI, *supra*, 24.

607 Met dank aan Flaviano Zandonai van Euricse.

608 R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 17.

609 R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 2 en 9.

Figuur 10: Maatschappelijke ondernemingen krachtens het recentste normenstelsel per activiteit (Bron: Euricse - unioncamere, augustus 2010)

Sectoren	aantal	%
landbouw, jacht en bosbouw	3	0,5
verwerkende nijverheid	5	0,8
bouw	7	1,1
klein- en groothandel	3	0,5
horeca	7	1,1
informatie- en communicatiediensten	5	0,8
immobiliën	1	0,1
wetenschappelijke en technische beroepsactiviteiten	24	3,8
verhuurbedrijven, reisagentschappen	29	4,6
onderwijs	312	49,7
gezondheidszorg en sociale dienstverlening	99	15,7
artistieke, sportieve en ontspanningsactiviteiten	10	1,6
Andere diensten	4	0,6
niet-geclassificeerde ondernemingen	120	19,1
Totaal	629	100,0

2.5.3.2 Definitie

Volgens artikelen 1-3 van het decreet moet men voldoen aan de volgende voorwaarden:

- Een private organisatie zijn;
- De organisatie moet een ondernemingsactiviteit⁶¹⁰ uitoefenen waarbij in de productie wordt voorzien van sociale nutsvoorzieningen in de vorm van goederen en diensten (wat volgens artikel 2,3 betekent dat de verkoop een opbrengst van meer dan 70 % moet opleveren);
- De organisatie moet in het algemeen belang handelen en is non-profit gericht.⁶¹¹

De maatschappelijke onderneming wordt opgericht bij openbare akte, waarin het sociaal karakter van de onderneming moet staan alsook de sociale doelstelling en het “zonder winst oogmerk” karakter. (Zie artikel 5).

610 Een ondernemingsactiviteit betekent onder artikel 2082 van het Burgerlijk Wetboek dat de activiteit productief moet zijn, maar ook professioneel, economisch en georganiseerd.

611 A. FICI, *The new Italian law on social enterprise*, Paper OECD seminar Zagreb, September 2006, 3. Het gaat bijgevolg om echte ondernemingen, die ondernemingsgericht moeten zijn en bijvoorbeeld niet gratis diensten aanbieden of prijzen zetten die de kosten niet kunnen dekken. Dan kan het geen maatschappelijke onderneming zijn. FICI merkt op dat het interessant zou zijn om dit onderscheid te maken bij hervorming van het belastingsrecht in Italië, aangezien dit recht momenteel alle organisaties over dezelfde kam scheert. De wet van 2006 bevat geen aparte fiscale regeling voor maatschappelijke ondernemingen, waardoor zij nog steeds onder andere behandeld worden onder wet n° 460/97 betreffende niet-commerciële juridische organen en non-profit sociale nutsorganisaties (ONLUS). A. FICI, *The new Italian law on social enterprise*, *supra*, 5.

2.5.3.3 Sociale doelstelling

De maatschappelijke onderneming moet eerst en vooral een ondernemingsactiviteit uitoefenen dat er in bestaat om sociale nutsvoorzieningen in de vorm van goederen of diensten te produceren. Een aantal nieuwe activiteitsvelden worden door deze wet in artikel 2 opgelijst: zorg, gezondheid, zorg-gezondheid, onderwijs, opleiding en persoonlijke training, bescherming van het milieu en het eco-systeem, ontwikkeling en cultureel erfgoed, sociaal toerisme, academisch en post-academisch onderwijs, onderzoeksactiviteiten en het verlenen van culturele diensten, extra curriculaire training en ondersteuning aan sociale diensten.⁶¹²

De wet kan volgens artikel 2,2 uiteraard ook toegepast worden op inschakelingsondernemingen met minstens 30 % gehandicapte of kwetsbare werknemers.⁶¹³

2.5.3.4 Uitkering van winsten

De organisatie kan geen winsten uitkeren aan zijn leden of eigenaars, het non-profit vereiste is bijgevolg een volledig uitkeringsverbod (dit in tegenstelling tot de sociale coöperatie, waar er wel een beperkte uitkering mogelijk is). (artikel 3). De ondernemingen moeten hun inkomen investeren in hun “core business” of gebruiken om hun activa te verhogen. Ze mogen geen winsten (zelfs niet onrechtstreeks) uitkeren aan bestuurders, aandeelhouders, leden, werknemers of partners (behalve dan de sociale coöperaties). Onrechtstreekse winsten worden gedefinieerd door de wet: als onrechtstreekse winst wordt bijvoorbeeld aanzien het betalen aan bestuurders van meer dan 20 % uitkering dat toegekend wordt door ondernemingen die in/onder identieke of analoge sectoren en voorwaarden werken.⁶¹⁴

Wel mogen ze een deel van hun winsten uitkeren aan specifieke groepen van investeerders, namelijk eigenaars van gepriviligeerde aandelen of waarborgen. Indien de onderneming ophoudt met zijn activiteiten, moeten de overige fondsen geschonken worden aan andere nonprofits.⁶¹⁵

2.5.3.5 Controle en toerekenbaarheid

Publieke entiteiten zijn expliciet uitgesloten en kunnen geen maatschappelijke onderneming worden, alsook private organisaties die enkel activiteiten ontplooiën voor hun leden. De wet verbiedt ook aan publieke entiteiten en profit organisaties om deze ondernemingen te controleren, hoewel zij wel aandelen kunnen bezitten of op een bepaalde manier kunnen deelnemen aan de onderneming, zo lang dat hun participatie niets waard is op vlak van controle.⁶¹⁶

De wet zegt niets over de samenstelling van de leden maar zegt wel dat het principe van non-discriminatie gehonoreerd moet worden met betrekking tot toetreding en uitsluiting (artikel 9).⁶¹⁷

612 BORZAGA, GALERA en ZANDONAI, « Italy, » in J. DEFOURNY en M. NYSENS, *Social enterprise in Europe: recent trends and developments*, SEJ 2008, nr. 3, 218.

613 F. CAFFAGI en P. IAMICELI, *supra*, 25

614 A. FICI, *The new Italian law on social enterprise*, Paper OECD seminar Zagreb, September 2006, 5-6.

615 Artikel 4, paragraaf 1 en 3 wet 155.

616 F. CAFFAGI en P. IAMICELI, *supra*, 24-25.

617 F. CAFFAGI en P. IAMICELI, *supra*, 26.

Het principe van werknemerbescherming vindt men terug in artikel 14, §1, waarin staat dat de economische en juridische behandeling van werknemers van maatschappelijke ondernemingen niet inferieur kan zijn aan de behandeling neergelegd in de toepasselijke contracten en CAO's.⁶¹⁸ Tot slot kan de verkiezing van de meerderheid van organen niet gereserveerd worden aan externen (niet leden), zie artikel 8,1.⁶¹⁹

Maatschappelijke ondernemingen moeten jaarlijkse financiële verslagen opmaken en neerleggen. Het voornaamste instrument om de sociale doelstellingen na te kijken is de sociale balans waarin de onderneming moet rapporteren over het sociaal doel, dat ook neergelegd moet worden in het ondernemingsregister (artikel 10).

Ook zijn er andere principes zoals de correctheid en efficiëntie van het management in artikel 8, §3 waar er staat dat de statuten moeten voorzien in specifieke voorschriften inzake reputatie, professionalisme en onpartijdigheid van de leden van de organen en transparantie in artikel 5 dat het minimuminhoud vastlegt voor de statuten.⁶²⁰

Verenigingen moeten een kapitaal van 20 000 euro hebben om maatschappelijke onderneming te kunnen worden.⁶²¹ Om zich te mogen omvormen of te mogen fusioneren of splitsen met of van andere organisaties, vereist de wetgeving dat deze andere organisaties de non-profit aard van de onderneming verderzetten. Om zulke omvorming te maken heeft men eerste de toestemming nodig van het Ministerie van arbeid en sociaal beleid.⁶²²

2.5.3.6 *Werknemersparticipatie*

Begunstigden en werknemers hebben een formeel recht om betrokken te worden bij het bestuur van de organisatie, door mechanismen van informatie, consultatie en participatie die hen toelaat om de interne beslissingen te beïnvloeden. De onderneming mag echter zelf kiezen op welk niveau en met welk mechanisme van betrokkenheid dit gebeurt. (artikel 12).⁶²³

2.5.3.7 *Sanctioneringsmechanisme*

Intern wordt de onderneming gemonitord door het vennootschapsrecht. Extern treedt het Ministerie van arbeid en sociaal beleid op. Indien de onderneming de wet schendt, zal het geschrapt worden van de afdeling maatschappelijke onderneming binnen de openbare registratie door het Ministerie van arbeid en sociaal beleid. Alle activa zullen toegekend worden aan een andere non-profit entiteit, in overeenstemming met wat er is bepaald door de statuten (artikel 13,3).⁶²⁴

618 A. FICI, *The new Italian law on social enterprise*, *supra*, 9.

619 A. FICI, *The new Italian law on social enterprise*, Paper OECD seminar Zagreb, September 2006, 8.

620 A. FICI, *The new Italian law on social enterprise*, *supra*, 8.

621 R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 12.

622 R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 12.

623 F. CAFFAGI en P. IAMICELI, *supra*, 27.

624 F. CAFFAGI en P. IAMICELI, *supra*, 27.

2.5.3.8 Stemrecht

Stemrechten worden niet expliciet vernoemd in de wet, het zal dus afhangen van de juridische vorm. De afwezigheid van de regel “één man, één stem” (vaak toegepast bij coöperaties) is niet zo verwonderlijk aangezien dit overeenstemt met de keuze van het recht om organisaties niet toe te laten op basis van hun juridische vorm.⁶²⁵

2.5.4 Besluit

Volgens FICI is het probleem van de sociale coöperatie dat men ten eerste vaak de activiteit van algemeen belang niet goed kan identificeren, waardoor er verwarring ontstaat tussen de doelstelling van een klassieke coöperatie en dat van een sociale coöperatie en ten tweede dat ze bestuurd worden zoals klassieke coöperaties omdat er geen specifieke bestuursregels of regels met betrekking tot “accountability” bestaan.⁶²⁶

CAFAGGI en IAMICELI wijzen erop dat er een spanning kan ontstaan tussen de ontwikkeling van het coöperatieve model dat meer en meer aanleunt bij profit ondernemingen en de specifieke doelstellingen nagestreven door maatschappelijke ondernemingen. Dit conflict kan men oplossen door ervoor te zorgen dat vormen van bestuur aandacht schenken aan de sociale doelstellingen en aan de rechten en verwachtingen van de doelgroep. Zij zijn van mening dat dit deels één van de resultaten is van de nieuwe Italiaanse wetgeving met betrekking tot de *impresa sociale*.⁶²⁷

Men kan alvast zeggen dat de Italiaanse aanpak vrij vernieuwend is aangezien men horizontaal werkt, over alle juridische vormen heen, waarbij men tussen de verschillende modellen kan “shoppen” en zo naar het optimale resultaat zoekt. Men probeert om een fundamentele set aan regels te identificeren die vervolgens van toepassing is op alle maatschappelijke ondernemingen, wat hun juridische vorm ook mag zijn.⁶²⁸

Het probleem bij deze optie is natuurlijk wel de coördinatie van deze horizontale benadering, aangezien het dan wel consistent moet zijn met de inhoud van alle “verticale” statuten.⁶²⁹

Sociale coöperaties kunnen vrij gemakkelijk binnen deze nieuwe categorie vallen (zo hebben de sociale coöperaties bijvoorbeeld al de gewoonte om hun belanghebbenden te betrekken bij het besluitvormingsproces) maar de omzetting wordt verwacht vrij beperkt te zijn omdat zij geen voordelen zouden ontvangen door zich om te vormen. Er zijn dan ook geen specifieke bepalingen met betrekking tot financiële of fiscale bepalingen.⁶³⁰ Andere organisaties daarentegen zouden door deze categorie aan te nemen bepaalde financiële en fiscale problemen kunnen oplossen aangezien ze zo hun activiteiten zouden kunnen diversifiëren en nieuwe bronnen van inkomsten zouden kunnen creëren. Het dilemma is dan wel dat men aan veel voorwaarden moet voldoen

625 A. FICI, *The new Italian law on social enterprise*, Paper OECD seminar Zagreb, September 2006, 9.

626 A. FICI, “Cooperatives and social enterprises: comparative and legal profile” in B. ROELANDTS, *Cooperatives and social enterprises: governance and normative frameworks*, CECOP, 2009, 94.

627 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 10.

628 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 28.

629 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 28.

630 Blijkbaar was dit echter niet de bedoeling en werd er besloten dat het beter was om deze voorzieningen te bespreken in een later stadium. F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 22 en V. MAZZOCCO, “Cooperatives and social enterprises in Italy”, in B. ROELANDTS, *Cooperatives and social enterprises: Governance and normative frameworks*, CECOP, 2009, 49.

zonder echt veel voordelen terug te krijgen. Ze zouden ook bestaande fiscale en financiële voordelen kunnen verliezen als ze gebruik zouden maken van de nieuwe categorie. Het innovatieve is echter wel dat nieuwe soorten maatschappelijke ondernemingen kunnen opgericht worden met activiteiten buiten sociale dienstverlening⁶³¹ en reeds bestaande coöperaties en andere juridische vormen kunnen nieuwe organisaties oprichten die andere activiteiten ontplooiën maar die wel nog onder hun controle staan.⁶³²

De toekomst zal uitwijzen of de extra voorwaarden en verantwoordelijkheden opgelegd door de wet en het gebrek aan financiële of fiscale voordelen zullen opwegen tegen het pluspunt van het kunnen ontplooiën van nieuwe activiteiten voor deze nieuwe categorie.

631 Men spreekt over nieuwe maatschappelijke ondernemingen in het sociaal toerisme en in de sociale agricultuur, maar ook over religieuze maatschappelijke ondernemingen die hun sociale dienstverlening kunnen afscheiden van hun religieuze activiteiten en zelfs over ondernemingen die eigendom beheren geconfiscieerd van de maffia. R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 17-18.

632 R. LARATTA, C. BORZAGA en S. DEPEDRI, *The recent development of social Enterprises in Italy*, Euricse, 2010, 13-14.

3. Algemene Conclusie

3.1 Overzicht

Door de verandering van de verzorgingsstaat komen diensten en goederen van “algemeen belang” steeds meer in handen van maatschappelijke ondernemingen, waarbij het maximaliseren van winst niet meer de essentiële doelstelling is, maar waarbij men tracht om de efficiëntie van de markt te combineren met het algemeen belang dat vroeger door de overheid werd gegarandeerd. Dit zorgt bijgevolg voor een aantal radicale veranderingen van de theoretische definitie van “de onderneming”, van de juridische structuur en van het belastingsrecht.⁶³³

We hebben in dit onderzoek de sociale economie en de verschillende rechtsvormen die gehanteerd worden in deze derde sector vergeleken. In Vlaanderen wordt de coöperatieve vennootschapvorm en/of de vennootschap met sociaal oogmerk niet gebruikt in het kader van tewerkstelling voor kwetsbare of gehandicapte personen (met voorbehoud misschien van de activiteitencoöperaties). In Wallonië is dit wel het geval, vaak omdat de vso als juridische vorm ofwel verplicht wordt ofwel duidelijk in de wetgeving wordt ingevoegd als reële mogelijkheid.

In andere Europese landen vinden we gelijkaardige situaties terug en is men op zoek gegaan naar alternatieven voor de traditionele vehikels van de vereniging en de coöperatie. Sommige landen hebben echter geen verenigingswetgeving of coöperatieve wetgeving (bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk) of is er wel wetgeving maar is ze erg versnipperd (bijvoorbeeld in Frankrijk en Italië). Bij de keuze voor een alternatief heeft men voor verschillende opties gekozen: In Frankrijk zien we dat men een specifiek coöperatief statuut in het leven heeft geroepen. In Finland en Italië gaat het eerder om een “open” vorm, waarbij men mag kiezen welke juridische vorm men wil gebruiken. In het Verenigd Koninkrijk, Zweden en België gaat het om een modaliteit van een vennootschapsvorm. In Nederland denkt men eraan om een modaliteit van vzw en stichting in het leven te roepen.⁶³⁴

In Frankrijk heeft de coöperatie geen aparte juridische vorm maar is zij zelf een “société à statut spécial”. Men moet hier dus kiezen tussen een commerciële of burgerlijke vennootschapsvorm, maar ook rekening houden met de coöperatieve wet van 1947 en ook met specifieke regels verbonden aan de soort coöperatie. We vinden hier als nieuwe maatschappelijke onderneming de *société d'intérêt collectif* terug, een specifiek statuut dat ofwel de vorm van een *société anonyme* of een *société à responsabilité limitée* aanneemt, maar daarbij ook verplicht het statuut betreffende variabel kapitaal moet aannemen en de specifieke SCIC regels van toepassing op

633 G. GALERA en C. BORZAGA, “Social enterprise: An international overview of its conceptual evolution and legal implementation,” *SEJ* 2009, vol. 5, n°3, 225.

634 Het wetsvoorstel stelt zich vooral ten doel instellingen die onderwijs, zorg en huisvesting leveren te reguleren (vooral grote organisaties). Een regeling in Boek 2 is volgens het voorstel aangewezen om de gewenste verhouding te regelen tussen alle bij de maatschappelijke onderneming betrokken organen en belanghebbenden. Er is echter heel wat kritiek gekomen op deze vorm: de meest fundamentele kritiek is dat ze overbodig is en het wetsontwerp een te strak keurslijf bevat, namelijk: een strikte interne toezichtsstructuur, een verplichte belangenvertegenwoordiging en een beperkte aantrekkingskracht die van de winstbewijzen uitgaat waar het gaat om het aantrekken van risicodragend kapitaal. J.M. DE JONGH, A.J.P. DE SCHILD en L. TIMMERMAN, “Naar maatschappelijke varianten van de rechtsvormen in Boek 2 BW?” *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging*, Vol. 140, 2010, 214-217.

deze vorm. Kenmerkend is het multistakeholdermodel, waarbij werknemers en gebruikers verplicht moeten worden opgenomen en dat men de mogelijkheid moet voorzien tot het openstellen van de activiteit aan derden.

In het Verenigd Koninkrijk verenigt de *community interest company* de voordelen van de vennootschapsvorm: beperkte aansprakelijkheid, flexibiliteit, mogelijkheid tot het aantrekken van kapitaal, het ontplooiën van economische activiteiten,... met de voordelen van een non-profit vorm: zorgen dat de winst terug wordt geïnvesteerd in de organisatie ten voordele van de gemeenschap en waardoor de invloed van de aandeelhouders wordt beperkt, dankzij de *asset lock* (waarbij men de keuze heeft tussen een zwaardere of meer flexibele versie). Het *dividend cap* zorgt voor een evenwicht tussen het investeren in de organisatie en het investeren in het voordeel van de gemeenschap en kan aangepast worden aan veranderende marktomstandigheden. Een *regulator* houdt toezicht, weliswaar op een “light touch” manier maar kan ingrijpen. Het *community interest report* zorgt tot slot voor transparantie van de activiteiten en moet tevens voldoen aan bepaalde minimumvereisten. De CIC laat in beginsel ook de traditionele vennootschapsverhoudingen zoveel mogelijk intact, wat voordelen met zich meebrengt. Ten eerste is er zo minder rechtsonzekerheid omdat deze regelgeving goed gekend is. Ten tweede is een aandeelhoudersinvloed misschien niet noodzakelijk voor de doelstelling van de onderneming maar kan wel helpen bij het toezicht houden op de onderneming omdat aandeelhouders gebaat zijn bij een efficiënte organisatie (mits goed gereguleerd door een *asset lock* voor zover de belangen van aandeelhouders en het maatschappelijk belang uiteenlopen).⁶³⁵

Finland is het enig land dat specifiek voor de inschakelingseconomie een nieuwe maatschappelijke onderneming heeft opgericht, hoewel zij daar eerder aanzien worden als sociale “bedrijven” en is dan ook een manier om sociale tewerkstelling in bedrijven te subsidiëren. De regeling lijkt echter heel summier te zijn (enkel de minimumvereisten zijn geregeld) en er is niet specifiek voorzien in een winstuitkeringsverbod. Er wordt veel aandacht besteed aan tewerkstelling en aan de doelgroep (30 % van de werknemers moet gehandicapt of gehandicapt en langdurig werkloos zijn), maar niet aan andere elementen.

In plaats van bestaande wetgeving te verbeteren, heeft men dus zeer vaak een tweede set van wetgeving tot stand gebracht. Bij Italië was dit ook het geval: men had immers al een (zeer populaire) sociale coöperatie en toch heeft men erna de “impresa sociale” opgericht. Redenen zouden onder andere de imperfecties in de bestaande wetgeving geweest zijn, waaronder de wetgeving van de sociale coöperatie en de beperking van activiteiten. Men zou zo ook een aantrekkelijke “brand” voor sociale activiteiten tot stand hebben willen brengen die ook open staat voor organisaties die geen vennootschapsvorm hebben en ten slotte toch de keuze hebben willen openlaten wat betreft de juridische vorm dan het te beperken tot een vennootschapsvorm.⁶³⁶ Een kritiek die wel terugkwam in verschillende landen was dat men eerder had moeten sleutelen aan bestaande wetgeving en dat een nieuwe vorm helemaal niet nodig was.

Het voordeel van het gebruik van een “open vorm” zoals in Finland en in Italië is dat maatschappelijke ondernemingen de keuze hebben en de meest interessante juridische vorm voor hun doelstelling kunnen kiezen. Het aannemen van een open vorm is echter wel

635 J.M. DE JONGH, A.J.P. DE SCHILD en L. TIMMERMAN, “Naar maatschappelijke varianten van de rechtsvormen in Boek 2 BW?” *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereeniging*, Vol. 140, 2010, 230.

636 A. FICI, “Cooperatives and social enterprises: comparative and legal profile” in B. ROELANDTS, *Cooperatives and social enterprises: governance and normative frameworks*, CECOP, 2009, 95-97.

ingewikkelder: het betekent immers hogere kosten wat betreft coördinatie tussen de juridische vormen en kennis van hun regelgeving.⁶³⁷ Interessant is hier wel dat deze modellen verschillende soorten ondernemingen toelaten om maatschappelijke onderneming te worden, waarbij de sociale doelstelling eerder de maatstaf is, dan de juridische vorm op zich.⁶³⁸

3.2 Opzet geslaagd?

In geen enkel land blijken deze nieuwe maatschappelijke ondernemingsvormen zeer populair te zijn. Zelfs in het Verenigd Koninkrijk, waar de CIC hoogstwaarschijnlijk de populairste is van alle nieuwe maatschappelijke ondernemingsvormen in West-Europa, zijn er stemmen die zeggen dat in vergelijking met het totaal aan “sociaalgerichte” ondernemingen in het land, deze vorm zijn doel niet heeft bereikt.

We merken op eerste zicht enkele pijnpunten terug in de regelgevingen die problemen zouden kunnen creëren of de regelgeving minder interessant zouden kunnen maken, zoals het totale winstuitkeringsverbod bij de *impresa sociale* in Italië (terwijl een beperkte winstuitkering wel kan bij de sociale coöperatie) en de zeer beperkte activiteit (namelijk inschakeling van gehandicapten en werklozen) bij de *sosiaalinen yritis* in Finland.

Enkele kinderziekten komen terug, zoals de nood aan bewustwording, informatieverbreiding en opleiding in verband met deze nieuwe vormen (we verwijzen naar Zweden waar niemand ons precies kon zeggen wat de vennootschap met beperkte winstuitkering nu was en hoe het werkte). Ook heeft men ondertussen de eerste wetswijzingen doorgevoerd in het Verenigd Koninkrijk en Finland (of denkt men er aan, zoals in Frankrijk) omdat bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk bleek dat de CIC niet voldoende kapitaal kon aantrekken terwijl het zich onderhouden door middel van eigen financiering dankzij inkomsten uit activiteiten broodnodig is voor deze ondernemingen.

Men ziet ook dat, hoewel men een aparte vorm of statuut creëert, ondernemingen toch nog blijven combineren met andere vehikels om aan belastingsvoordelen te komen. Geen enkele van de hier onderzochte nieuwe maatschappelijke ondernemingsvormen hebben immers aparte fiscale voordelen, wat toch een belangrijk element lijkt te zijn.

Het lijkt vanzelfsprekend (maar niet altijd simpel om in de praktijk om te zetten) dat een goede juridische structuur voor een maatschappelijke onderneming de nadruk moet leggen op de sociale doelstelling door middel van een sociale ondernemingsactiviteit, kapitaalsbescherming door een (beperkt) winstuitkeringsverbod (de uitkering beperken, een deel voorbehouden aan de reserves en een waarborg bij omzetting, fusie of splitsing), goed bestuur (hoe omgaan met stakeholdersvertegenwoordiging, lidmaatschap, rechten en informatieverplichtingen) en “accountability” (voldoende toezicht en vooral op de sociale doelstelling door middel van een sociaal verslag).⁶³⁹

Zoals DE JONGH, SCHILD en TIMMERMAN terecht opmerken heeft de maatschappelijke onderneming veel verschijningsvormen, afhankelijk van onder andere de rechtsvorm, grootte, werkterrein, financieringswijze,... en zij pleiten dan ook voor een wettelijke regeling met

637 F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 70.

638 X., “Executive summary,” in X., *The changing boundaries of social enterprises*, OECD, 2009, 15.

639 Zie voor een uitgebreide analyse F. CAFAGGI en P. IAMICELI, *supra*, 29-39.

flexibiliteit en ruimte voor variatie, waardoor het een modaliteit zou moeten worden van alle rechtsvormen.⁶⁴⁰ Verbonden aan deze flexibiliteit is dat er mogelijkheden worden voorzien voor maatschappelijke ondernemingen om zich te kunnen aanpassen aan nieuwe noden en om zich vrij te kunnen bewegen tussen verschillende vormen.

3.3 Naar de toekomst toe...

MARGADO schrijft dat de noden van deze ondernemingen zeker niet nieuw zijn, maar dat de vernieuwing van de situatie schuilt in de evolutie van een post-industriële context, in een gemondialiseerde wereld. Dit vraagt dus een aanpassing van de praktijken en van de wettelijke en fiscale context van deze (productie) ondernemingen.⁶⁴¹

De kern van deze constructies blijft het aanpakken van lokale noden, het integreren van een multistakeholder model en het toepassen van een efficiënter gedrag (meer flexibiliteit, meer zakelijkheid) omdat ze steeds minder recht krijgen op middelen vanuit de overheid (en vanuit Europa). Dat zal ook de uitdaging zijn naar de toekomst toe: deze organisaties zullen ervoor moeten zorgen dat ze uiteindelijk zichzelf kunnen onderhouden⁶⁴², maar de sociale doelstelling daarbij niet verloochenen.

Een andere uitdaging zal zijn dat de lidstaten zullen moeten oppassen dat ze het kind niet met het badwater weggooien, omdat deze organisaties jarenlang door subsidiëring en experimenten allerhande aangemoedigd werden en nu van hen eerder het omgekeerde wordt gevraagd, namelijk om (nog meer) marktspelers te worden.⁶⁴³

De ondernemingen zelf moeten ook opletten dat zij door de toenemende marktwerking en toenemende efficiëntie ook niet in valkuilen lopen zoals “cherry picking.” Hierbij is het uiteraard belangrijk dat deze ondernemingen kunnen functioneren binnen een goed juridisch raamwerk, maar ook binnen een goed bestuurs- en beleidsraamwerk.⁶⁴⁴

Zoals in het *social enterprise action plan* in het Verenigd Koninkrijk werd opgesomd zijn er vier actiepunten die van belang blijven voor (alle) maatschappelijke ondernemingen, ongeacht het land en ongeacht het type van verzorgingsstaat: het is belangrijk om een cultuur van maatschappelijke onderneming te cultiveren, ervoor zorgen dat zij de juiste informatie en advies

640 M. DE JONGH, A.J.P. DE SCHILD en L. TIMMERMAN, “Naar maatschappelijke varianten van de rechtsvormen in Boek 2 BW?” *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereeniging*, Vol. 140, 2010, 206-207. Men kan zich ook de vraag stellen of het niet vooral van belang is hoe men het “sociaal” aspect invult? Zie bijvoorbeeld de voorbeelden met betrekking tot het coöperatief ondernemen zonder coöperatieve rechtsvorm (bijvoorbeeld Aveve), wegens te weinig aandeelhouders, de risico's van het variabel kapitaal, het vereiste minimumkapitaal, erkenning en subsidiëringvereisten en tot slot de onbekendheid. W. VAN OPSTAL en C. GIJSELINCKX, “Coöperatief ondernemen in de brede zin” in W. VAN OPSTAL, C. GIJSELINCKX en P. DEVELTERE, *Coöperatief ondernemen in België: theorie en praktijk*, Leuven, Acco, 2008, 178.

641 A. MARGADO, « Scic: société coopérative d'intérêt collectif », *Recma* 2002, 1.

642 Zie de CIC in het Verenigd Koninkrijk als voornaamste voorbeeld.

643 Zie over deze discussie P. LLOYD, “The social economy in the new political economic context,” in X., *Social economy: building inclusive economies*, OECD, 2007, 75-85.

644 D. YOUNG, “New trends in the US non-profit sector: towards market integration,” in X., *The non-profit sector in a changing economy*, Paris, OECD, 2003, 76.

krijgen, ervoor te zorgen dat ze toegang krijgen tot aangepaste financiering en tot slot (een goede) samenwerking te creëren tussen deze ondernemingen en de overheid.⁶⁴⁵

645 Zie X., *Social enterprise action plan: scaling new heights*, Cabinet Office of the Third Sector, 2006 en X., *Social enterprise action plan: two years on*, Cabinet Office of the Third Sector, 2008.

BIBLIOGRAFIE

Inleiding

ARTIKELS/BIJDRAGEN IN BOEKEN

BORZAGA, C. en DEFOURNY, J., "Conclusions: Social enterprises in Europe: a diversity of initiatives and prospects," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 351-370.

DEFOURNY, J., "From third sector to social enterprise," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 1-28.

DEFOURNY, J. en NYSSSENS, M., "Defining social enterprise," in M. NYSSSENS, *Social enterprise: At the crossroads of market, public policies and civil society*, London, Routledge, 2006, 3-26.

GALERA, G., "The evolution of the co-operative form: an international perspective," in C. BORZAGA en R. SPEAR, *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed & transition countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 17-38.

KERLIN, J., "Social enterprise in the United States and Europe: Understanding and learning from the differences," *Voluntas* 2006, 17, 247-263.

NICHOLLS, A., *Social entrepreneurship: new models of sustainable social change*, Oxford, Oxford university press, 2006, 444 p.

STUDIES/ONDERZOEKEN

CAFAGGI, F. en IAMICELI, P., "New frontiers in the legal structure and legislation of social enterprises in Europe: a comparative analysis," in X., *The changing boundaries of social enterprises*," OECD, 2009, 25-87.

DAVISTER, C., DEFOURNY, J. en GREGOIRE, O., *Work integration social enterprises in the European Union : An overview of existing models*, EMES WP no. 04/04, 29 p.

DEFOURNY, J. en NYSSSENS, M., "Social enterprise in Europe: Introduction to an update," in J. DEFOURNY en M. NYSSSENS, *Social enterprise in Europe: Recent trends and developments*, WP no. 08/01, 40 p.

RODIER, A. en DE TRICORNOT, A., "En France, le social business commence à convaincre," *Le Monde* 26 mei 2010.

SALAMON, L. en TOEPLER, S., *The influence of the legal environment on the development of the nonprofit sector*, Center for Civil society studies, Working paper series no. 17, 2000, 20 p.

YOUNG, D., "Social enterprise in the United States: alternate identities and forms," EMES conference The social enterprise: a comparative perspective, Trento, 2001, 14 p.

X., *The non-profit sector in a changing economy*, Paris, OECD, 2003, 337 p.

X., *Social enterprise: A new model for poverty reduction and employment generation, An examination of the concept and practice in Europe and the Commonwealth of Independent States*, EMES research network, UNDP, 2008, 214 p.

X., *Verenigingen in België*, Koning Boudewijnstichting, 2008, 82 p.

X., *The changing boundaries of social enterprises*, OECD, 2009, 276 p.

België

ARTIKELS/BIJDRAGEN IN BOEKEN

BEDDEGENOOTS, J., "Le conseil national de la coopération: jeune de 50 ans," in *Non Marchand, La société coopérative suivi de la loi relative aux droits des volontaires*, Bruxelles, De Boeck, N° 16, 2005/2, 37-50.

BRAECKMANS, H., "De nieuwe vennootschapswet van 5 december 1984" *RW* 1985, 2513-2538.

BRAECKMANS, H., "De S-bvba: goede of valse start?" *RW* 2010, nr. 41, 1714-1726.

COATES, A. en VAN OPSTAL, W., "Juridische kaders in de sociale economie: een rechtseconomische doorlichting," *Over.Werk* 2010, nr. 3, 51-65.

COIPEL, M., "Les avatars de la coopérative en droit belge," in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 127-143.

DUJARDIN, A., MERTENS, S. en VAN OPSTAL, W., "De vennootschap met sociaal oogmerk," in W. VAN OPSTAL, C. GIJSELINCKX en P. DEVELTERE, *Coöperatief ondernemen in België: theorie en praktijk*, Leuven, Acco, 2008, 121-153.

GEENS, K., "De vzw in haar afbakening tegenover andere rechtsvormen," in X., *1921-1996. 75 jaar Belgisch vzw-recht*, Gent, Mys & Breesch, 1996, 65-101.

MERTENS, S., "Une explication théorique à l'existence des coopératives agréées et des sociétés à finalité sociale en Belgique, » in *Non Marchand, La société coopérative suivi de la loi relative aux droits des volontaires*, Bruxelles, De Boeck, N° 16, 2005/2, 13-27.

SENY, G., "Observations-Exercice d'une activité commerciale et Vente à perte par un atelier social constitué sous forme d'asbl," noot onder Brussel 11 mei 2005, *RPS* 2005, afl. 3, 329-341.

T KINT, J. en GODIN, M., *Les sociétés coopératives*, Bruxelles, Larcier, 1968, 340 p.

TUYTTEN, S., "Vennootschap met sociaal oogmerk: nuttig vehikel voor de social profit?" *Social profit jaarboek* 2008-2009, 111-121.

VAN OPSTAL, W. en GIJSELINCKX, C., "Coöperatief ondernemen in de brede zin," in W. VAN OPSTAL, C. GIJSELINCKX en P. DEVELTERE, *Coöperatief ondernemen in België: theorie en praktijk*, Leuven, Acco, 2008, 155-178.

WOUTERS, J., "De coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid na de wet van 20 juli 1991," in K. GEENS, H. LAGA en J. WOUTERS, *De coöperatieve vennootschap na de wet van 20 juli 1991*, 49-141.

STUDIES /ONDERZOEKEN

COATES, A., VAN STEENBERGE, J. en DENEFF, M., Onderzoek juridische aspecten eigen aan de ondernemingen in de sociale economie - Onderzoeksdeel I: Onderzoek juridische statuten, WSE Rapport, Steunpunt werk en sociale economie, 2008, 122 p.

DEFOURNY, J., "Belgium" in J. DEFOURNY en V. PESTOFF, *Images and concepts of the third sector in Europe*, WP no. 08/02, 12.

X., *Wises and their role in European policies: National report Belgium, Pour la solidarité*, 58 p.

Frankrijk

BOEKEN

ALFANDARI, E. & DUTHEIL, P., *Associations*, Paris, Dalloz, 2000, 1457 p.

AMBLARD, C., *L'entreprise associative : Guide juridique des activités économiques et commerciales des associations*, Associations mode d'emploi, Voiron cedex, 2006, 149 p.

BRICHET, R., *Associations et syndicats*, Paris, Litec, 1975, 719 p .

CONSEIL D ETAT, *Rapport public 2000, Jurisprudence et avis de 1999, Les associations et la loi de 1901, cent ans après*, Paris, La documentation Française, 430 p.

DENEFF, M., *Economische activiteiten van VZW en stichting*, Kalmthout, Biblo, 2004, 683 p.

LE CANNU, P. en DONDERO, B., *Droit des sociétés*, Domat droit privé, Paris, Montchrétien, 2009, 1087 p.

MACQUERAN, P., GATUMEL, D. en DE GUIBERT, D., *Associations, Fondations & Congrégations*, Memento Pratique, Francis Lefebvre, Levallois, 2006-2007, 1420 p.

MERLE, P., *Droit commercial-sociétés commerciales*, Paris, Dalloz, 2010, 955 p.

VIDAL, D., *Droit des sociétés*, Paris, LGDJ, 2010, 794 p.

VOGEL, L., *Du droit commercial au droit économique*, Paris, LGDJ, 2010, 1242 p.

X., *Entreprendre autrement, L'économie sociale et solidaire en Ile-de-France, Alternatives économiques pratiques*, juin 2008, 128 p.

ARTIKELS/BIJDRAGEN BOEKEN

LINDSAY, G. en HEMS, L., "Sociétés Coopératives d'Intérêt Collectif: The arrival of social enterprise within the French social economy, » *Voluntas*, Vol. 15, No.3, 2004, 265-286.

AMBLARD, C., « Associations et entreprises commerciales : des rapports complexes et ambigus, » *Revue internationale de l'économie sociale, Recma*, n° 297, juillet 2005, 7-21.

ARCHAMBAULT, E., GARIAZZO, M., ANHEIER, H., SALAMON, L., "France: from Jacobin tradition to decentralization," in L. SALAMON, H. ANHEIER, e.a., *Global Civil Society: dimensions of the nonprofit sector*, Johns Hopkins Center for civil society studies, 1999, 81-97.

AVENEL, M. et PUJOL, J., « L'insertion par l'activité économique en 2005, » *Premières informations, DARES*, Août 2007, 10 p.

AZARIAN, H., « Un nouveau type de société coopérative : la société coopérative d'intérêt collectif, » *Dr.Soc.* 2002, octobre, 6-13.

CANFIN, P., « La définition de l'économie sociale et solidaire, » *Alternatives économiques*, dossier web n° 029 septembre 2008, www.alternatives-economiques.fr .

DETOLLE, A., "Associations et entreprises, une concurrence non faussée," *Associations – mode d'emploi*, février 2010, n° 116, 4-6.

EME, B., « Petite histoire de l'insertion par l'économie, » in X., *L'insertion par l'activité économique*, Alternatives économiques poche, Paris, mai 2010, 18-20.

ESPAGNE, F., « Le droit coopératif français : une autonomie à conquérir ou à confirmer ? » *Recma* 2010, n° 317, 61-67.

FRAISSE, L., "France" in J. DEFOURNY en M. NYSSSENS, *Social enterprise in Europe : recent trends and developments*, *SEJ* 2008, 216-217.

GROS, L. en NAETT, C., « Droit coopératif, es-tu là ? » *Recma* 2010, N° 317, 19-20.

HIEZ, D., « Vers une autonomie du droit coopératif ? » *Recma* 2010, n° 317, 44-59.

MARGADO, A., "SCIC: Société coopérative d'intérêt collectif, » *Recma* mai 2002, http://www.scic.coop/p480_FR.htm .

MARGADO, A., "La SCIC, un coopérative encore en devenir," *Recma* février 2005, http://www.scic.coop/p480_FR.htm .

MEYNET, W., « L'adoption et l'évolution du statut coopératif en France, » in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 39-56.

MOUSSERON, P., « Quelques voies de simplification du droit coopératif, » *Recma* 2010, n° 317, 39-43.

RODRIGUEZ, K., « La pertinence en 2006 du droit des associations : pour un status quo, un toilettage ou une refonte ? » *Bull. Joly soc.* 2006, 448-459.

SAINT-ALARY, R., "Eléments distinctifs de la société coopérative," *RTD. Comm.* 1952, 485-508.

STUDIES/ONDERZOEKEN

ARCHAMBAULT, E., *Defining the nonprofit sector: France*, Working paper of the Johns Hopkins comparative nonprofit sector project, 1993, 21 p.

GROS, L., « Le droit coopératif aujourd'hui, » Séminaire juridique du GNC, 2 décembre 2009, *La lettre du GNC* mars 2010, 8-12.

HIEZ, D., "Conséquences de l'autonomie," Séminaire juridique du GNC, 2 décembre 2009, *La lettre du GNC* mars 2010, 24-27.

LAVILLE, J.L., FRAISSE, L. en LHUILLIER, V., « France », in J. DEFOURNY en V. PESTOFF, *Images and concepts of the third sector in Europe*, EMES WP no. 08/02, 17-18.

LIPIETZ, A., L'opportunité d'un nouveau type de société a vocation sociale, Rapport relatif à la lettre de mission du 17 septembre 1998, 86 p, www.lipietz.net .

VERCAMER, F., *Rapport de l'économie sociale et solidaire – L'économie sociale et solidaire, entreprendre autrement pour la croissance et l'emploi*, avril 2010, partie quatre, 65-116.

X., *Les SCIC en 40 questions*, Avise, Paris, 2005, 30 p.

X., *Le mouvement coopératif en France*, Rapport du CSC, 2007, 64 p.

X., *Avoir recours à une entreprise adaptée : le guide*, Union nationale des Entreprises Adaptées, 2008, 27 p.

X., *Grenelle de l'insertion : rapport général*, 27 mai 2008, 52 p. www.grenelle-insertion.fr .

X., *SCIC: Une entreprise d'utilité sociale au service du territoire*, Avise, Paris, 2008, 15 p.

X., *Coorace observatoire* 2009, 20 p.

X., Premières informations n° 17.2, avril 2009, DARES, 11 p, www.travail-solidarite.gouv.fr .

X., *L'Atlas de l'économie sociale et solidaire en France et dans les régions*, Observatoire nationale de l'économie sociale et solidaire, 2009, 131 p.

X., "En Bref: Les réseaux demandent un délai dans la réforme du financement de l'IAE", *La lettre de l'insertion par l'activité économique*, juillet 2010, 30.

Verenigd Koninkrijk

BOEKEN

BIRDS, J., BOYLE, A.J., CLARK, B., e.a., *Boyle & Birds' company law*, Bristol, Jordans, 2007, 1011 p.

FRENCH, D., MAYSON, S. en RYAN, C., *Company law*, Oxford, Oxford university press, 2008-2009, 747 p.

MACLENNAN, A., *Blackstone's guide to The Charities Act 2006*, Oxford, Oxford university press, 2007, 257 p.

X., *Palmer's company law*, Sweet & Maxwell, I, Part 2 – Formation of companies.

ARTIKELS EN BIJDRAGEN IN BOEKEN

CROSS, S., "Community interest companies: a tangled corporate web?" *Scots law times* 2003, 157-159.

DE JONGH, M., DE SCHILD, A.J.P. en TIMMERMAN, L., "Naar maatschappelijke varianten van de rechtsvormen in Boek 2 BW?" *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereeniging*, Vol. 140, 2010, 191-252.

DUNN, A. en RILEY, C., "Supporting the not-for-profit sector: the government's review of charitable and social enterprise, *MLR* 2004, nr. 67, 632-657.

KENDALL, J., PATON, R. en KNAPP, M., "The "social economy" in the UK," in J. DEFOURNY en J.L. MONZON CAMPOS, *Economie sociale - The third sector: co-operative, mutual and nonprofit organisations*, Brussel, De Boeck, 1992, 107-143.

SNAITH, I., "Regulating industrial and provident societies: cooperation and community benefit," in MILMAN, D., *Regulating enterprise: law and business organisations in the United Kingdom*, Oxford, Hart Publishing, 1999, 163-195.

SNAITH, I., "Recent reforms to corporate legal structures for social enterprise in the UK: opportunity or confusion?" *SEJ* 2007, vol. 3, 20-30.

SNAITH, I., "Co-operative law in the UK: the current reforms and the prospects," in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 17-36.

SPEAR, R., "A wide range of social enterprises," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2004, 255-257.

SPEAR, R., "United Kingdom", in J. DEFOURNY en M. NYSSSENS, *Social enterprise in Europe: Recent trends and developments*, WP no. 08/01, 34.

SPEAR, R., "From co-operative to social enterprise: trends in European experience," in *Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 99-116.

SPEAR, R., "United Kingdom: Labour market integration and employment creation," in R. SPEAR, J. DEFOURNY, L. FAVREAU en J.L. LAVILLE, *Tackling social exclusion in Europe*, Aldershot, Ashgate, 2001, 243-263.

TAYLOR, M., "The welfare mix in the United Kingdom," in A. EVERS en J.L. LAVILLE, *The third sector in Europe*, Cheltenham, Elgar, 2004, 122-143.

STUDIES/ONDERZOEKEN

Private action, public benefit, London strategy Unit 2002.

DTI, *A progress report on social enterprise: a strategy for success*, 2003.

X., *Keeping it legal: legal forms for social enterprises*, London, Bates, Wells and Braithwaite and social enterprise London, 2003.

AIKEN, M. en SPEAR, R., "Work integration social enterprises in the United Kingdom," EMES WP no. 05/01.

IFF Research Ltd, *A survey of social enterprises across the UK*, Small business service, July 2005.

X., *Keeping it legal: a guide to legal forms for social enterprises*, Social enterprise coalition & Bates, Wells and Braithwaite, 2005.

GHK, T. JOHNSON and R. SPEAR, *Social Enterprise: an international literature review*, March 2006.

Social enterprise coalition, *State of social enterprise survey 2009*.

X., *Simply Legal*, Co-operatives UK, 2009.

Consultative document February 2009, proposed amendments to the community interest companies regulations 2005, BERR, Department for Business Enterprise and Regulatory reform, www.cicregulator.gov.uk .

X., *Proposals for a legislative reform order for credit unions and industrial and provident societies in Great Britain: response to consultation*, April 2009, HM Treasury.

The UK co-operative economy 2010, Co-operatives UK, <http://www.uk.coop/resources/documents/uk-co-operative-economy-2010> .

DWP, *Building bridges to work: new approaches to tackling long-term worklessness*, March 2010.

CIC information pack, March 2010.

EDMONDS, T., *Co-operative & community benefit societies and credit unions bill*, Bill no. 50, Research paper 10/6, House of Commons Library, 28 p.

X., *Equity and excellence: liberating the NHS*, Department of Health, July 2010.

X., *Mapping report: the UK social firm sector 2010*, <http://socialfirmsuk.co.uk/resources/library/2010-social-firm-sector-mapping> .

X., CIC Annual report 2009-10, Published by the regulator of Community Interest companies, July 2010, Department for business innovation and skills.

LYON, F., TEASDALE, S. en BALDOCK, R., Approaches to measuring the scale of the social enterprise sector in the UK, Third sector research centre, working paper 43, September 2010, <http://www.tsrc.ac.uk/Research/SocialEnterprise/Measuringthescaleofsocialenterprise/tabid/733/Default.aspx>

X., *Mapping report: the UK social firm sector 2010*, <http://socialfirmsuk.co.uk/resources/library/2010-social-firm-sector-mapping> .

Legislative reform (industrial and provident societies and credit unions) order 2010: explanatory document, HM Treasury, March 2010.

ANDERE

AINSWORTH, D., "Payment cap lifted for community interest companies," Third sector online, 6 January 2010.

AINSWORTH, D., "CIC Association to launch new investment products," Third sector online, 26 January 2010.

AINSWORTH, D., "CICs urged to use enterprise tax breaks," *Third sector*, 9 February 2010.

AINSWORTH, D., "Interview: John Mulkerrin," Third sector online, 20 April 2010.

AINSWORTH, D., "Big society bank will start with 60 to 100 million pounds in unclaimed assets, say government advisers," Third sector online, 19 July 2010.

AINSWORTH, D., "We must have a clear definition, says Social Enterprise Coalition," 28 september 2010, www.thirdsector.co.uk.

FLOYD, D., "The social enterprise mark: what went wrong", CIC association blog, www.cicassociation.org.uk .

HOLBROOK, P., *SEC responds to Health White Paper*, 12 July 2010, www.socialenterprise.org.uk .

JONES, G., "Charities lack the reserves to survive impending cuts, warns NCVO study," 6 augustus 2010, www.civilsociety.co.uk.

JONES, G., "Government to impose cap on sector regulatory burden," 6 augustus 2010 www.civilsociety.co.uk .

JUMP, P., "CIC caps unpopular, consultation reveals," Third sector online, 20 October 2009

MAIR, V., "Hurd tells charities to expect more private sector investment and ten-year contracts," 11 augustus 2010, www.civilsociety.co.uk .

MASON, T., "CIC form called into question," 7 May 2008, civil society finance, www.civilsociety.co.uk .

WIGGINS, K., "Labour criticises cuts to strategic partners programme," Third sector online 6 augustus 2010, www.thirdsector.co.uk

X., *Social enterprise action plan: scaling new heights*, Cabinet Office of the Third Sector, 2006.

X., *Social enterprise action plan: two years on*, Cabinet Office of the Third Sector, 2008.

X., *Social firms manifesto*, December 2009, <http://socialfirmsuk.co.uk/about-us> .

X., "The new CIC dividends are about half right," *Third sector online*, 2 February 2010.

X., "Social firm leads the way in welfare reform," www.socialfirmsuk.co.uk .

X., "Iain Duncan Smith vows to tackle 'absurd' welfare dependency," www.guardian.co.uk .

Zweden

BOEKEN

HEMSTROM, C., *International encyclopedia of comparative law*, XIII/2, Business & private organisations, Tübingen, Mohr, 2006.

ARTIKELS EN BIJDRAGEN IN BOEKEN

PESTOFF, V.A., "The development and future of the social economy in Sweden," in Evers, A. en Laville, J.L., *The third sector in Europe*, Cheltenham, Edward Elgar, 2004, 63-82.

STRYJAN, Y., "The emergence of work-integration social enterprises," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 220-235.

STRYJAN, Y., "Sweden: social enterprises within a universal welfare state model," in M. NYSENS, *Social enterprise: At the crossroads of market, public policies and civil society*, London, Routledge, 2006, 206-221.

STRYJAN, Y., "The practice of social entrepreneurship: theory of the Swedish experience," *Journal of rural cooperation*, 34(2), 2006, 195-224.

STUDIES/ONDERZOEKEN

LUNDSTROM, T. en WIJKSTROM, F., *Defining the nonprofit sector: Sweden*, Working papers of the Johns Hopkins Comparative nonprofit sector project, 1995, 28 p.

OLSSON, L.E., NORDFELDT, M., LARSSON, O. en KENDALL, J., *The third sector and policy processes in Sweden: a centralised horizontal third sector policy community under strain*, Third sector European policy working papers, nr. 3, October 2005, 37 p.

STRYJAN, Y., "Work integration social enterprises in Sweden," EMES WP no. 04/02, 33 p.

ANDERE

GIERTZ, M. en HEMSTROM, C., *Questionnaire concerning legal aspects of NGOs and their relations with the government: report on Sweden*, prepared for the conference Civil society in Europe, Legal conditions and perspectives, University of Amsterdam, August 2007, 13 p.

X., Sweden's action plan against poverty and social exclusion, 2003-2005, Regeringskansliet, Ministry of health and social affairs, 61 p.

X., "Non profit-making companies as limited companies," Ministry of justice, 2007, www.sweden.gov.se.

X., Sweden's strategy report for social protection and inclusion, 2008-2010, Regeringskansliet, Ministry of health and social affairs, 87 p.

Finland

ARTIKELS OF BIJDRAGEN IN BOEKEN

MUUKKONEN, M., "Association law in Finland," *IJNPL*, vol. 9, april 2007, 76-83.

PATTINIEMI, P., "Finland: Labour co-operatives as an innovative response to unemployment", in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2001, 82-99.

PATTINIEMI, P., "A plurality of logics behind Finnish social enterprises," in M. NYSSSENS, *Social enterprise*, London, Routledge, 2006, 157-166.

STUDIES/ONDERZOEKEN

HELANDER, V. en SUNDBACK, S., "Defining the nonprofit sector: Finland", Working paper of the Johns Hopkins comparative nonprofit sector project, 1998, 29 p.

PATTINIEMI, P. en IMMONEN, N., *National profiles of work integration social Enterprises: Finland*, EMES WP no. 02/10, 16 p.

PATTINIEMI, P., *Work integration social Enterprises in Finland*, EMES WP no. 04/07, 25 p.

PATTINIEMI, P., *Social enterprises as labour market measure*, doctoral dissertation, University of Kuopio, department of social policy and social economics, Publications E. Social Sciences, 2006, 50 p.

PATTINIEMI, P. en HANNINEN, J., *WISEs and their role in European policies: National report Finland*, 2009, 22 p.

X., *Social enterprise solutions for 21st century challenges- The UK model of social enterprise and experience*, (Finnish) Ministry of employment & the economy, no. 25/2010, 117 p, www.tem.fi.

ANDERE

PATTINIEMI, P., *Case Finland : Development of legal framework for social enterprises in Finland*, Seminar Emerging models of social entrepreneurship: possible paths for social enterprise development in Central East and South East Europe, Zagreb, 28 September 2006, 7 p.

PATTINIEMI, P., *Social enterprises legislation in Finland*, Gdansk social economy conference, 26 juni 2008, 5 p, <http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/436921> .

X., *Finland's first social enterprises*, Ministry of labour, www.mol.fi, 7p.

X., Dissemination conference Krakow 24-25th May 2007, Background context paper Finland, Seen, www.seen-equal.eu/.../kontekst_finski_-_wersja_skrcona_20080204140412.pdf .

X., *Finland's regional development strategy 2020*, Ministry of employment and the economy, 53/2010, 162 p, www.tem.fi .

Italië

ARTIKELS EN BIJDAGEN IN BOEKEN

BARBETTA, G.P., "Defining the nonprofit sector: Italy," Working papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit sector project, 1993, 15 p.

BORZAGA, C., "From suffocation to re-emergence: the evolution of the Italian third sector," in A. EVERS en J.L. LAVILLE, *The third sector in Europe*, Cheltenham, 2005, 45-62.

BORZAGA, C. en SANTUARI, A., "From traditional co-operatives to innovative social Enterprises," in C. BORZAGA en J. DEFOURNY, *The emergence of social enterprise*, London, Routledge, 2004, 166-181.

BORZAGA, GALERA en ZANDONAI, « Italy, » in J. DEFOURNY en M. NYSENS, *Social enterprise in Europe: recent trends and developments*, SEJ 2008, nr. 3, 217-219.

BORZAGA, C. en LOSS, M., "Multiple goals and multi-stakeholder management in Italian social enterprises," in M. NYSENS, *Social enterprise: at the crossroads of market, public policies and civil society*, London, Routledge, 2008, 72-84.

GUERRIERI, G., NAZZARO, O. en ZEVI, A., "The social economy in Italy," in J. DEFOURNY en J.L. MONZON CAMPOS, *Economie sociale-the third sector – Cooperative, mutual & nonprofit organisations*, Brussel, De Boeck, 1992, 179-219.

IAMICELI, P., "The Italian experience: a legal framework in progress," in C. BORZAGA en R. SPEAR, *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*, Trento, Edizioni 31, 2004, 117-145.

LOLLI, R., "Social co-operatives in het context of recent Italian regulations," in D. HIEZ, *Droit comparé des coopératives Européennes*, Bruxelles, Larcier, 2009, 75-94.

MAZZOCCO, V., "Cooperatives and social enterprises in Italy", in B. ROELANDTS, *Cooperatives and social enterprises: Governance and normative frameworks*, CECOP, 2009, 47-51.

THOMAS, A., "The rise of social cooperatives in Italy," *Voluntas: International journal of voluntary and nonprofit organizations*, Vol. 15, No. 3, 2004, 243-263.

STUDIES/ONDERZOEKEN

BORZAGA, C., GALERA, G. and ZANDONAI, F., "Italy: From social co-operatives to a broader legal conception of social enterprise," in J. DEFOURNY and M. NYSENS, *Social enterprise in Europe: Recent trends and developments*, EMES, WP no. 08/01, 23 p.

BORZAGA, C., DEPEDRI, S. en BODINI, R., *Cooperatives: the Italian experience*, Euricse paper 06/2010, 12 p.

CAFAGGI, F. en IAMICELI, P., *New frontiers in the Legal structure and legislation of social Enterprises in Europe: a comparative analysis*, EUI working paper law 2008/16, 42 p.

FICI, A., *The new Italian law on social enterprise*, Paper OECD seminar Zagreb, September 2006, 9 p.

FICI, A., *Italian co-operative law reform and co-operative principles*, Euricse working papers, n. 002/10, 2010, 27 p.

ZANDONAI, F., DANIELE, D. en DE ROSA, F., *WISE's and their role in European policies, National report: Italy*, Mutual learning on social inclusion and social protection, European Commission, 2009, 51 p, <http://www.wiseproject.eu/>.